

N

O

V

^

Partydop og ungdomskultur

*Geir H. Moshuus
Ingeborg Rossow
Viggo Vestel*

*Norsk institutt for forskning
om oppvekst, velferd og aldring*

Rapport 10/02

Partydop og ungdomskultur

Geir H. Moshuus
Ingeborg Rossow
Viggo Vestel

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 10/02

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) 2002
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN 82-7894-139-4
ISSN 0808-5013

Forsidefoto: © Knut Egil Wang / Samfoto
Desktop: Torhild Sager
Trykk: GCS

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Nye trender i ungdoms bruk av narkotika er kilde til så vel bekymring som offentlig innsatsvilje. Høsten 2001 lanserte Rusmiddeldirektoratet en kampanje mot bruk av narkotiske stoffer, særlig rettet mot «partydop». Forut for denne kampanjen fikk Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) i oppdrag av Rusmiddeldirektoratet å utarbeide en rapport om ungdomskultur og bruk av partydop. Hensikten var å gi et oppdatert bilde av nyere, norsk forskning om utprøvende bruk av illegale rusmidler blant ungdom og framskaffe ny kunnskap om bruk og kontekster for bruk av partydop innenfor ulike ungdomskulturer. Denne rapporten foreligger nå.

Oppdraget fra Rusmiddeldirektoratet var begrenset til 2,5 månedsverk fordelt på tre forskere, og arbeidet ble utført i perioden 1. juli til 1. oktober 2001. Innenfor disse rammene er det åpenbart at innsamling av nye data måtte bli begrenset, og det vil derfor være et behov for å videreføre dette arbeidet i mer omfattende prosjekter.

Oppdatert kunnskap om sosiale og kulturelle kjennetegn ved bruk av illegal rusmiddelbruk er viktig for alle som er opptatt av forebygging, behandling og omsorg på rusmiddelfeltet, og vi håper at denne rapporten kan være til nytte for mange i denne store målgruppen. Vi håper også at oppdatering av kunnskap på dette viktige feltet kan videreføres i større forskningsprosjekter.

Oslo, februar 2002

Geir H. Moshuus, Ingeborg Rossow og Viggo Vestel

Innhold

SAMMENDRAG	7
INNLEDNING	11
Noen begreper og vårt perspektiv	12
Problemstillinger.....	17
DEL 1: KUNNSKAP OM UNGDOMS BRUK AV ILLEGALE RUSMIDLER	19
Kunnskapskilder.....	19
Nyere undersøkelser om ungdom og illegale rusmidler	21
Trender i rusmiddelbruk	21
Hva slags bruk?	26
Hvilke ungdommer?	28
Karriereveier.....	28
Sammenfatning	29
DEL 2: UNGDOMSKULTURER, ELITER OG NARKOTIKABRUK	31
Rusmidler i noen aktuelle ungdomskulturer	31
Kjønnsdimensjonen	33
House & techno.....	34
Hip hop 41	
Basketball.....	45
Snowboard.....	52
Ungdomskulturer, eliter og narkotikabruk: oppsummering.....	58
DEL 3: «HOUSE ER DØD, LEVE ECSTASY!»	61
Noen unge mannlige rusmiddelbrukere og housekulturen	61
Ungdomskulturer, en modell.....	63
Ecstasygenerasjonen.....	67
House – fra levende kultur til kultur som sjanger	68
Men ecstasy lever!	74
Ecstasy på vei til nye ungdomskulturer	76
Oppsummering.....	78
AVSLUTNING	81
Veien videre.....	81
SUMMARY	85
REFERANSER	89

Sammendrag

Partydop – mer enn ecstasy

I kjølvannet av de ungdomskulturelle strømningene forankret i musikkformer som house & techno, strømninger som nådde stadig større ungdomsgrupper i løpet av 90-tallet, brukes ofte uttrykket «*partydop*» som betegnelse på rusmidlene som her var populære. Dette gjaldt særlig ecstasy, som lenge var housekulturens mest kjente rusmiddel. I den internasjonale forskningslitteraturen brukes gjerne begrepet «*recreational drug use*», som altså presiserer at dette er bruk av rusmidler i rekreasjonsøyemed. Det er i denne betydningen vi her vil benytte betegnelsen «*partydop*». Med dette mener vi nærmere bestemt all bruk av illegale rusmidler i sosiale samvær hvor rusmidlet i seg selv ikke er hovedgrunnen til samværet. Begrepet omfatter dermed ikke bare bruk av ecstasy, GHB og ketamin, men også bruk av hasj, amfetamin, LSD, kokain, heroin og andre illegale (og legale) rusmidler. Begrepet er heller ikke avgrenset til rusmiddelbruk i tilknytning til spesifikke «scener» som raveparties o.l. (selv om dette ofte er en framtrædende kontekst).

På 1990-tallet har ungdoms bruk av alle illegale stoffer økt betydelig

Partydop er, som fenomen, relativt ungt og lite beskrevet i forskningslitteraturen i Norge. Men, ungdoms bruk av illegale rusmidler har vært gjenstand for systematiske studier i Norge siden 1968. Disse studiene viser at gjennom 1990-tallet har ungdoms bruk av alle illegale stoffer økt betydelig, i den forstand at en økende andel av 15–20-åringer har erfaring med bruk av narkotika. Dette gjelder særlig hasjbruk. Men også bruk av amfetamin, ecstasy og andre illegale stoffer er blitt mer utbredt, og da særlig på slutten av 1990-tallet. Det er viktig å understreke at erfaring med narkotika i all hovedsak ser ut til å dreie seg om eksperimentell bruk (dvs. at man har prøvd en eller noen få ganger). Tendensen er likevel at slik erfaring er blitt mer utbredt og alminnelig, både utover i landet, nedover i aldersgruppene og innenfor mer ressurssterke grupper av ungdom. Trendene for den (eksperimentelle) bruken av illegale rusmidler følger også ikke bare de kjente trendene for bruk av legale rusmidler (alkohol og piller) blant ungdom, men òg trendene for det tunge misbruket, som alle viser en klar økning i omfang gjennom 1990-tallet. Innenfor flere ungdomskulturer ser det også ut til å være en tendens til at rusmidler som lenge har vært knyttet til én bestemt

ungdomskulturell tradisjon, nå er i ferd med å bli tatt opp også i andre miljøer og dermed i noen grad bli løsrevet fra den opprinnelige kulturelle sammenhengen. Samtidig som de store housepartyene er fulle av ungdom i litt yngre aldersgrupper som tiltrekkes av de mer populære og kommersielle variantene av house – hvor ecstasy stadig forventes å være tilstede – deltar ikke lenger de mer eksklusive elitene som tidligere var spydspisser i subkulturen. Her er tendensen snarere at DJene og danserne ikke deltar på annen måte enn som artister som viser seg fram. Kultureliten er deltakere andre steder. Det antydes med andre ord at kommersialiseringen ser ut til være i ferd med å bringe nye rusmidler ut til større ungdomsgrupper, ikke ulikt hva som skjedde med hasj og marihuana fra 60-tallet og fram til dagens bruksmønstre. Dette skjer imidlertid i samspill med større samfunnsmessige prosesser der ulike former for liberalisering, motstand mot begrensning av den enkeltes frihet, jakten på nytelse og det personlige «kicket» og kravet om i større grad å skape sin egen identitet må sees som vesentlige bestanddeler av det sosio-psykologiske klimaet denne bruken av nye rusmidler foregår i.

Hip hop- og housekulturen: kulturelle rammer for eksperimentering med partydop

Større kvantitative undersøkelser viser at den eksperimentelle rusmiddelbruken er ganske jevnt fordelt med hensyn til kjønn og sosial bakgrunn. Den er mer vanlig i Oslo og større byer, og mer vanlig blant ungdom med andre atferdsproblemer. Ungdom som befinner seg mye i et bysentrum, og ungdom som er orientert mot bestemte ungdomskulturer og musikkformer, har også i større grad erfaring med illegale rusmidler. Ungdom med tilhørighet til house & techno-kulturen og hip hop har i større grad også erfaring med partydop, mens det er mer usikkert hvilke tilknytninger det er mellom snowboard- og basketkulturene og bruk av rusmidler. De synes uansett i betydelig mindre grad å danne kulturelle rammer for partydop i dag. Det er kjent fra USA at det eksisterer nære bånd mellom hip hop- og basketmiljøene. Hvilken betydning dette vil ha for holdninger til rusmidler blant Norges basketbaserte ungdomsmiljøer er imidlertid usikkert. Her vil spenningsforholdet mellom en idrettsorientering og en mer ungdomskulturelt forankret street-baskettradisjon være interessant å følge for fremtidig forskning, også i forhold til rusmidler.

For snowboardmiljøenes del kan man tilsvarende stille spørsmål om spenningen mellom Snowboardforbundet og det organiserte idrettslivet på den ene siden, og eventuelle deler av grasrotnivået på den andre, også rommer en motsetning mellom ulike holdninger til særlig hasj og marihuana. Her er det imidlertid viktig å understreke sterkt at på tross av at tilknyt-

ningene til stoff har vært relativt sterk innenfor house & techno- og hip hop-kulturene, har det store flertallet av ungdom som assosierer seg med disse kulturene, aldri prøvd stoff.

Partydop på byen

Ungdom som bor i storbyer prøver oftere partydop enn annen ungdom. I tillegg ser det også ut til at ungdom og unge voksne som trekker inn til storbyene (og kanskje særlig Oslo) i forbindelse med større dansearrangementer (Hyperstate, Valhall, etc.) kommer i kontakt med partydop. Det er likevel trolig at mye partydopbruk foregår i mer private sammenhenger, i private hjem eller på lukkede arrangementer. Dette er foreløpig lite kartlagt. Det samme gjelder partydopbruken i miljøer av voksne deltakere. Det finnes indikasjoner på eksistensen av middelklassemiljøer hvor cannabis brukes hyppig, samt miljøer hvor det etterhvert finnes mer eller mindre åpenlys bruk av kokain i urbane utelivskontekster. Indikasjoner på miljøer av vellykkede middelaldrende i godt betalte yrker hvor kokainbruken er høy, indikerer at rekreasjonsbruk av illegale stoffer ikke lenger er avgrensbart som et ungdomsfenomen. Dette er selvsagt et viktig felt for fremtidig forskning.

Den rene ecstasybruker finnes ikke

Rekreasjonsbruk av rusmidler er sjelden, om noen gang, utslag av en ren- dyrket lidenskap for ett enkelt rusmiddel, men snarere en blanding av en rekke stoffer. Om ikke på samme kveld, så i hvert fall over noe tid. De rene ecstasybrukerne finnes knapt, eller de forblir det i så fall ikke særlig lenge.

Det tradisjonelle bildet av inngangen til en rusmiddelkarriere er debuten med hasjrøyking, som så etter hvert går over i eksperimentering med andre og hardere stoffer, hvorav amfetamin og/eller ecstasy for tiden er særlig aktuelt. Kvalitative data gir enkelte indikasjoner på at dette kan være i ferd med å endres. Det er mulig at vi nå er vitne til at nye karrieremønstre trer fram, der selve innfallsporten til det illegale rusmiddelbruket er ecstasy eller amfetamin, selv om de kvantitative undersøkelsene ikke bekrefter denne tendensen pr. i dag.

Ecstasy som stil

Tradisjonelt har man ofte sett ungdoms narkotikabruk som en respons på en belastet bakgrunn, psykososiale problemer eller liknende. Bruk av partydop er imidlertid trolig også i stor grad en respons på en subkulturell orientering, hvor rusmiddelbruken inngår som en del av en «stilpakke». En slik antakelse passer med den registrerte tendensen til en *alminneliggjøring* av det illegale

rusmiddelbruket og en spredning av bruken i grupper av «vanlig» og ressurssterk ungdom.

Veien videre ...

Det er rimeligvis betydelig bekymring knyttet til økende rusmiddelbruk blant ungdom, men det finnes også vilje til innsats og handling. Forskningsbasert kunnskap på feltet vil være en del av et godt grunnlag for tiltaksutvikling, og vi vil derfor ønske oss en betydelig styrking av forskningen på denne delen av rusmiddelfeltet.

Vi tror særlig at nærmere studier av rekreasjonsbruk av rusmidler som inngår i «kulturelle stilpakker», er viktig for å oppdage motivasjonsmønstre og «trinn» i utvikling av rusmiddelbruk.

Innledning

En av våre informanter var dypt involvert i housekulturen. Han fortalte oss at media stemplet «house» som rusbefengt *lenge før* denne kulturen faktisk fikk fotfeste i Norge. Selv mente han at housekulturens etablering i Norge fant sted *samtidig* som det foregikk et vannskille i store grupper av landets ungdom, det var altså ikke «house» som brakte nye rusmønstre med seg. For ham kom «house» samtidig som store grupper av ungdom oppdaget at tidligere generasjoners moralske rusmiddelkart ikke lengre stemte med terrenget:

Det som skjedde var jo at ungdom fikk et nytt forhold til narkotika. Vårt [gamle] bilde var jo at det var unge folk som hadde sosiale problemer som starta med narkotika og som fikk problemer med aksept i sitt gamle miljø og etter hvert søkte tilflukt i et miljø av andre narkomane. De endte på glattisen. Men sånn var det jo ikke med oss. I dag er det akseptert å bruke dop. Det er full forståelse for at det går an å bruke dop, gå på videregående og gjøre det bra på skolen samtidig. Gå på jobben og bruke dop i helgene som et vanlig rusmiddel som alkohol og fungere helt normalt. Ecstasy er ikke SÅ farlig, LSD er ikke så farlig, speed er ikke så farlig. Ungdommer VET det fordi de har lest det SJØL. Vi kjenner til oppdatert kunnskap via nettet, og vi har prøvd det SJØL. Vi har sett andre som gjør det. På den måten fikk vi en jævli stor kløft mellom voksne og oss. Vi prøvde å si i fra: Slutt å fór oss med informasjon som faktisk er feil. Vi vet faktisk mer enn dere!

Bildet er dannet av velfungerende ungdom som i sosiale lag i helgen nyter et spekter av rusmidler, gjerne komponert slik at de bygger opp mot en feststemning som skal holde gjennom både fredag og lørdag før andre midler tar dem ned igjen på søndag slik at de kan stille på skole eller jobb på mandag. Begrepet partydop er skapt, og vi voksne som betrakter dette fra utsiden, sitter igjen med en opplevelse av ukjente handlingsmønstre innenfor – for oss – fremmede ungdomskulturelle rammer.

Partydop har vært en stund på den helsepolitiske dagsorden; ukepressen med ungdom (jenter) som målgruppe har hatt flere portretter av vakre unge kvinner som står fram og forteller om sitt møte med musikk- og dansekulturen, særlig housekulturen, og med ecstasy. Det er historier om hvordan de slapp unna. Underteksten er ofte at det var gjennom dansinga de kom i kontakt med dop, at det var kortvarig lykke, og at de til slutt måtte til behandling for rusmisbruk.

Housekulturen er for de fleste assosiert med kjempestore partyer som f.eks. Hyperstate. Ett av de andre store årlige partyene, Sommerparaden, gikk av stabelen 28 juli i fjor (dvs. 2001). Uken før hadde Aftenposten store oppslag som advarte direkte mot ecstasybruk; «Forsøk på mennesker viser ecstasy-skader», «Ecstasy gir hjerneskade», og «Partydopere kan få egen rusklinikk» var blant overskriftene.

I en helt fersk utredning fra det psykiatriske behandlingsapparatet, «Utfordringer i møte med ungdom og nye misbruksmønstre» skilles det ut en ny gruppe ungdoms møte med rusmidler på denne måten:

Unge som har fått psykiatriske problemer etter bruk av forskjellige rusmidler. De er godt i gang med livene sine, har gode relasjoner til pårørende, er sosialt velfungerende, har skole og arbeidserfaring. De har ingen påfallende problemer i oppveksthistorien, men har fått «bråstopp» i forbindelse med bruk av rusmidler. (...) Disse ungdommene har ingen misbrakeridentitet (Ellinor Håkerud 2001).

Håkerud skriver videre om de nye misbruksmønstre at de har tatt i bruk flere rusmidler enten i kombinasjon, eller i rekkefølge. Rusmidlene inkluderer ecstasy, GHB, amfetamin, kokain, ketamin, LSD, cannabis og røykeheroin. Dessuten skriver Håkerud at rusmisbruket foregår innenfor sosiale sammenhenger som større og mindre partyer i tillegg til private tilstelninger, og at disse ungdommene ser på sitt bruk som et rekreasjonsbruk. Håkerud bemerker også at ungdommene ikke forbinder eget forbruk med kriminalitet eller med narkotika. Med hensyn til motivasjonsfaktorer nevner Håkerud blant annet den subkulturelle «stilpakka» som inkluderer musikk, klesstil, atferd, samt eventuelle rusmidler og som er så tiltrekkende på mange.

Vi har flere indikasjoner på at vi har en ny oppblomstring av et relativt velkjent rusfenomen. Velfungerende ungdom møter nye rusmidler, nå i form av sin deltakelse i musikk- og dansekulturene i housekulturens kjølvann. Det er knyttet betydelig bekymring til en slik utvikling; man mener allerede å ha sporet en økt søkning til psykiatrisk behandling blant unge partydop-brukere, og det er mulig at den nye rusmiddelbruken innebærer en økt rekruttering til de tyngste sprøytebrukermiljøene på gata.

Noen begreper og vårt perspektiv

Hva er partydop?

Uttrykket «partydop» har dukket opp som en mye brukt betegnelse på rusmidler inntatt i tilknytning til housekulturen, og da i særlig grad rusmidler med sentralstimulerende og/eller hallucinogene virkninger som ecstasy,

amfetamin, og LSD. Fokuset her synes i særlig grad å ha vært på bruk av ecstasy spesielt, og da særlig ecstasybruk i tilknytning til house- og rave-parties.

Det vil imidlertid være uhensiktsmessig å avgrense begrepet til kun å omfatte ecstasybruk i slike kontekster. I den internasjonale forskningslitteraturen brukes gjerne begrepet «recreational drug use», altså rusmiddelbruk i rekreasjonsøyemed, og det er denne betydningen vi også vil legge i betegnelsen «partydop» i denne rapporten. Det innebærer at vi med partydop mener all bruk av illegale rusmidler i sosiale samvær hvor rusmidlet i seg selv ikke er hovedgrunnen til samværet. Det finnes en rekke historiske paralleller til en slik kopling av partymiljøer og rusmiddelbruk. Courthwright viser i en historisk oversikt hvordan kokain opp gjennom årene har vekslet mellom å være hvite amerikaneres rekreasjonsdop og svarte afrikaneres avhengighetsproblem (1995). Et annet sammenligningsgrunnlag er hasj som i kjølvannet av sekstitallets hippiekultur er blitt et rekreasjonsdop blant voksne med høyere utdanning bosatt på Oslos vestkant (informantuttalelser).

Rekreasjonsbruk

Vi vet fra en rekke spørreundersøkelser at mange unge eksperimenterer med rusmidler, – de aller fleste av disse oppgir at de har prøvd hasj, og de fleste har prøvd noen få ganger. Det er i dag i overkant av en fjerdedel av Oslo-ungdommen mellom 15 og 20 år som har prøvd hasj, og i underkant av en femtedel av 15–20-åringene i hele landet som har prøvd hasj (Skretting, 2000).

På landsbasis er det i størrelsesorden omkring 300 000 nordmenn som har prøvd hasj noen gang. Blant dem som har mer omfattende erfaring med hasj, er det også en større andel som har prøvd andre stoffer som amfetamin, ecstasy, LSD og opiater. Noen relativt få utvikler et omfattende misbruk. Nyere beregninger av omfanget av narkotikabrukere med et tyngre, injiserende misbruk, viser at antallet på landsbasis ligger på omkring 9–12 000 misbrukere (Hauge & Østby, 1999; Bretteville-Jensen & Ødegård, 2000).

Er rekreasjonsbruk av narkotika et steg på veien mellom den eksperimentelle bruken og det tunge misbruket, hvor disse to representerer hvert sitt ytterpunkt på et kontinuum?

Noen studier (f.eks. Pedersen & Skrondal, 1999; Pedersen & Bakken, 1998) kan delvis støtte en slik antakelse. Disse studiene viser at ungdom som bruker ecstasy, allerede har omfattende erfaring med bruk av andre rusmidler, i første rekke alkohol og hasj. Disse gir altså ingen støtte for at medieoppslagene om ungdom som debuterer med ecstasy, gir noe

representativt bilde. På den annen side må vi her også ta høyde for at spørreundersøkelsene som disse studiene er basert på, kan tenkes å bare fange opp en liten del av partydopbruken. Delvis fordi disse studiene er gjort blant yngre ungdom (under 20 år), mens mye av ecstasybruken trolig forekommer blant unge voksne. Vi kan for eksempel tenke oss at velfungerende ungdom uten noe særlig ruserfaring trekker til storbyer som Oslo hvor de som studenter blir konfrontert med housekulturen som en del av byens uteliv, og at de der tar i bruk partydop.

I hvilken grad partydopbruk er en innfallsport til tyngre, mer omfattende misbruk er også usikkert. Blant injiserende misbrukere er det en svært liten andel som bruker ecstasy eller LSD (i tillegg til heroin og/eller amfetamin), men blant dem som er relativt «nye i gamet» (dvs. begynte å injisere for mindre enn 5 år siden), er det noen som debuterte med ecstasy (Bretteville-Jensen, personl. komm. 2001). Skal vi plassere rekreasjonsbruk av illegale rusmidler inn i et større «landskap», er det flere tenkelige muligheter for hvordan «kartet» vil se ut, og vi har temmelig sparsomme og usikre kunnskapskilder for å tegne et slikt «kart».

En tradisjonell og ganske utbredt tenkemåte for rusmiddelkarrierer, er å betrakte rusmiddelbruk som et kontinuum langs en omfang-/varighetsdimensjon i en endimensjonalt modell. Med en slik betraktningmåte vil alle rusmiddelkarrierer være å finne innenfor denne ene dimensjonen som spenner fra eksperimentell bruk i beskjedent omfang og over til det tunge, omfattende misbruket i den andre enden av dimensjonen. Jo mer langvarig og omfattende rusmiddelbruket er, desto mer beveger man seg mot det tunge misbruket i den andre enden av kontinuumet. Mange vil da befinne seg i det ene ytterpunktet, dvs. at de bare har eksperimentert en eller noen få ganger. For noen ganske få vil imidlertid rusmiddelkarrieren bli ganske omfattende og langvarig med et tungt misbruk, og disse finner vi i den andre enden av karrieredimensjonen. Med en slik betraktningmåte ville vi måtte plassere partydop-bruken et sted mellom disse ytterpunktene, dvs. som et steg på veien fra eksperimentell bruk til tungt misbruk. Det kan nok passe for noen beskrivelser av partydop-brukere og deres karrierer, men rimer likevel dårlig med bildet av unge ressurssterke mennesker som «knipser E» i helgene og klarer jobb eller skole fint i uka. Et viktigere motargument mot en slik tenkemåte er imidlertid at den lett impliserer at det er en felles ramme eller sett av forklaringer rundt ulike rusmiddelkarrierer. Og slik er det neppe.

Vårt utgangspunkt her vil derfor være en todimensjonal modell for rusmiddelkarrierer hvor vi tenker oss to ulike motivasjonstypologier som den nye dimensjonen i modellen i tillegg til omfang/varighetsdimensjonen. På

den nye motivasjonsdimensjonen vil vi også ha to ytterpunkter; – to typologier. I den ene enden av motivasjonsdimensjonen vil vi ha en form for «kulturorientering», dvs. at både den tidlige eksperimenteringen med illegale stoffer og eventuell utvikling mot mer omfattende bruk vil være en del av en ungdomskulturell «pakke», – motivasjonen for rusmiddelbruken er tilpasning og tilhørighet til en subkultur og livsstil, hvor rusmidlene er en ingrediens. I den andre enden er motivasjonen knyttet til den mer tradisjonelle oppfatningen om rusmiddelbruk som en kompensasjon eller selvmedisinering for sosialt belastet ungdom hvor rusen og rusmidlene ikke har noen kulturell forankring. Den store gruppen av eksperimentelle brukere blir i en slik modell svært heterogen, og karrierer som beveger seg utover den eksperimentelle bruken kan være motivert ut fra en kulturell tilhørighet eller ut fra en belastet og vanskelig oppvekst, eller ha en kombinasjon av disse ulike motivasjonstypene. Med en slik todimensjonal modell for rusmiddelkarrierer kan vi plassere partydopbruk innenfor et areal, hvor det er rom for en rekke kombinasjoner av motiv for rusmiddelbruken og omfang/varighet av rusmiddelbruken.

Ungdomskultur og rusmiddelbruk

Når vi tar i bruk begreper som «ungdomskultur» og «rusmiddelbruk» innenfor de samme rammene, kan det fort skape et inntrykk av at det kan eksistere årsaksforhold mellom bestemte kulturer og bruk av rusmidler; for eksempel at housekultur = ecstasy eller at deltakelse i housekulturen er *årsak* til rusmiddelbruk. Det ville utvilsomt føre til negative stemplinger av hele kulturuttrykk blant svært mange. Det ser vi ikke at det er grunn til. Men, det er tradisjon for å studere rusmidlenes sosiale konstruksjon innenfor ulike kulturer (se for eksempel Mary Douglas (ed.) 1987, Dimitra Gefrou-Madianou (ed.) 1992 og Maryon McDonald (ed.) 1995). Et hovedanliggende i denne litteraturen er å innføre kultur- eller meningsrammene som rusmidlene brukes innenfor, som et hovedfokus. Det finnes flere internasjonale studier som ser på rusmiddelbruk og rusmiddeltransaksjoner innenfor bestemte kulturelle kontekster (Bourgois 1995 og Williams 1990 for å nevne noen). Disse studiene avtegner detaljerte etnografiske bilder av rusmiljøer.

I vedlegget til Stortingsmelding nr. 16, 1996–97 er det framstilt en enkel modell for hvordan en tenkte seg at ungdomskulturer så ut, på basis av at enhver ungdomskultur kunne skilles fra andre på basis av «stilpakker». Modellen plasserer ungdom i forhold til de tre sentrale elementene, de «stilpakkene» som ungdomskulturen består av, og den angir tre posisjoner som ungdommene kan bevege seg mellom, nemlig «elite», «tilhengerne» og

«mainstreamgruppene». «Eliten» er de som *skaper* innholdet i «stilpakkene», «tilhengerne» er de som *utøver* innholdet, og «mainstreamgruppene» beveger seg gjennom det store ungdomskulturelle landskapet og *plukker elementer* fra de ulike mer avgrensede kulturene, – litt herfra og derfra. Samtidig *pakker* «mainstreamerne» de forskjellige elitenes kulturelle uttrykk til mer karikerte stilpakker, til bruk i sin egen navigasjon. Utfra ofte klisjepregede antakelser, mediebilder og populære assosiasjoner, danner mainstreamposisjonen sine kulturelle «kart» der ecstasy og techno *ER* housekultur, mens sæggebukser og rap *ER* hip hop.

Modellen er ikke ulik den Sarah Thornton (1995) brukte på den engelske housekulturen. Hun fokuserte på stilpakkene som en subkulturell kapital; jo nærmere man kommer til det å *skape* stilpakkene, jo mer subkulturell kapital besitter man. Hun så på akkumulasjon av subkulturell kapital i housekulturen for å oppdage ytterpunktene «hip» og «mainstream» i den.

Begge disse modellene kan være hjelpeverktøy for å få større forståelse for hvordan ungdom kommer først i kontakt med bestemte ungdomskulturer (stilpakker), og hvordan de beveger seg inn i den ved «å pakke ut stilen» til de er deltakere eller tilhengere (eller endatil; eliter som skaper nye uttrykk).

I forhold til delpunktet ovenfor (rekreasjonsbruk) får vi dermed et modellverktøy for å se på i hvilken grad bestemte ungdomskulturer kan være, eller kan bli, meningsrammer for en sosial bruk, det vi kaller rekreasjonsbruk, av rusmidler vi ellers tenker på som illegale og helseskadelige. Forutsetningen er at rusmidlet oppfattes som en del av en ungdomskulturell stilpakke. Er rusmidlet en del av en stilpakke, eller det er i ferd med å bli det, kan vi med hjelp av modellen få et inntak til hvordan (noen) ungdommer kommer i kontakt med illegale midler (fra en mainstreamposisjon) og hvordan de tar det i bruk innenfor et meningsfellesskap (pakker opp en bestemt ungdomskultur) hvor måtene de håndterer og ikke håndterer stilpakken gir dem status i dette ungdomsmiljøet. Thompson kaller denne håndteringen for erverving av «hipness».

I tillegg kan vi ta utgangspunkt i denne ungdomskulturmodellen for å se nærmere på hvordan partydop spres både til større ungdomsgrupper og til yngre ungdom. Dette skjer blant annet via kommersialisering, som vanligvis innebærer at elitene og tilhengerne innen bestemte ungdomskulturer ikke lenger greier å opprettholde stilpakkene sine som eksklusive og undergrunnspregede, samtidig som de heller ikke er i stand til å fornye eller erstatte dem. For å nærme oss dette skal vi ta i bruk begrepsparet «levende kultur» og «kultur som sjanger».

Problemstillinger

Vår rapport er en tredelt gjennomgang av hva vi vet om ungdoms bruk av partydop.

I første del går vi igjennom nasjonal og internasjonal forskning fra spørreundersøkelser omkring ungdoms rusmiddelbruk, utbredelse av bruk, karriereveier, fordeling med hensyn på alder og kjønn, debutalder, marginale grupper, osv. Hva slags støtte finnes det i datamaterialet for utbredelsen av den velfungerende partydoperen? Vi forsøker å plassere det vi vet om rekreasjonsbruk av rusmidler mellom eksperimentell bruk på den ene siden og tyngre misbruk på den andre.

I den andre delen ser vi nærmere på en rekke bestemte ungdomskulturelle rammer der ulike former for rekreasjonsbruk forekommer. Vi oppdaterer noe av den kunnskapen vi fikk om ulike ungdomskulturelle uttrykk, samlet inn for vedlegget til Stortingsmelding nr. 16 1996-97, ungdomskulturer og narkotikabruk. Er det slik at housekulturen (house & techno) er den eneste ungdomskulturelle rammen for partydop?

I den tredje delen gjør vi en tilnærming til å se på noen mulige mekanismer for spredning av rusmidler til yngre ungdom. Nærmere bestemt ser vi på hvordan ecstasy kan spres til nye grupper av ungdom med utgangspunkt i historiene til fem unge menn med tilknytning til housekulturen, fem unge menn som alle har hatt eget forbruk av ecstasy. Er det egentlig kommersialiseringen av housekulturen som gjør at ecstasy tas i bruk av nye grupper av ungdommer? For å nærme oss dette skal vi ta i bruk begrepsparet «levende kultur» og «kultur som sjanger».

Metoder

Rapporten bygger på gjennomgang av eksisterende forskningslitteratur og nye innhentede data for dette prosjektet. Kunnskapskilder og datainnsamlingsmetoder er svært ulike i de tre hoveddelene, disse vil det bli redegjort for innenfor hver enkelt del av rapporten.

DEL 1: Kunnskap om ungdoms bruk av illegale rusmidler

Det er få samfunnspolitiske tema som er gjenstand for så mye oppmerksomhet i media og i den politiske debatten som temaet «ungdom og narkotika». Dette gjenspeiles nok i noen grad også i den forskningsinteressen som er viet temaet, og det finnes i Norge flere sentrale forskningsmiljøer som har akkumulert kunnskap på feltet gjennom mange år. Vår kunnskap om ungdoms bruk av illegale rusmidler er basert på ulike typer av informasjonskilder, som hver for seg har sine begrensninger og gir ulike utsnitt av en virkelighet. Ved å bruke ulike metoder og ulike typer av datasett, antar vi at en del av begrensningene og feilkildene ved de enkelte informasjonskildene kan oppveie hverandre, og vi kan med større grad av sikkerhet si noe om gyldigheten av observasjonene og tolkningene når funnene fra ulike typer av studier peker i samme retning.

Kunnskapskilder

Spørreundersøkelser blant vanlig ungdom

En viktig kilde for kunnskap om den eksperimentelle rusmiddelbruken er spørreundersøkelser blant representative utvalg av ungdom. Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) (tidligere Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning, SIFA) har utført årlige spørreundersøkelser om rusmiddelbruk blant ungdom i aldersgruppen 15–20 år i Oslo siden 1968. Fra og med 1990 (samt for året 1986) har en tilsvarende nasjonal undersøkelse også vært foretatt årlig. Slike spørreundersøkelser gir i hovedsak et bilde av omtrent hvor stor andel av ungdomspopulasjonen som har erfaring med bruk av ulike illegale rusmidler, og i første rekke eksperimentell rusmiddelbruk. Disse spørreundersøkelsene er basert på post-sendte skjema, og svarprosenten på disse er blitt gradvis lavere med årene og ligger nå på omkring 50 prosent (Skretting, 2000). Med en så lav svarprosent er det vanskelig å trekke sikre slutninger om hvor stort omfanget er av illegal rusmiddelbruk i ungdomsbefolkningen, og det er derfor viktig å skaffe tilsvarende informasjon fra kilder med vesentlig høyere svarprosent. Man antar imidlertid at disse årlige undersøkelsene gir en god indikator på *trendene* i ungdoms eksperimentelle bruk av illegale rusmidler.

I tillegg til disse seriene av årlige undersøkelser, finnes det en rekke skoleundersøkelser om ungdoms bruk av rusmidler. Disse skoleundersøkelsene er i hovedsak knyttet til større prosjekter, både internasjonale prosjekter som WHO's «School health surveys» og ESPAD (European School Project on Alcohol and Drugs), og NOVAs UNGdata-prosjekt med skoleundersøkelser i en rekke norske kommuner, samt NOVAs store skoleundersøkelser nasjonalt (Ung i Norge) og i Oslo. De sistnevnte har hatt en usedvanlig høy svarprosent, henholdsvis 97 prosent og 94 prosent, mens de øvrige skoleundersøkelsene har hatt en svarprosent på omkring 70. Selv om svarprosenten er høy og man derved får en god representativitet av skoleungdom med slike skoleundersøkelser, vil man likevel trolig miste en del av de ungdommene som har et betydelig rusmiddelbruk, fordi mange i denne gruppen gjerne dropper ut av skolen.

En styrke ved skoleundersøkelsene i WHO-studien, ESPAD og UNGdata-prosjektet er at de gir mulighet for sammenlikninger på tvers av land (og til dels også sammenlikninger av trender i ulike land) og sammenlikninger mellom ulike kommuner eller regioner i Norge. Tatt i betraktning av at ungdomsbegrepet er tøyelig, og at ungdomskultur og ungdommelig livsstil også er framtreddende blant unge voksne (også opp i 30-årene), kan spørreundersøkelser også i den voksne befolkningen, gi noen indikasjoner på illegal rusmiddelbruk også etter tenårene. Dette er bl.a. gjort i SIFAs nasjonale surveyer i 1994 og 1999.

I hovedsak kan slike spørreundersøkelser bare gi oss kunnskap om omfanget av den eksperimentelle rusmiddelbruken blant ungdom (og unge voksne), og vi får derved et omtrentlig bilde av hvor mange som har prøvd ulike rusmidler, samt noen kjennetegn for disse.

Undersøkelser blant misbrukere

En annen viktig kilde for kunnskap om illegal rusmiddelbruk, er undersøkelser foretatt i behandlings- eller omsorgstiltak for rusmiddelmissbrukere, varetektsarrest og fengsler og sprøytebussene. Dette er imidlertid tiltak som i overveiende grad omfatter rusmiddelbrukere med et langvarig, omfattende misbruk.

Dersom vi tenker oss rusmiddelbruk som et kontinuum hvor den eksperimentelle bruken og det langvarige, omfattende misbruket representerer hvert sitt ytterpunkt, har vi relativt gode kunnskapskilder for å beskrive begge disse ytterpunktene. Men, hva så med det som må antas å ligge i mellom disse ytterpunktene, – enten det dreier seg om jevnlig hasjrøyking, kokain som ekstra krydder i selskapslivet, ecstasy eller amfetamin på rave-

parties og heroin eller rohypnol for å «ta seg ned» etter en anstrengende helg? Dette er trolig bruksmønstre som vi verken fanger opp i spørreundersøkelser blant ungdom og unge voksne eller i studier av stoffmisbrukere i behandling eller i fengsel.

Det finnes med andre ord få og usikre kunnskapskilder for å beskrive omfanget av den delen av rusmiddelbruken som faller under begrepet «partydop». Det er sannsynlig at de som har et såkalt rekreasjonsbruksmønster i liten grad fanges opp i spørreundersøkelser (delvis fordi en del/mange av dem er eldre enn de som inngår i ungdomsundersøkelsene, og delvis fordi vi må anta at de i mindre grad vil være villige til å delta i slike undersøkelser)¹.

Gjennom spørreskjema til arrestanter fra større house/technoarrangementer det siste året, har imidlertid Uropatruljen ved Oslo Politidistrikt bidratt til å få mere informasjon om noen aspekter ved «partydop»-bruken (Hoff-Olsen, personlig kommunikasjon, 2001).

Nyere undersøkelser om ungdom og illegale rusmidler

Vi vil i denne delen gi en oppdatert beskrivelse av den eksperimentelle rusmiddelbruken blant ungdom. Beskrivelsen er basert på en rekke tilgjengelige datasett fra ulike ungdomsundersøkelser (Ungdomsundersøkelsen i Oslo, SIFA's årlige ungdomsundersøkelser, og NOVAs UNGdata-undersøkelser i Fredrikstad og Tromsø).

Vi vil fokusere på tre forhold; trender i eksperimentell rusmiddelbruk, samvariasjon i bruk av ulike rusmidler og kjennetegn ved eksperimentelle brukere.

Trender i rusmiddelbruk

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) har siden 1968 foretatt årlige spørreundersøkelser om Osoulungdoms bruk av rusmidler. I 1986, og deretter årlig fra og med 1990, er det også gjort tilsvarende undersøkelser med utvalg av ungdom i aldersgruppen 15–20 år fra hele Norge.

¹ De vil sansynligvis ikke delta i slike undersøkelser fordi de vet at deres omgang med disse rusmidlene blir vurdert svært negativt av de som de omgir seg med til daglig (naboer, arbeidskollegaer). En informant, ansatt i dataindustrien fortalte for eksempel om hvordan han og hans nabo gjennomgikk en lang samtale om deres ulike kulturelle preferanser før de fant ut at de kunne avsløre for hverandre at de begge foretrakk hasj framfor alkohol i helgene.

Trender i bruk av illegale rusmidler

Tall fra disse undersøkelsene viser at andelen av ungdom som oppgir å ha brukt ulike illegale rusmidler, har vist en stigende tendens gjennom 1990-tallet (Skretting, 2000; tabell 1).

Tabell 1. Andel av utvalg 15–20-åringer som har svart at de noen gang har forsøkt ulike illegale rusmidler, etter år. Prosent. Tall fra SIFAs/SIRUS' ungdomsundersøkelser.

	1986	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Hasj	7,8	8,0	8,3	9,0	8,6	8,7	9,9	12,3	13,4	18,0	17,8	19,0
Amfetamin	1,0	1,0	0,9	1,0	1,2	1,1	1,5	2,2	2,5	3,4	4,1	3,9
Ecstasy	-	-	-	-	-	0,3	0,9	1,7	1,8	2,5	2,4	3,0
LSD	0,5	-	-	-	-	0,4	0,3	0,8	0,9	1,7	1,6	1,8
Kokain	-	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,4	0,5	0,9	1,4	2,1	2,5
Heroin	0,5	-	0,5	0,9	0,8	0,6	0,8	0,6	0,7	0,1	0,5	-

Vi ser av denne tabellen at andelen som har erfaring med illegale rusmidler, har vært økende for alle typer rusmidler. Tallene for bruk av LSD, kokain og heroin blir basert på relativt få observasjoner, og vi skal ikke trekke andre slutninger fra disse enn at de synes å vise den samme trenden som vi ser for hasj, amfetamin og ecstasy.

Trender i bruk av legale stoffer (alkohol, legemidler og tobakk)

Også når vi følger omfang av bruk av legale rusmidler for ungdom i 15–20-årsalderen, ser vi i stor grad de samme tendensene gjennom 1990-tallet (Skretting, 2000). Gjennomsnittskonsumet av alkohol har ligget på omkring 3 liter ren alkohol per person per år for hele utvalget i årene 1986 og 1990–1996. I den siste perioden, årene 1997–2000, har konsumet ligget betydelig høyere, dvs. omkring 4 liter ren alkohol per person per år (tilsvarende er gjennomsnittlig antall ganger beruset siste halvår også høyere i den siste 4-årsperioden sammenliknet med tidligere år). Andelen som har brukt beroligende midler (uten at det har vært forskrevet av lege) har også økt; fra 2,3 prosent i den første perioden (1986, 1990–1993) til 4,4 prosent i den siste perioden (1997–2000). Vi finner imidlertid ingen vesentlige endringer i noen retning når det gjelder røyking eller bruk av snus.

Trender i tilgjengelighet av illegale rusmidler

Også når vi ser på tilgjengeligheten av illegale rusmidler, finner vi at det har vært klare økninger gjennom 1990-tallet (Skretting, 2000). Tabell 2 viser ganske parallelle trender som det vi ser av tabell 1, med økende andel ungdom som oppgir å ha blitt tilbudt ulike illegale rusmidler.

Tabell 2. Andel av utvalg 15-20-åringer som har svart at de noen gang er blitt tilbudt ulike illegale rusmidler, etter år. Prosent. Tall fra SIFAs/SIRUS' ungdomsundersøkelser.

	1986	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Hasj	26,6	24,6	24,7	25,3	25,3	25,7	27,9	30,7	33,9	39,9	40,6	43,1
Amfetamin	5,1	5,4	5,6	5,5	5,4	5,6	7,0	9,1	9,8	13,3	15,5	15,7
Ecstasy	-	-	-	-	-	2,3	4,6	8,9	11,3	10,7	11,1	12,8
LSD	2,1	-	-	-	-	3,1	3,0	4,6	5,0	4,7	4,8	5,6
Kokain	-	2,9	2,3	2,6	2,4	2,6	2,2	3,8	4,1	5,0	6,6	8,0
Heroin	3,0	3,3	3,6	3,5	3,2	3,5	2,7	4,3	5,1	4,9	4,9	5,4

Nivået ligger et stykke over andelen som oppgir å ha brukt ulike stoffer, mens både trender og relasjon i nivåer mellom de ulike stoffene viser det samme mønsteret som det vi ser for bruk i tabell 1.

Forholdet mellom tilgjengelighet og bruk

Det kan altså være nærliggende å tenke seg at økningen i bruk av rusmidler skyldes økt tilgjengelighet. Men, det kan også tenkes at villighet til å prøve illegale rusmidler er endret, og at det er mindre motstand mot å prøve dersom man blir tilbudt et stoff.

Tabell 3. Forhold mellom å bli tilbudt og ha prøvd et stoff. Data fra SIFAs/SIRUS' ungdomsundersøkelser.

	Alle	Gutter	Jenter	1986-1992	1993-1996	1997-2000
Hasj	36	37	35	31	35	42
Amfetamin	20	20	21	16	20	24
Ecstasy	18	18	18	-	17	19
LSD	21	21	21	13	20	27
Kokain	17	18	16	12	11	24
Heroin	11	9	13	12	15	5

I tabell 3 har vi angitt andelen som har prøvd stoff blant de ungdommene som er blitt tilbudt stoffet. Vi ser her at for hasj er det 36 prosent av dem som

er blitt tilbudt hasj noen gang som også har brukt hasj selv, mens tilsvarende andel for amfetamin er 20 prosent. Villighet til å prøve er altså høyere for hasj enn for noen andre stoffer, og den er lavest for heroin. Det er mulig at disse forskjellene gjenspeiler oppfatninger om hvor farlige stoffene er (altså at hasj oppfattes som minst farlig og heroin som mest farlig). Vi ser videre at det ikke er noen vesentlige forskjeller mellom jenter og gutter med hensyn til forholdet mellom å ha blitt tilbudt og å ha brukt et stoff. For de mest utbredte stoffene, hasj og amfetamin, kan det imidlertid se ut til at det gjennom 1990-årene har vært en økning i villigheten til å prøve disse stoffene når de først er tilgjengelige.

By og land – hand i hand?²

Både studier av eksperimentell rusmiddelbruk og tyngre rusmiddelmissbruk viser at omfanget er vesentlig høyere i storbyer (som Oslo) enn på mindre steder (f.eks. Skretting, 2000, 2001; Bretteville-Jensen & Ødegård, 1999). Tendensen gjennom 1990-tallet har imidlertid vært at økningen i omfanget av tyngre narkotikamisbruk har vært vesentlig større i andre deler av landet enn Oslo-området, og at de tradisjonelle forskjellene mellom storby og mindre steder har minket vesentlig (Bretteville-Jensen & Ødegård, 1999). Også når det gjelder ungdoms eksperimentelle bruk av rusmidler ser vi tilsvarende trender; det har vært en økende andel 15–20-åringer som har prøvd illegale stoffer både i Oslo og i landet for øvrig. Denne økningen har imidlertid vært vesentlig større utenfor Oslo enn i Oslo, og de tradisjonelle forskjellene mellom by og land har minket også for eksperimentell bruk (Rossow & Skretting, 2001) (tabell 4.).

Tabell 4. Andel som oppgir noen gang å ha brukt ulike illegale rusmidler etter periode, og etter bosted i eller utenfor Oslo. Prosent. Tall fra SIFAs/SIRUS' ungdomsundersøkelser.

	Oslo			Resten av landet		
	1986-1992	1993-1996	1997-2000	1986-1992	1993-1996	1997-2000
Hasj	19	22	26	8	9	16
Amfetamin	2,2	4,2	6,1	0,9	1,3	3,2
Ecstasy	-	2,1	4,0	-	0,5	2,2
LSD	0,1	2,0	2,7	0,1	0,3	1,4
Kokain	1,2	1,5	3,3	0,2	0,2	1,5
Heroin	1,1	1,7	0,2	0,4	0,6	0,3

² Dette er også tittelen på en artikkel av Astrid Skretting i Tidsskrift for ungdomsforskning (nr. 1, 2001) som omhandler nettopp disse trendene.

Funn fra NOVAs UNGdata-undersøkelser peker også i samme retning; – omfanget av bruk av hasj, amfetamin og ecstasy blant ungdom ligger på omtrent samme nivå i Fredrikstad og Tromsø i 2000 som det gjorde i Oslo i 1996 (Sletten, 2001).

En nylig publisert studie fra Utekontakten i Tromsø (2001) viser imidlertid at en vesentlig høyere andel av ungdom som ferdes i Tromsø sentrum har erfaring med illegale rusmidler, både sammenliknet med annen Tromsø-ungdom (Sletten, 2001) og med Oslo-ungdom (Skretting, 2001). Tilsvarende har Øia (2001) vist i en studie av Oslo-ungdom at det å ferdes i by-sentrum er nært knyttet til ulike typer antisosial atferd, også rusmiddelbruk.

De yngste ungdommene

Utprøving av illegale stoffer starter sjelden før litt ut i tenårene, og naturlig nok øker andelen som har erfaring med stoff, med økende alder (Skretting, 2000). Med et økende omfang av 15–20-åringer som har erfaring med illegale stoffer, vil det være sannsynlig at bruken også har spredd seg nedover i aldersgruppene. Dette finner vi også i data fra SIFAs ungdomsundersøkelser. I tabell 5 ser vi at både for hasj og amfetamin er det en økende erfaring med økende alder, men at det gjennom 90-tallet også har vært en økning i andelen av 15–16-åringene som har prøvd disse stoffene. Eksempelvis er andelen av 15–16-åringer som oppgir å ha brukt hasj noen gang, mer enn fordoblet fra begynnelsen av 90-tallet til slutten av det samme tiåret.

Tabell 5. Andel som oppgir noen gang å ha brukt hasj og amfetamin etter alder og periode. Prosent. Tall fra SIFAs/SIRUS' ungdomsundersøkelser.

	Hasj			Amfetamin		
	1986-1992	1993-1996	1997-2000	1986-1992	1993-1996	1997-2000
15-16	3,5	4,8	9,2	0,4	0,9	1,5
17-18	8,4	10,3	18,3	1,2	1,2	3,5
19-20	13,0	13,7	23,6	1,3	2,3	5,4

Data fra ESPAD-undersøkelsene (European School Project on Alcohol and Drugs) som omfatter studier av 15–16-åringer fra et 20-talls europeiske land, viser at en tilsvarende økning også har skjedd i en rekke andre europeiske land sist på 1990-tallet (Hibell et al., 2001).

Sammenfatningsvis kan vi si at alle tilgjengelige data peker entydig i retning av at det er skjedd en betydelig økning i omfanget av den eksperimentelle rusmiddelbruken blant ungdom gjennom 1990-tallet. Økningen er skjedd for alle typer illegale stoffer, og bruken synes å ha spredd seg langt

utover storbyområder og nedover i aldersgruppene. Økningen i bruk har skjedd parallelt med en økt tilgjengelighet av stoffene, og parallelt med økningen i tilsvarende rusmiddelbruk i en rekke andre europeiske land.

Hva slags bruk?

Mer enn eksperimentell bruk?

Av de drøyt 10 prosent av alle 15–20-åringer som noen gang har prøvd hasj (SIFA-undersøkelsene), oppgir flesteparten (7,6 prosent av hele utvalget) at de har prøvd mindre enn 10 ganger, – de fleste av disse har prøvd 1–5 ganger. Av de 5 prosent av ungdommene som har brukt hasj i løpet av siste halvår, oppgir størstedelen (2,7 prosent av hele utvalget) at de har brukt hasj 1–4 ganger i løpet av denne perioden. Totalt 1 prosent av hele utvalget oppgir at de har brukt hasj mer enn 25 ganger siste halvår, hvilket skulle tilsvare gjennomsnittlig 1 gang i uka eller oftere. Også i Tromsø-undersøkelsen i 2000 (Sletten, 2001) ser vi at flesteparten av dem som oppgir å ha brukt hasj siste år, har gjort det en gang eller noen få ganger, og en fjerdedel av hasjbrukerne har brukt hasj 6 eller flere ganger siste år. Tilsvarende mønstre finner vi også for bruk av ecstasy og amfetamin blant Tromsø-ungdommen.

I forskningslitteraturen har det etter hvert blitt et økende fokus på å skille mellom de som har en svært begrenset erfaring med stoff (life time experience) og de som har et hyppigere, mer regelmessig bruksmønster (Shiner & Newburn, 1997; Riley et al, 2001). Når det gjelder hyppig bruk av hasj, kan vi i noen grad beskrive karakteristika ved denne gruppen på grunnlag av undersøkelser i den vanlige ungdomsbefolkningen. Disse finner vi oftest blant dem som debuterte tidlig med hasj; – av dem som var 14 år eller yngre første gang, er det over en femdel (21,5 prosent) som har brukt hasj mer enn 25 ganger siste halvår, mens blant dem som har debutert i en alder av 17 år eller eldre, er det mindre enn 4 prosent som bruker hasj like hyppig.

For andre stoffer som amfetamin og ecstasy finner vi at andelen som har brukt stoffene oftere enn et par ganger siste 6 måneder, ligger på omkring 1 til 2 promille av utvalget. Dette illustrerer i første rekke at slike utvalgsundersøkelser i liten grad er egnet til å fange opp hyppig bruk av illegale rusmidler, og at vi trenger andre tilnærminger for å få gode beskrivelser og analyser av denne typen rusmiddelbruk.

Overlapping mellom bruk av ulike stoffer

Skretting (2000) har vist at det er en klar sammenheng mellom bruk av ulike narkotiske stoff, – dvs. har du prøvd ett stoff (f.eks. hasj), er det også mer sannsynlig at du har prøvd andre stoffer. Dette gjelder både livstidserfaring og bruk siste 6 måneder. Blant de som oppgir å ha brukt amfetamin, ecstasy, LSD, kokain eller heroin siste halvår, har de aller fleste også brukt hasj i samme periode. Dette er også vist i andre norske studier om ungdoms bruk av ecstasy (f.eks. Pedersen & Bakken, 1998; Pedersen, 1999, Ødegård, 2001). Tilsvarende finner vi også med hensyn til sammenheng mellom å bli tilbudt ulike stoff. Så godt som alle som noen gang er blitt tilbudt amfetamin, ecstasy, LSD, kokain eller heroin, er også blitt tilbudt hasj. Dette betyr at blant vanlig ungdom, hvor vi fanger opp den tidlige eksperimentelle bruken, er ecstasy en del av et mer omfattende rusmiddelbruk, hvor høyt alkoholkonsum og hasjbruk også utgjør en del av bildet.

Vi ser imidlertid også at blant ungdom som har et mer omfattende rusmiddelbruk, gjerne knyttet til house- og raveparties, finner vi tilsvarende blandingsbruk. Tall fra Uropatruljens undersøkelse blant arrestanter fra raveparties o.l. viser at omlag tre fjerdedeler av disse bruker hasj, og en tilsvarende andel bruker ecstasy, mens litt over halvparten bruker amfetamin. Bruk av kokain, GHB, LSD og piller var mindre vanlig (Hoff-Olsen, personlig kommunikasjon, 2001). En rekke omfattende studier fra andre land viser et tilsvarende bilde. Riley og medarbeidere (2001) fant i en studie av ungdommer på raveparties (dance events) i Skottland at de aller fleste (93 prosent) brukte to eller flere rusmidler i løpet av siste år, og to av tre brukte to eller flere rusmidler på samme raveparty (vanligvis ecstasy og amfetamin). Tilsvarende er også rapportert fra en australsk studie av ecstasybrukere (Topp et al, 1999), hvor nesten alle (93 prosent) også brukte andre rusmidler, vanligvis ble hasj, amfetamin eller alkohol også brukt samtidig med ecstasy. De aller fleste brukte også ett eller flere stoffer for å «ta seg ned» etter ecstasy-bruk, – oftest hasj (64 prosent), i noen grad benzodiazepiner (17 prosent), og for noen få heroin (5 prosent).

En omfattende studie av deltakere på techno-parties i sju europeiske byer (Amsterdam, Berlin, Madrid, Praha, Roma, Wien og Zürich) (Tossmann et al, 2001) viste tilsvarende at bruk av hasj, ecstasy, amfetamin og kokain var svært utbredt blant deltakerne. De fleste brukte stoffene i begrenset omfang (mindre enn fem ganger i løpet av siste måned), og de fleste brukte to eller flere rusmidler av gangen i forbindelse med et party (oftest ecstasy og hasj).

Hvilke ungdommer?

Ungdomsundersøkelsene viser at det er noen systematiske forskjeller på ungdom som har erfaring med ulovlige rusmidler og de som ikke har det. Ser vi bare på om hvorvidt de noen gang har prøvd, er det ubetydelige kjønnsforskjeller, men det er (som vi allerede har vist) en økende andel som har prøvd med økende alder, og en større andel som har prøvd blant dem som bor i Oslo sammenliknet med resten av landet. Det er også en betydelig forskjell mellom ungdom med og uten avbrutt skolegang; og selv når vi tar hensyn til alder, er andelen med narkotikaerfaring flere ganger høyere blant dem med avbrutt skolegang, sammenliknet med dem som fortsatt går på skole eller har fullført utdanning (for hasjbruk er andelen fire ganger høyere blant dem med avbrutt skolegang, for amfetaminbruk er andelen mer enn fem ganger høyere). Ettersom andelen ungdom med avbrutt skolegang har vært ganske stabil gjennom hele 90-tallet, mens andelen med hasj- og amfetaminerfaring har økt, finner vi at de med avbrutt skolegang utgjør en minkende andel av dem som har brukt hasj og amfetamin. Det vil si at hasj og amfetaminbruk er blitt mer alminnelig utenfor de marginale ungdomsgruppene.

Skretting (2000) viser også at hasjbruk henger sammen med noen indikatorer på psykososiale forhold, blant annet med trivselsgrad; de som har brukt hasj rapporterer at de er mindre tilfredse enn de som ikke har brukt hasj. Når vi ser på sammenheng mellom trivselsgrad og hasjbruk over tid, finner vi at forskjellen i trivsel mellom hasjbrukere og annen ungdom blir mindre gjennom 90-tallet. Tilsvarende finner vi også med hensyn til amfetaminbruk. Disse funnene peker også i retning av at økningen i illegal rusmiddelbruk har skjedd utenfor de psykososialt marginale ungdomsgruppene.

Karriereveier

At opiater (opium, morfin, kodein og heroin) er sterkt avhengighetsskapende stoffer har vært kjent svært lenge, og er sterkt medvirkende til en restriktiv kontrollpolitikk når det gjelder omsetning og tilgjengelighet av disse stoffene. Men, forestillinger om og dokumentasjon på hvordan karriereveiene ser ut for bruk av narkotiske stoffer spriker fremdeles i mange retninger³.

³ Forestillingen om at «et blås, så er du hekta» har fått mange uttrykk, ikke minst i den norske filmen «Himmel og helvete». Samtidig viser f.eks. Lee Robins' studier fra Vietnamsoldatene at bare en liten andel av alle de som brukte heroin mens de var ved fronten, fortsatte sin heroinbruk (eller annen narkotikabruk) etter at de hadde vendt hjem fra Vietnam.

Tradisjonelt har vi sett at utviklingen av narkotikabruk fra en speksperimentell begynnelse til mer omfattende bruk og eventuelt tungt misbruk, har fulgt bestemte mønstre med hensyn til hvilke stoffer man begynner med, og hvordan bruken utvikler seg etterhvert. Det gjennomgående mønstret har vært at hasj har vært det narkotiske stoffet man har debutert med, og at det å prøve stoffer som amfetamin og ecstasy kommer etter utprøving av hasj. Bruk av heroin har gjerne vært det siste «trinnet» i denne «karrieretrappen». Dette har vært dokumentert både gjennom oppfølgingsstudier av vanlig ungdom (f.eks. Pedersen, 1998; Kandel, 1992) og retrospektive studier av tunge misbrukere (Lauritzen & Waal, 1997; Bretteville-Jensen, 2001, personlig kommunikasjon). Glimt fra enkeltpersoners historier i media i seinere tid, gir imidlertid inntrykk av at det er blitt vanlig å debutere med ecstasy. Tall fra Uropatroljen i Oslo (Hoff-Olsen, personlig kommunikasjon, 2001) viser også at omlag en femtedel av alle arrestanter fra raveparties det siste året, brukte ecstasy første gang de prøvde narkotika, litt under en femtedel brukte amfetamin første gangen, mens litt over halvparten av disse ungdommene debuterte med hasj. Vi vet ikke om dette henger sammen med at politiet her har fanget opp en helt annen gruppe rusmiddelbrukere enn dem vi finner i de tradisjonelle ungdomsundersøkelsene eller blant etablerte misbrukere, eller hvorvidt dette avspeiler at det er skjedd endringer i karrieremønstre i de aller siste årene, eller begge deler.

Sammenfatning

Vi kan konstatere at ungdoms bruk av illegale rusmidler har økt det siste tiåret, i den forstand at en økende andel av 15–20-åringer har erfaring med bruk av narkotika. Dette gjelder særlig hasjbruk, men også bruk av amfetamin, ecstasy og andre illegale stoffer er blitt mer utbredt og da særlig på slutten av 1990-tallet. Erfaring med narkotika synes i all hovedsak å dreie seg om eksperimentell bruk (dvs. at man har prøvd en eller noen få ganger), og tendensen er at slik erfaring er blitt mer utbredt og alminnelig, både utover i landet, nedover i aldersgruppene og innenfor mer ressurssterke grupper av ungdom. Trendene for den (eksperimentelle) bruken av illegale rusmidler følger også trendene for bruk av legale rusmidler (alkohol og piller) blant ungdom, og den følger trendene for det tunge misbruket, altså en klar økning i omfang gjennom 1990-tallet. Den eksperimentelle rusmiddelbruken er ganske jevnt fordelt med hensyn til kjønn og sosial bakgrunn, den er mer vanlig i Oslo og større byer, og mer vanlig blant ungdom med andre atferdsproblemer. Ungdom som befinner seg mye i et bysentrum

og ungdom som er orientert mot bestemte ungdomskulturer og musikkformer har også i større grad erfaring med illegale rusmidler. I tillegg til at storbyungdom oftere stifter bekjentskap med partydop enn annen ungdom, ser det også ut til at ungdom og unge voksne trekker inn til storbyene, for eksempel i forbindelse med større dansearrangementer. Både tilgang til og bruk av illegale stoffer overlapper i stor grad, dvs. de som har tilgang til stoffer som ecstasy eller amfetamin har også tilgang til hasj, og med stor sannsynlighet også andre illegale stoffer. Tilsvarende gjelder bruk; de aller fleste ecstasybrukere har også brukt hasj, mange har brukt amfetamin, og en del har prøvd andre stoffer som kokain eller LSD.

Ungdomsundersøkelsene viser at andelen som har brukt narkotiske stoff øker gjennom tenårene, men det er trolig også en del som debuterer med illegale stoffer i ung voksen alder. Tradisjonelt har de aller fleste ungdommer som har brukt narkotika, prøvd hasj først, og eventuelt deretter andre stoffer som amfetamin eller ecstasy. Hvorvidt dette bildet er i ferd med å endres, er ennå usikkert.

DEL 2: Ungdomskulturer, eliter og narkotikabruk

Rusmidler i noen aktuelle ungdomskulturer

I prosjektet som resulterte i publikasjonen «Ungdomskulturer og Narkotikabruk» ble det foretatt en gjennomgang av en rekke ungdomskulturer hvor ulike former for rusmidler i større eller mindre grad inngikk som en del av de tilhørende estetikkene og væremåtene, og deres symbolske omkrets (se Vestel mfl. 1997)⁴. Ved hjelp av en gjennomgang av en rekke ulike kilder ble det foretatt en kort skissering av de forskjellige kulturuttrykkenes historie, hvor relevante trekk ved deres kulturelle opphav, så vel som hvordan de nedfelte seg i mer lokale varianter – særlig slik de har fremstått i miljøer i Oslo, ble trukket fram. Rusmidlenes rolle i de ulike kulturene ble så forsøkt oppdatert på grunnlag av intervjuer med aktuelle nøkkelpersoner (dvs. representanter for de ulike kulturelle elitene), for på denne måten å få et bilde av stoffenes rolle på det tidspunktet da undersøkelsen ble foretatt (se metoddelen nedenfor).

Den herværende delen vil i stor grad bygge videre på denne tidligere undersøkelsen og vil i tråd med dette forsøke, innenfor prosjektets betydelig snevrere rammevilkår, å gi en viss oppdatering av stoffenes rolle i noen av de aktuelle ungdomskulturene slik de fremstår i dag, fem år etter (datainnsamlingen til det forrige prosjektet foregikk i 1996).

Historikken bak ungdomskulturene vi her vil fokusere på – house/techno, hip hop, basket, snowboard – ble, med ett unntak, presentert nærmere i «Ungdomskulturer og Narkotikabruk». Vi vil derfor ikke gå nærmere inn på de historiske sammenhengene her, men henviser til denne utgivelsen for interesserte lesere.

Unntaket er basket-tradisjonen som ikke ble behandlet i den tidligere publikasjonen. Basket representerer pr. i dag en idrett som også i Norge har fått stor utbredelse, og hvor blant annet forbindelsene til hip hop-kulturen, forankringen til de uformelle såkalte «street basket» miljøene, og dens relativt spektakulære preg gjør den til en naturlig bestanddel i denne gjennomgangen. Dette er altså den eneste av de ulike ungdomskulturene som her blir

⁴ «Ungdomskulturer og narkotikabruk» ble opprinnelig utgitt som et vedlegg til Stortingsmelding nr. 16 1996-97 «Narkotikapolitikken», og var basert på et forskningsprosjekt på oppdrag for Sosial- og helsedepartementet.

behandlet, som også vil bli ledsaget av en kort skisse av kulturens historiske bakgrunn.

I «Ungdomskulturer og Narkotikabruk» inngikk også en gjennomgang av rusmidlenes rolle innen nyere genre innen heavy metal (death metal, black metal), skateboard, skikt innen miljøbevegelsen, samt enkelte idrettsmiljøer (inkludert doping-problematikk). Innenfor det herværende prosjektets rammer, kan disse miljøene ikke gjøres til gjenstand for tilsvarende oppdatering.

Vi vil, i tråd med dette, understreke at det innenfor dette prosjektets ressursrammer kun er meget begrensede kvalitative undersøkelser som lar seg gjennomføre. Vi har derfor lagt stor vekt på å vise til behovet for videre forskning i den følgende fremstillingen.

Spørsmålet vi stiller oss er altså hvilken rolle ulike rusmidler har i de ulike ungdomskulturene.

- I hvilken grad inngår de i de ulike stilpakkene vi gjennomgår?
- Har det skjedd endringer over tid i ruspraksisene knyttet til disse kulturene?
- Har det kommet til nye rusmidler eller måter å bruke dem på i seinere tid?

Metode

I oppdateringen av både nyere historikk samt rusmidlenes rolle i de ulike kulturene som presenteres, blir flere datakilder benyttet, blant annet i form av:

- Litteratur (bøker, artikler, magasiner) skrevet av både fans, journalister og forskere som omhandler de ulike ungdomskulturene.
- CD utgivelser, videoer, filmer og almen medieomtale
- Intervjuer med nøkkelpersoner innen for de respektive kulturene. Det har her blitt lagt særlig vekt på innhente data fra artister, utøvere og «insidere» som har vært aktive over lengre tid og som det derfor er grunn til å tro sitter inne med særlig kompetanse om historikk og nyere utviklingstrekk. Dette er med andre ord personer som nyter stor respekt i de ulike miljøene og hvis kunnskap er anerkjent av større grupper⁵. Det er altså den kulturelle spisskompetansens versjoner vi her legger vekt på å få fram. Intervjuer med til sammen 11 informanter i slike posisjoner danner

⁵ Her trekkes på forfatterens forskningserfaring i ulike ungdomsmiljøer i Norge over et tidsspenn på nærmere 10 år.

hovedgrunnlaget for denne delen. Det er selvsagt viktig å understreke at disse representerer kunnskap som nødvendigvis vil være relativt spesifikk utfra den posisjonen som informantene innehar. En mannlig hip hop DJ på rundt 30 vil nødvendigvis se situasjonen fra en annen vinkel enn en ung, kvinnelig fan på 17. Disse ulikhetene vil henvises til i teksten i den grad dette vurderes som relevant. Flere av de sentrale informantene nærmer seg nå en alder rundt 30. Dette speiler det faktum at de ungdomskulturene som disse er eksponenter for, ble introdusert på 80-tallets siste halvdel. På denne tiden var altså flere av prosjektets nøkkelinformanter (den nåværende spisskompetansen) 16–17 år gamle, da de møtte disse kulturene for første gang. De har derfor en betydelig oversikt over de ulike kulturenes historie, og blir blant annet på dette grunnlaget benyttet som nøkkelinformanter. Dette innebærer imidlertid at yngre aldersgrupper i liten grad er representert.

Antallet informanter måtte nødvendigvis bli lavt innenfor prosjektets meget begrensede rammer. Foruten å etterstrebe et bredere utvalg informanter, vil et større og mer dyperegående forskningsprosjekt måtte vinkles sterkere inn på å belyse yngre og mer uerfarne ungdommers relasjoner til de aktuelle ungdomskulturene, og å inkludere et større antall representanter for slike posisjoner blant informantene.

Kjønnsdimensjonen

Det kan for leseren se ut som den kulturelle spisskompetansen innenfor de ungdomskulturene vi presenterer, i stor grad er ivaretatt av menn. Akkurat som vi i neste del av rapporten kan få inntrykk av at det bare er menn som ruser seg. Begge deler ville være feilslutninger. I noen grad skyldes det tilfeldigheter, for Vestel (antropolog på materialet her) fikk kontakt med nøkkelmenn *andre* pekte ut for ham. På den andre siden skal vi ikke se bort i fra at antropologenes eget kjønn på ulike måter påvirker hvilke eliter de får tak i, for eksempel kan det være av betydning hvilket kjønn det er på antropologenes første kontakter inn i de forskjellige kulturelle tradisjonene. Når det gjelder house er det for eksempel en ulempe at vi ikke har oppnådd kontakt med de danserne som regnes som sentrale for estetikken som utvikles på dansegulvet.

Dette relative fraværet av kvinnelige informanter betyr ikke at kvinnelige artister og utøvere innenfor de ulike kulturene er fraværende. Det er et empirisk spørsmål om mannsdominansen i de forskjellige ungdomskulturelle uttrykkene vi formidler også reflekterer noe av virkeligheten i kulturene. En

utdypning av dette, og et nærmere fokus på kjønnsdimensjonens rolle i de spektakulære ungdomskulturenes historikk og dynamikk, vil imidlertid kreve en adskillig bredere og mer nærgående empirisk forskning.

House & techno

Ettersom det er housekulturen som utgjør den delen av det ungdomskulturelle landskapet som i særlig grad er blitt assosiert med rusmidler, lar vi dette danne startpunktet for denne gjennomgangen.

Kort historikk

Den såkalte house & technomusikken, som oppstod blant svarte discjockeyer i Chicago og New York, ble på midten av 80-tallet også sterkt assosiert med technomusikken fra Detroit (se for eksempel Reynolds 1998, en meget innholdsmettet bok om house og technoens historie). På 80-tallets andre halvdel når disse musikkformene fram til Europa og blir bestandelene i en meget rasktvoksende ungdomskultur. I disse miljøenes kjølvann ble et nytt narkotisk rusmiddel, i form av MDMA, også omtalt som ecstasy, introdusert i den større ungdomsoffentligheten. Stoffet spilte ofte en sentral rolle brukt på de såkalte «rave»-partyene, som utgjør housekulturens rituelle sentrum. Uttrykket stammer fra Jamaica der det opprinnelig ble benyttet som betegnelse på fester der man danset til mobile lydanlegg (se Vestel mfl. 1997). En rekke kilder peker i retning av at det er forankringen til house & techno – hvor altså ravepartiet står så sentralt – som har medført at særlig ecstasy, men også andre rusmidler, er blitt omtalt som «partydop». Vi vil her trekke fram DJ'ens rolle som et fokus hvor sammenhengene mellom kulturuttrykket og ecstasy – og andre partydop – i særlig grad kan belyses.

Dj'ing: kickene, musikk og dop

Et på mange måter nytt og grunnleggende kjennetegn ved housekulturen, som skiller den fra andre ungdomskulturer, er den fremtredende rollen den såkalte discjockey'en – DJ'en – spiller innenfor disse fellesskapene. Musikkopplevelsene skapes nå primært via oppbygningen og sammensetningen av andre artisters musikk, som så kombineres, blandes og modifiseres av DJ'en hvis viktigste oppgave er å skape gode festopplevelser for deltakerne. I tråd med dette er det altså DJ'ene som er blitt denne kulturens musikalske sentrum, noe som står i stor kontrast til for eksempel hip hop-kulturen, og rock-kulturen hvor fortsatt artisten som skaper det konkrete

uttrykket (musikeren, rapperen, breakdanseren, grafittiartisten eller lignende), er hovedperson.

DJ'ens virksomhet er altså primært knyttet til å skape gode fester, få opp stemningen, og kan vel på mange måter karakteriseres som en slags rave-kulturenes «yppersteprest», som skal sørge for at ritualene faktisk virker. Her kan selvsagt også rusmidler inngå i opplevelsen som man forsøker å få fram.

Et sentralt party i Oslos housemiljø's historie, ble holdt ulovlig inne i en gammel kirke ved Akerselva som en tid stod tom (ca. 1996). En informant, som siden er blitt en meget respektert DJ (nå i slutten av tjuetåra, oppvokst i Oslo) – som vi har gitt navnet «DJ Groove» var tilstede på dette partyet. Jeg er interessert i å undersøke nærmere sammenhengen mellom musikken, DJ'ens rolle og rusmidlene. Vi snakker litt om opplevelsen på dette partyet:

DJ: ... Det var veldig spesielt. For mange som var der var det nok en ganske sakral følelse de fikk...

Antr: Det er jo kanskje noen viktige likhetstrekk mellom religion og musikk. Jeg tenker Little Richards er jo blitt syvende dags adventist, tenk på Gospelens betydning for Soul musikken... Og mange store artister har ganske nært forhold til religion, kanskje særlig litt karismatiske varianter som ofte er veldig gode til å få opp stemninga, til å skape sterke opplevelser hos publikum? Når du DJ'er, er det noe sånt du er ute etter?

DJ: Ja, det er det der løft'et. Det er det man søker hele tiden, kickene, det som gir meg gåsehud, det er det jeg er ute etter. Jeg får faktisk ofte større kick av musikk enn av damer, for eksempel. Uten de opplevelsene hadde jeg ikke giddi å holde på så lenge. Det blir for noen kanskje vanskeligere å få dem når du har hørt og spilt så mye musikk som det jeg har. Men det er likevel det som driver deg!

Jeg spør om DJ Groove kan si noe mer nøyaktig hva det er som kan gi disse ettertraktede opplevelsene:

DJ: Det kan være alt fra en helt patetisk kjærlighetstekst. Det er det jo mye av, men det kommer selvsagt an på hvem som synger den. Hvis det for eksempel er Stevie Wonder så... Men det kan være så mye som skaper det. En fet bassgang, et trommeriff, en mood, et skifte i musikken, ofte en tekst, måten den fremføres på, eller det at en stor gruppe publikummerne skriker og hoier og gir respons på at noe skjer.

Eller det kan være bare det å se på at to danser sammen når jeg spiller den riktige låten, og jeg kan se at nå har de det skikkelig *ekte* sammen. Det er jo på mange måter en paringsdans. Det er mye ritualer i det, sånn

som jeg kan se det når jeg står og ser på dem hver kveld. Det er liksom en slags kurring, akkurat som duene i Stortingsparken. Du ser de brunstige herrene som prøver forskjellige trekk for å se hvilken innfallsvinkel det er best å bruke. Og kvinnene som beveger seg kanskje litt mer forsiktig. Så skinner de opp, så trekker de seg litt tilbake igjen, så skinner de opp igjen. Det er nok mye som virker inn. Kanskje en ny lyd, en lukt eller en farge. Alt virker inn. Alt dette kan jeg få et skikkelig kick av. Jeg styrer mye av dette som DJ. Du ser det er elektrisitet i luften. Så spiller du kanskje «The French Kiss» av Little Louis – det er en av de mest spilte danselåtene kanskje overhode. Den går fra 130 bpm og ned i 60 i tempo, så hører du orgasmelyder fra en kvinne, så går den opp i 130 igjen. Da skjer det ofte mye. Det er jo noen leger som mener at jenter reagerer mer på bassen enn gutta, at visse bassfrekvenser kan drive fram lystfølelser hos kvinner. Jeg veit ikke jeg, men det er i hvertfall visse ting som ser ut til å virke ganske betraktelig til tider. Pluss litt sexy lyrics, da selvsagt. Som DJ styrer man hvilken vei de skal gå. Det spørs hva man vil med folka. Stort sett vil man at folk skal ha det gøy og danse.

Men det er de kickene som er det viktigste. Sjøl prøver jeg å la musikken være det sentrale for å skape dem. Men det er jo dem som prøver å designe musikken til å virke sammen med dop.

Rusmidler i ulike former har selvsagt ledsaget fester i de fleste kulturer gjennom tidene. Og i tråd med ravepartyets formål, inngår også rusmidler for å forsterke opplevelsene det gjelder. Ifølge DJ Groove kan disse inngå i et intrikat samspill med musikalske genre, som i noen tilfeller er eksplisitt utformet for nettopp dette:

(...) folk som ikke er så opptatt av musikken trenger kanskje en E for å bli løfta høyere av musikken. Hele Trance-scenen og mye av Rave og den hippere Progressive-musikken – du kan kanskje si det er en slags Dark Trance – er designa for å funke sammen med dop. Jeg kjenner folk som lager denne type musikk og som tenker at med de og de musikalske ingrediensene så funker det bra på for eksempel ECSTASY. Progressive-musikken passer kanskje bedre til ketamin enn til ECSTASY (Setter på låta «Sputnik» med Stylus Trouble som et eksempel.) Dette var en av de største club-låtene på Ibiza i sommer. Hør her! (Musikken går ganske raskt, 140 bpm forteller DJ.) Du hører arpeggioene [akkorder hvis basistoner blir spilt etter hverandre som når du stryker over strengene, en for en på en gitar) som bare går og går. Den er mer et track, et minimalistisk spor enn musikk og melodibiter, mer funksjon og feeling. [Låta er hektisk og suggererende. Så plutselig tas bassen bort. Bånnen i musikken forsvinner på et vis. Rytmen står igjen som mer sparsommelige hint om mønsteret som tidligere var så heftig.] Hør! Dette funker bra på dop. Du tvinges til å vente på at bassen

skal komme tilbake. Den tar deg ned, i volum og kompleksitet, bare for å skape enda sterkere forventninger om at det tidligere lydbildet og musikalske mønsteret skal komme tilbake. Så bygger den seg gradvis opp igjen [musikken blir heftigere, men stadig uten bass]. Så blir den ekstremt noisy! [Lydene når et punkt som gradvis forvrenges, utydeliggjøres med romklang, phasing og andre lydeffekter, og løser seg så nesten opp i nærmest rein støy til en ekstremt pumpende puls, før bassgroovet igjen dunderer løs enda mer intenst og heftig enn før.] Skikkelig «rush»! Dette her blir folk helt gale av, særlig når de går på dop. Og har de opplevd dette på Ibiza, så vil de ha sterke følelser for visse låter når de kommer hjem. De vil ha det samme «rushet», ikke sant. På den måten går dopet og musikken og opplevelsene inni hverandre.

Du får bare ikke til det samme med for eksempel et afro-funk beat som går i 120 bpm. Du klarer ikke å vrikke på rumpa i 140bpm. Du får ikke de samme kicka bare med mer rytmisk oppbygd musikk av den typen. Men du får andre kick, som jeg langt foretrekker!

DJ Groove stiller seg med andre ord kritisk til de kommersielle og mer doporienterte miljøene, selv om han også klager på at folk i det sjiktet han spiller for, nå spiser mye mindre ecstasy enn tidligere, noe han mener før gjorde det lettere å få folk ut på dansegulvene (se nedenfor).

Eksempelet viser med andre ord at rusmidler inngår i kompliserte sammenhenger, ikke bare med stil og klesdrakt, men også med mer strengt tatt musikalske estetikker og komposisjonsprinsipper som er knyttet til ulike sub-genre.

Rus og rusmidler: utelivet 2001 – et mangfold av «scener»

Karakteristisk for nåtidas house og techno genre er at det har skjedd en enorm celledeling der nye genre skapes utfra eldre genre. Psytrance, tech-house, twostep, hardhouse, poptrance, darktrance, hardtrance, drum'n'bass, funkhouse, deephouse er bare noen av de genrene som har krystallisert seg ut fra disse kulturene. I en del tilfeller, som vi så ovenfor, er altså ulike rusmidler i særlig grad knyttet til musikalske undergenre. Disse kan også assosieres med ulike «scener» som appellerer til bestemte publikumssjikt.

Utgangspunktet for arbeidet med denne rapporten har vært et ønske om å belyse det som skjuler seg bak den mer uspesifisert betegnelsen «partydop». Hva ligger det så i dette begrepet ifølge DJ Groove? Han tegner her et mer sammensatt bilde av de ulike «scener» som er aktuelle pr. i dag:

Partydop, hva er nå det? Det vanligste er vel egentlig å bare røyke seg en joint sammen med hyggelige folk du går ut sammen med. Det er det

som er mest sosialt, mest gøy, mest ålreit for de fleste, vil jeg si, det er det «alle» bruker.

Så har du de yngste, de under tjue, på den der kommersielle Trance-party scenen. Det er der E'ene er. ECSTASY, speed og litt ketamin. E passer veldig godt til den musikken som jo er designa for å brukes på E. I fjor var det Hardtrance som var mest populært, i år er det Hardhouse dem kaller det. DJ Fergie på 22 år er helten. Det er det hotteste nå. Med litt sånne «novelty samples», sånne litt Harry, barnaktige ofte litt humoristiske samples, men uten noe skikkelig innhold. Bare litt sånn «Oo» og «Yeah» og sånn, alt samma i 140 bpm. Det er her kidsa kommer inn. Mange av dem er kanskje egentlig ikke så interessert i musikken, de vil bare ha det gøy, ikke sant, akkurat som mange er i den alderen.

Mens party dopet for den aldersgruppa jeg omgås mest med og spiller for, de mellom 23 og 35, for klubbfolka, det er ett gram kokain. Det virker som det er en skikkelig renessanse for det nå. Du hadde det i jappetida, så var det nede en stund. Nå er det bare oppover igjen. Det er for litt eldre og mer pengesterke folk som er gått lei av ecstasy og er ferdig med den perioden. De vil heller sitte og snakke sammen når de er ute, og heller høre på musikk mer enn å danse sjøl. Bare på de siste 2 åra er det blitt mye mer kokain blant folk, det er i hvert fall mitt inntrykk. Har en mistanke om at det er noe av grunnen til at folk ikke danser så mye lenger. E er fett å danse på. Men kokain ikke er på langt nær det samme. Det er nesten litt synd, spør du meg, for det er så mye vanskeligere å få folk ut på dansegulvet nå enn tidligere. Men det har kanskje noe med aldersgruppa å gjøre. De jeg kjenner går på kokain, og litt champagne, enten de skal på fest, strandparty, i bryllup, på pubrunde, i 40 års lag eller på konsert. Det er veldig få som bruker E i aldersgruppa over 20. E er som sagt, mer for kidsa. De har ikke råd til å kjøpe kokain.

Bildet av de lett identifiserbare musikksjangerene som hadde et eller flere distinkte rusmidler assosiert til seg, ser nå ut til å være på vikende front. Indikasjoner på dette kommer fram når jeg spør DJ Groove om det han skildrer ovenfor betyr at kokain nå er blitt sterkere knytta til house og techno sånn som ecstasy var det tidligere:

Poenget er at det er ikke så mye skille mellom «utelivet» og house og techno lenger. På de aller fleste klubber og utesteder spiller de denne musikken. Det er ikke lengre én scene med ett rusmiddel som er det viktigste, slik det var før med house og E. Du har i stedet en haug med individualister som går ut og velger hvordan de vil feste. Og for meg ser det ut til at mange flere velger kokain nå enn før. Scenen er blitt så mangfoldig og det er så mange forskjellige aktører vi snakker om. E er nå bare en av mange mulige former for rusmiddel du kan velge mellom. E passer for eksempel ikke for kafélivet. Det er altfor psykedelisk til å

sitte å konversere med. E er mer et egodop. Men kola er mye bedre for folk som vil sitte og snakke sammen. Det virker ikke på hue sånn som E, eller syre for den saks skyld. Du bare føler deg kjempepig og klar og strutter av selvtillit. Det er mye mer egna for kaféscenen.

Vi ser her en skisse av et landskap der de ulike rusmidlene, i visse tilfeller, er i ferd med å løsrive seg fra bestemte ungdomskulturelle kulturer for i stedet å bli assosiert med ulike funksjoner utfra hvilke sosiale sammenhenger man er ute etter (kafélivet, versus raves osv.). Dette understrekes når jeg spør om ketamin som ble nevnt tidligere. DJ Groove understreker her at ketaminbrukerne nok er en ganske liten gruppe og at stoffet antakelig er så krevende at det nok aldri får et særlig stort publikum.

Litt sånn som syre. Det er for entusiastene, dem som tar sjansen på å grave dypere, så og si. Men det er en del folk som er lei av den lette kommersielle Trance musikken som omtrent bare er instrumentalversjoner av Aqua-pop. Jeg merker godt det at man kan spille mye mørkere ting nå, for dette publikummet, som for eksempel progressive house.

Samtidig eksistere det også genuine undergrunnsmiljøer der rusmidler også er helt klart assosiert med bestemte genre. Et av disse er såkalt «psy-trance» (fra «psychedelic») som springer ut av den tidligere Goa-trance kulturen der dyrking av særlig psykedeliske stoffer stod sterkt. En kvinnelig DJ som har et mer positivt forhold til psykoaktive droger omtaler for eksempel psy-trance slik:

Psy-trance er et lite miljø av folk som virkelig driver bevisst med litt sånne mind-expanding droger, særlig syre og hasj. Det er en litt hemmelig liten tribe som møtes ute i skogen og som driver med sitt uten å være så opptatt av andre scener. Dopen vil alltid være der i forskjellige former. (DJ 29 år)

Andre rusmiljøer i ungdomskulturenes utkant

Bildet som skisseres peker imidlertid også utover de mer ungdomsforankrede miljøene. Dette går fram når jeg spør DJ Groove om det er flere «scener» som bør nevnes:

Det er en som jeg sjøl ikke har så mye greie på. Jeg har vært der en gang, men kjenner litt til den via bekjentskaper. Det var sånn: 100 japper på kokain og med champagneglasset i handa, som står og danser til litt sånn etnisk easy listening. Hadde det enda vært skikkelig etnisk musikk, men det er sånn vassent... Men for all del de kan spille alt fra Paul Weller til Nusrath Fateh Ali Khan til marokkansk rai, eller indisk

funk for den saks skyld, you name it, men alt samma er spedd opp med liksom «club» rytmer i en sånn skikkelig etnisk smørje. Sånn kokain-lounge musikk med litt sånne lyder fra et marokkansk marked innimellom. Et helt jævlig sted. Jeg blei så pissed at jeg måtte drikke opptil flere vodkashots i baren. Jeg blei så provosert av alle de vellykka menneskene. Det er stedet for de litt eldre, velbeslåtte Aker brygge typene (ironisk). Hadde du hatt litt bedre fottøy, Viggo, (henviser til antropologens velbrukte sandaler) kunne du sikkert sklidd rett inn! Og jeg mener, når det er så mye kokain blant vanlige clubbere, hvor mye er det vel ikke i det skiktet der! Men de har vel penger nok til å skjule det om de skulle bli hekta!

Dette miljøet som her henvises til, i den grad vår informant har rett i disse karakteristikkene, indikerer altså et skikt av rekreasjonsbrukere som befinner seg relativt langt fra hva vi vanligvis omtaler som «ungdomsmiljøer». Dette er derimot vellykkede middelaldrende som har godt betalte jobber og som benytter arenaer som er adskillig mer eksklusive enn musikkclubbene for de under 30, eller de store houseparty-arrangementene som rettes mot de 10 år yngre, «kidsa», som DJ Groove omtaler dem. Dette er med andre ord et skikt som uhyre sjelden omtales i rusmiddelforskningen og som uten tvil bør inngå dersom man ønsker en mer helhetlig oversikt over bruken av illegale rusmidler i nåtidens landskap. Hvordan dyrkingen av (house-) club-påvirket musikk med world music-bakgrunn (antakelig såkalt «world-dance») eventuelt inngår i disse miljøene, og i eventuelle relaterte ruspraksiser, vil være et interessant spørsmål for fremtidig forskning.

Om «kidsa» og terskelen for bruk av tyngre stoffer

Som den erfarne spesialisten han er, uttrykker også DJ Groove en viss bekymring for de yngre brukergruppene, med hva han oppfatter som et ukritisk forhold til de tilgjengelige rusmidlene:

E og syre virker ganske sterkt på hue og mange er ikke klare for det mentalt, særlig ikke når man er femten, seksten, sytten år. Det jeg synes er så skummelt for kidsa nå, det er at det er så enkelt å ta seg en E, i stedet for å gå å kjøpe seg en six-pac eller 8 pils, lukte pils og spy, bli litt fyllesjuk, men likevel være frisk igjen neste morra... Jeg trur ikke mange kids på femten seksten går de 3-4 åra med drikking lengre. Har inntrykk av at terskelen for å prøve for eksempel E er mye lavere. Ikke sant, å spise en E klokka åtte og være hjemme klokka ett, det er veldig enkelt da, mens dødsskummelt når du ikke veit hva du driver med!

Spørsmålet som kan stilles her, er hvorvidt DJ Grooves inntrykk av de yngstes forhold til ecstasy faktisk stemmer som en mer intuitiv anelse om

den eventuelle begynnelsen til en større tendens. For å undersøke dette kreves imidlertid større kvantitative undersøkelser der karriereveien fra et rusmiddel til et annet settes i fokus, og hvor rusmiddelbruken blant de yngste brukergruppene fanges tilstrekkelig opp.

Disse nye tendensene som DJ Groove peker på med overgang til å prioritere samtaler framfor dansing samtidig som ecstasy erstattes av kokain, og hans bekymring for «kidsa» som går direkte på ecstasy uten å ha gått igjennom noen år med øl først, inngår også i diskusjonen om alminneliggjøring av nye rusmidler i neste del.

Hip hop

Kort historikk

Hip hop oppstod i New Yorks flerkulturelle ghettotrøk på slutten av 70-tallet, og representerte opprinnelig en ungdomskultur som på mange måter ønsket å ta opp og motvirke sosiale problemer i disse områdene, der bande-kriger, vold, kriminalitet og narkotikabruk var utbredt (se Vestel mfl. 1996, George 1998, Ogg & Upshall 1999). Dette skulle motvirkes blant annet gjennom arrangeringen av såkalte «battles» der de ulike grupperingene skulle konkurrere med hverandre gjennom dans, grafitti, rap-sang m.m. Hip hop'ens grunnlegger, et tidligere gjengmedlem som tok artistnavnet «Afrika Baambaata», tilskrives mye av æren for å samle flere aktiviteter (de såkalte «fire pilarene» i form av: «breakdance», grafitti, rap og DJ'ing) i den kulturen som etter hvert fikk betegnelsen «hip hop». I hip hop'ens tidlige historie var det sterke føringer mot bruk av rusmidler, som til dels ble sett på som en av de hvite Amerikas måter å holde nede afro-amerikanere og andre i de flerkulturelle miljøer i storbyenes indre områder. Disse oppfatningene ble etterhvert mer utvannet i opphavsområdene, mens de ble videreført noe lengre i Norge. Det ble likevel snart klart at hasj og marihuana var relativt vanlig, også blant hip hop'ere, i statene, noe som ikke unngikk å påvirke de norske miljøene.

Rundt 1990 oppstod den såkalte gangsta-rap'en i Los Angeles, og kjennetegnes ved en sterk romantisering av gjenglivet, voldssromantikk, opptattheten av rask fortjeneste ved tvilsomme metoder, deriblant narkotikahandel. I motsetning til den tidligere hip hop'ens budskap har man med gangsta-rap gjennomgått en endring, der en rekke virkemidler som tidligere ble tatt avstand fra, nå er blitt akseptabelt. Vekt på konkurranse, skryting og såkalt «dissing» (å kommunisere respektløshet overfor motstanderen, av det engelske «dis-respect») har vært en fremtredende del av hip hop-kulturen

siden starten. Med gangsta-rap kan dette gi seg utslag i en hang til overdrivelser, særlig med hensyn på gangster-imaget, kjønnsroller, og glamorøst forbruk (se Vestel mfl. 1996, George 1998, Ogg & Upshall 1999).

Gjennom gangsta-rap ble hip hop igjen en del av en stor motebølge som stadig har stor popularitet.

På bakgrunn av denne forhistorien stiller vi spørsmålet om de siste fem årene har medført endringer også i hip hop-kulturens relasjon til rusmidler.

Nyere utviklingstrekk og nye rusmidler

Jeg spør «Fred», en norsk rap-artist som har vært med siden tidlig 80-tallet, og som har god kontakt med flere sentrale miljøer i USA, om han ser en sammenheng mellom gangsta-rap og endringer i holdninger til rusmidler:

Ja, tror det er noe der. Gangsta rap er jo blitt så stort og omfatter så mye. Hvis du skal sette det på spissen så beskriver den nærmest hvordan store deler av nye unge svarte generasjonen ser på tilværelsen i USA. De føler seg ikke hjemme. Mange har fått den mentaliteten: det er ingen andre som kan gjørra noe for meg, så derfor må jeg gjørra det sjøl. Og da må jeg tjene penger, og da gjør vi det med de mulighetene som finnes. Og det er jo å kjøpe seg et eller annet, og selge det dyrere, ikke sant. Det virker for meg som om de tinga der i den seinere tida mer har kommet inn i et mønster, enn slik det var før. Det er liksom så mange *sannheter*, og så mange folk som har trøbbel med å se utafør det. Hvis man bor eller er født inn i et eller annet sted, i Brooklyn eller i en eller annen ghetto i Paris og du vokser opp der, så er det ganske mye som er gitt, med hva slags musikk du liker, hva slags klær du går med, og hvilke rusmidler det er greit å bruke. Sånne typer «sannheter» speiler gangsta-rap. Det er vanskelig å komme ut av det hvis du ikke har sett noe annet. Mens for drittungene her i byen, så er det jo litt annerledes. Og det meste dreier seg jo mye mer om hip hop i dag enn for fem år sida. Rap er blitt pop. Jeg liker kanskje bare 10 prosent av det som er ute nå. Men for de yngre er det nok annerledes.

Fred understreker altså at de nye genrene på mange måter speiler livsbetingelsene til de sosiale miljøene i opphavsområdene, og vektlegger også avstanden til situasjonen i Norge for mange unge fans sitt vedkommende. Han forteller at han merker viktige forskjeller i forholdet til rusmidler mellom norske og amerikanske miljøer:

Det er så mange som prater om ecstasy i statene. Siste gangen jeg var der opplevde jeg mye av det der. Jeg sa at her i Europa er det bare sånne house-nerds som driver med det. Men det skjønnte dem ikke. Det er liksom kjempetøft for dem. De gir ecstasy til damene sine, så gjør'em hva dem vil for dem, det har kanskje noe med det å gjøre. Men det har

nok blitt hardere. Du veit, etter å ha rappa om marihuana i 10 år må dem finne på noe nytt. Kola og ecstasy er det veldig mye snakk om i dag. Dette viser seg for eksempel i tekstene til Eminem (se nedenfor).

Som eldre rapper med mer såkalt «old-school» bakgrunn (eventuelt «mid-school»), som altså betegner ulike «generasjoner» innen hip hop, og som også representerer ulike estetikker og væremåter), går det fram av samtalen med Fred at det også i Norge finnes vesentlige forskjeller mellom grupperinger innen disse «generasjonene». Dette dreier seg også om ulike holdninger til rusmidler. I følge Fred er det særlig innenfor nye skikt i grafittimiljøene at nye rusmidler har vunnet innpass («writere» betegner folk som driver med grafitti. «Bombing» er en praksis der en hel bygning eller en t-banevogn overdekkes med signaturer i form av såkalte «tags». «Criminal minded» er et uttrykk som betegner en mentalitet, skapt av bestemte livsbetingelser/miljøer, der man er villig til å gå utover lovens rammer for å oppnå det man vil):

Det er i writer/bombemiljøet at folk har vært mest «hardcore», da. Der kom det en ny generasjon rundt 1992-94. Når du skal fly rundt og løpe fra purken hver dag, så blir du så «criminal minded» i hue. Da tror jeg det lett utvikles en sånn gi-faen-holdning, og da passer jo rusmidler jævelig godt i en sånn type setting. Så i ettertid kan jeg lettere skjønne den holdninga de nye unge writera har til rusmidler, enn på den tida når de kom og da jeg var mye mer midt oppi det og ble skuffa over at de brukte for mye dop.

Dette illustrere med andre ord at hip hop-miljøene, som Fred antyder, nå er blitt adskillig mye mer sammensatte enn tidligere. I større grad ser det nå ut til å eksisterer en rekke ulike grupperinger hvis praksiser og holdninger kan stå i et betydelig motsetningsforhold til hverandre. Dette har selvsagt også eksistert tidligere, men med de nye «generasjonene» som har oppstått i den nyere hip hop'ens kjølvann ser det ut til at bildet er blitt adskillig mer komplekst, en parallell til utviklingen vi også kan se innenfor housekulturen (se ovenfor).

Eminem

Flere av hip hop'ens store artister har åpent omtalt stoffer i tekstene. Dr. Dres album fra 1992 (Chronic), og Cypress Hills mange utgivelser er eksempler på hip hop-artisters positive omtale av marihuana.

I den seinere tid har den hvite rapperen Eminem opparbeidet seg en stor tilhengerskare, ikke bare som uttrykk for en sterk kommersiell suksess, men også i form av å oppnå stor respekt blant svarte rappere i opphavsområdene. Eminems produsent og mannen som har en stor del av æren for å få ham

frem, er i tråd med dette den såkalte Dr. Dre, opprinnelig medlem av en av rap historiens største grupper, NWA (som står for Niggaz With Attitude), som regnes som opphavet til den såkalte gangsta-rap genren. Eminems bakgrunn blir ofte karakterisert som et slags «white trash»-miljø (dvs. fattige hvite som vokser opp under vanskelige kår), og har i så måte en del til felles med sine afro-amerikanske motstykker. Grunnen til at en hvit artist har klart å opparbeide seg en så sterk stilling innenfor en kultur som vært omtrent fullstendig dominert av afro-amerikanere, hevdes å være at han ganske enkelt er «*sinnsykt god til å rappe*», som en av mine informanter uttrykte det.

Eminems band, D12 (som står for «The Dirty Dozen»), og som opptrådte i Oslo i august 2001, har i skrivende stund en stor kommersiell suksess med låta som i versjonen tillatt vist på MTV bærer tittelen «Purple hills». Det er imidlertid en kjent sak at teksten egentlig omhandler «blue and yellow purple pills» – som den lyder, og som nærmere bestemt handler om ecstasy-piller. Dette antyder, i tråd med Freds inntrykk, at et stoff som tidligere nærmest har hatt en emblematiske karakter for en helt annen ungdomskultur, house, nå er blitt tatt opp av hip hop. Her er det imidlertid viktig å understreke at dette ikke nødvendigvis innebærer at slik stoffbruk vil bli absorbert som en del av hip hop'ens emblemer eller assosierte praksis. Likevel, særlig når store artister som Eminem blåser dette opp i spektakulære former, er en slik mulighet tilstede.

Nye rusmidler i norsk hip hop?

Jeg spør grafittimakeren «Freeze» (29), som har vært en del av det norske hip hop-miljøet siden siste halvdel av 80-tallet om han har inntrykk av at for eksempel ecstasybruk er noe som også har nedfelt seg blant hip hop'ere i Norge?

Det er ikke vanlig med ecstasy i Norge innen rap. Miljøet er jo lite og flere har jo kompiser fra house og technomiljøene som har fått skikkelig problemer med ecstasy, som er blitt lagt inn og hele den pakka, og da skjønner jo folk at det ikke er bra. Men det er nok verre for de nye rapperne som ikke kjenner hip hop historia så godt, som ikke veit hvordan miljøet er og ... Og for den saks skyld, stakkars drittungene som elsker Eminem og som får all den ecstasy-greia via tekstene. Det er antakelig sånt som er med på å gjøre ecstasy stort, vil jeg tru..

Han understreker at det stadig er hasj og marihuana som er det vanligste rusmiddelet blant hip hop'ere i Oslo:

Det har vært all mulig dop, særlig innen graf[grafitti] miljøet i Oslo. Jeg kjenner folk som har endt på heroin, det er ikke det. Men jeg vil

ikke si at det har vært eller er noen trend. Det kan være litt kokain eller speed eller andre ting på parties og sånn, men ikke mye. Hasj og pot er en mer sånn dagligdags greie for mange. For tida er det den der «få på» greia som er viktig for en del folk. For noen dreier det seg om å fyre seg mer eller mindre sanseløs, liksom. Du har jo til og med et crew som kaller seg «Få på crew» [det refereres her til et såkalt grafitti-crew, dvs. en gruppe/enhet med kompiser som opererer under et eget navn], som driver med det der. Særlig blant rappere er det mest hasj.

Norsk hip hop har i seinere tid fått et kraftig oppsving etter at flere grupper, inspirert av suksessrike svenske morsmålsrappere som «Petter» og «Ken», nå har begynt å rappe på norsk. Grupper som Tungtvann, Pen jakke og Klovner i Kamp har nå oppnådd stor popularitet, særlig blant yngre fans. Bortsett fra enkelte henvisninger til hasj og marihuana, ser det ikke ut til at sterkere stoffer er blitt gitt noen fremtredende rolle i disse gruppernes offentlige profilering. Stoff er heller ikke blitt assosiert med mer etablerte artister som Warlocks, Diaz, N-light-N, Tommy Tee mfl., eller øvrige grupper som Darkside of the Force, Oslo Fluid og andre.

Om ecstasy og andre hardere stoffer i fremtiden vil få større innpass også blant norske hip hop'ere gjenstår å se. Tendenser som først viser seg i områder hvor de førende artistene i de aktuelle kulturene er forankret, vil med stor sannsynlighet kunne bre seg til kulturenes øvrige nedslagsfelt om tilstrekkelig resonans vil kunne utvikles. Om dette også vil skje i Norge vil bare kunne avdekkes med fremtidig forskning.

Basketball

Kort historikk

I Norge har interessen for basketball økt sterkt de seinere årene. Dette er til dels sammenfallende med at sporten i seinere tid, av forskjellige årsaker som vil belyses nærmere nedenfor, har vært nært knyttet til hip hop-kulturen. Og ettersom enkelte rusmidler – fortrinnsvis hasj og marihuana – har hatt en viss forankring i hip hop'ens historie, er det nærliggende å stille spørsmålet om vi kan finne spor av slike forbindelser i basketkulturen slik den forekommer i Norge⁶.

⁶ (Store deler av denne fremstillingen er basert på opplysninger fra Norges Basketballforbund, fra hjemmesiden www.basket.no, intervjuer med representanter for forbundet, m.m.)

USA har vært den dominerende basketnasjonen som har vunnet nesten samtlige OL siden 1936⁷. Dette skjedde med lag forankret i amerikanske colleger. Mot alle forventninger tapte så det amerikanske laget i OL i 1988. Blant annet som følge av dette gikk man nå bort ifra college-forankringen, og besluttet at det neste laget skulle bestå av håndplukkete spillere fra de beste profesjonelle lagene i USA. I 1992 vant dette nye amerikanske laget, som betegnende nok gikk under betegnelsen «Dream Team», OL i Barcelona med brask og bram, i en kamp som ble kringkastet over store deler av verden. Denne enkelthendelsen innledet en sterk økning av oppmerksomheten og interessen for sporten som også nådde Norge rundt midten av 90-tallet.

I de siste 20 åra har de beste amerikanske basketlagene i NBA (National Basket Association) og college bestått nesten utelukkende av svarte amerikanere. Og når Dream Team var en realitet i 1992 var det i tråd med denne utviklingen i hovedsak svarte amerikanere som stod på seierspallen, og som naturlig nok ble behandlet som store idrettshelter i basketsportens offentlighet. Og denne er stor. Ifølge det norske Basketballforbundet er basket intet mindre enn den idretten på verdensbasis som har flest utøvere (med mer enn 400 millioner utøvere i henhold til opplysninger fra basketballforbundet). Særlig i USA er interessen enorm⁸.

Med Dream Teams suksess ble altså svarte Afro-amerikanere som allerede lenge hadde dominert sporten ytterligere feiret som helter. I et land der store klasseforskjeller, diskriminering og tilhørende sosiale problemer lenge har vært en del av særlig svarte amerikaneres virkelighet, tilfører selv-sagt en slik suksess nye muligheter til repertoaret av rollemodeller og «helter», særlig for ungdomsmiljøer i en vanskelig sosial posisjon.

⁷ Dagens moderne basketball-spill ble utviklet av kanadieren James Naismith i 1890 åra. Hans mål var å utvikle et ballspill som skulle være egnet for trening mellom sesongene for datidens rugby og amerikansk-fotball spillere, samtidig som sannsynligheten for skader skulle unngås i størst mulig grad. I 1935 ble basketball som idrettsgren opptatt i det Olympiske programmet, samtidig som det første EM ble arrangert. En rekke ulike nasjoner har fattet interesse for idretten. Foruten en stor andel østeuropeiske land, som tidligere Sovjet, (og flere av de tidligere sovjetstatene som Litauen, Lattvia, Ukraina), tidligere Jugoslavia, Tsjekkoslovakia, Bulgaria, Romania, Ungarn, har også Italia, Tyskland, Hellas, Spania, Argentina og Brasil hevdet seg stort internasjonalt. Som idrettsgren har basket med andre ord et sterkt internasjonalt preg.

⁸ En norsk spiller som var i USA med laget sitt i 1991, forteller om hvordan han opplevde amerikanernes interesse for landets basketstjerner: *Det var samme dagen da en av baskethistoriens store stjerner – «Magic Johnson» – fortalte at han var hiv-positiv. Da gråt folk i gatene. Du så tydelig at dette virkelig gikk inn på folk. Den kvelden handla samtlige sportsreportasjer som ble vist på puber og utesteder, om dette. En annen hendelse som sier noe om sportens popularitet, er den første gangen da Michael Jordan fortalte at han skulle legge opp. Da avbrøt man Clintons radiotale for å opplyse om*

Basket og hip hop

Med hip hop'ens forankring til (og romantisering av) ungdomsmiljøene i de indre by områdene (såkalt «inner city areas») i de amerikanske storbyene, er det ikke overraskende at de suksessfulle store Afro-amerikanske basketballspillerne har en vesentlig heltestatus blant hip hop'ens store fan-skarer.

Når den andre store bølgen innenfor hiphop, nærmere bestemt gangsta-rap'en – fikk sitt økende kommersielle gjennombrudd på 90-tallets første halvdel, skjedde altså dette samtidig med at basketball, blant annet som følge av Dream Teams og NBAs suksess, fikk økende popularitet. Når begge disse to kulturene, som allerede hadde nære forbindelser til hverandre, red på en felles popularitetsbølge, gav dette seg blant annet uttrykk i at særlig klesstilen til hip hop'erne fikk sterke impulser fra basketball. Blant annet preferansen for klær som var «over-sized» (dvs. litt for store), hevdes å stamme fra basketballspillerne, i tillegg til breakdancekulturens tilsvarende behov for romslige klær. Samtidig var jo basketballstjernene ofte unge folk med kontrakter i millionklassen, noe som også matchet meget godt med gangsta-rap'ens ekstreme opptatthet av iøynefallende forbruk og rikdom, som jo også ble de største rap stjernene til del.

Basketstjernen som ifølge det Norske Basketballforbundet nylig ble kåret til USAs beste spiller, Allen Iverson, har selv nære forbindelse til hip hop-miljøene (se for eksempel basketballmagasinet «Slam» september 2001). Og når han som syttenåring var involvert i hva journalist og hip hop-historiker Nelson George omtaler som «race riots», der han så vidt klarte å unngå en dom på fem års fengsel, i tillegg til å være kjent som en meget frittalende spiller både på og utenfor banen, var dette ikke uten betydning for den statusen og troverdigheten han etterhvert fikk også hos hip hop'erne i USA. George kommenterer en av Iversons uttalelser som mange så som uttrykk for respektløs holdning overfor en del eldre basketballspillere med erfaring, blant annet Michael Jordan. En slik handling kunne best forstås som et uttrykk for hva George omtaler som «true hip hop», der viljen til konkurranse og utfordring av eksisterende autoriteter er viktige kvaliteter:

Iverson wasn't boasting; this was how a true hip hop head would view the world. Tradition, hierarchy, and institutions are all things ripe to be challenged. Those perceived to as the best are not deferred to but must be confronted head on. (...) Despite, or partly because of, the mainstream media's often negative coverage of him, Iverson became a living embodiment of hip hop's boldness and taste for controlled rebellion (George, 1998:152)

denne nyheten. Dette sier litt om hvordan amerikanerne ser på sine basketballstjerner.

Forbindelsen mellom basket og hip hop ser med andre ord ut til å være relativt sterk i hip hop'ens opphavsområder i USA.

Basket i Norge⁹

I 1995 var medlemstallet i Norges Basketballforbund nesten fordoblet. I tillegg anslås antallet unge som driver med såkalt «street basket» til å være meget stort. Informanter innen Basketballforbundet ser denne utviklingen i sammenheng med særlig fire viktige forhold; Dream Teams store suksess og popularitet, norske mediers økende interesse for basket, og sportens økende betydning for motebildet, knyttet til dens popularitet og forbindelser til amerikansk hip hop.

I tillegg har Norges Basketballforbund hatt vellykkede rekrutteringskampanjer rettet mot ungdom. Høsten 2000 ble den norske basketligaen (BLNO) startet. Foruten det sportslige legges også stor vekt på å øke underholdningsverdien på kampene:

BLNO har som mål å bli et av Norges mest anerkjente og sterkeste merkevarer innenfor sport og underholdning (basketballforbundets internett side).

I det norske basketmiljøet har spillere med innvandrerbakgrunn markert seg som en viktig del av både utøvere og publikum. Dette må sees i forbindelse med nyere basketballs forbindelse til hip hop, og overvekten av svarte amerikanere i sportens toppsjikt. Dette er også noe forbundet ønsker å løfte fram i profileringen av sporten:

⁹ Basketball ble brakt til Norge på begynnelsen av 60-tallet av amerikanske mormonere som brukte sporten som en måte å komme i kontakt med ungdom for å kunne drive misjonsvirksomhet for sine religiøse ideer. De første organiserte konkurransene var i tråd med dette den såkalte «mormoner-serien» som fant sted i 1961. Seinere kom denne forbindelsen til mormonerne i bakgrunnen, og sporten fikk i Norge særlig fotfeste blant utøvere som ofte hadde akademisk forankring. Dette reflekterer trolig sportens sterke forankring til college-systemet i USA, men kan også henge sammen med at norske studenter med et såkalt «Fullbright stipend» ofte fikk smaken på sporten under studieoppholdet i USA. En eldre basketspiller forteller at på laget hans på 70-tallet var det kun én spiller som ikke hadde artium på denne tida. De mest kjente lagene i Norge var på denne tida knyttet til akademiske institusjoner som OSI (Oslostudentenes idrettslag), NTHI (Norges tekniske høyskolers idrettslag), etc. og hadde navn som betonet tilknytningen til ulike lokale gymnas. Norges Basketballforbund ble startet i 1968, men basketball ble ingen større idrett i Norge før i seinere tid. Ifølge Basketballforbundet ble medlemstallet på slutten av 80-tallet anslått til å være rundt 7–8 000. Sporten fikk like fullt økende popularitet også i Norge, noe som blant annet understrekes ved at publikumsrekorden i Oslo Spektrum faktisk ble satt da den ovenfor refererte Magic Johnson var i Norge for å snakke om aids-saken på begynnelsen av 90-tallet.

Vi har ønsket å ta en tydelig posisjon, og har definert en del av våre profilverdier som vi ønsker skal kjennetegne all vår kommunikasjon og vår virksomhet. Vi skal være:

Trendy (ungdommelig)

Internasjonal (flerkulturell)

Urban (fellesskap)

Ansvarlig (engasjement/helhet)

Spenning (annerledes/nyskapende)

(ibid)

På tross av at forbindelsen til hip hop ansees som både reell og viktig fra forbundets side, understrekes imidlertid at man ikke ønsker å profilere basket ensidig som «en hip hop-idrett», ettersom forbundet naturlig nok ønsker å nå ut til bredere ungdomsgrupper. Men i den grad hip hop nå er inne i en stor kommersiell bølge, er dette selvsagt av stor betydning for å gjøre basket til noe «trendy» og «ungdommelig», i tråd med sportens bevisste profilering.

I en såkalt «omnibus»-undersøkelse utført av MMI på oppdrag for Norges Idrettsforbund, ble et utvalg på 1002 respondenter i alderen 15-24 år spurt om «hvilke idretter liker du å følge med på?» Av disse svarte 441 at de ikke drev aktivt med idrett. De ble så spurt «Hvis du skulle drive med noen idretter, hvilken idrett ville dette være?». I begge undersøkelsene ble basket foretrukket av 10 prosent av respondentene, etter fotball og håndball (opplysninger fra Basketballforbundet).

Dette indikerer at basketball er i ferd med å oppta en stilling som en av de mest populære idrettene blant norske ungdommer.

Streetbasket versus den organiserte idretten

Forbindelsen til hip hop er kanskje særlig tydelig i de såkalt «street basket» miljøene, der sporten utøves uformelt og «på gatenivå» blant unge fans. Nettopp sportens minimale behov for store, tilpassede arenaer gir sporten en fleksibilitet som også er godt egnet for mer urbane omgivelser. Og kanskje særlig i street basket-kulturen kommer sportens artisteri og relative opprør mot mer strengt idrettslige føringer tydelig til uttrykk.

En av dagens trenere forteller om hva han ser som typiske kjennetegn ved streetbasketstilen:

Det er for eksempel at du utfordrer en bestemt spiller og at dere konkurrerer en mot en. Ofte kan det være viktigere å gjøre noe «coolt» enn å være effektiv. Mange ser på det rent idrettseffektive som litt kjedelig. Det første vår generasjon lærte av sånne ting kunne for eksempel være å

dra ballen rundt magen, eller ta'n under beinet før du dunker eller sender den videre. Det er en helt unødvendig bevegelse som ikke har noen annen hensikt enn å lage litt show. Det der elsker street basketballspillerne. Det å gjøre noe som er litt spesielt, gjerne noe som er i clash med den mer strengt effektive, «hvite» idrettslige stilen, for å si det sånn, det er typisk for street basket. Bare du gjør noe coolt så er det ikke så nøye om du faktisk scorer.

Jeg spør om ikke dette også er en del av det showpreget som også av og til kan prege det organiserte konkurransespillet?

Jo, konkurransespillet har absolutt også noe av dette artisteriet i seg fordi sporten jo egentlig gir så gode muligheter til at dette får utvikle seg. Slik er det kanskje mer av i basket enn i for eksempel fotball. En fotball kamp som ender 5-0 er sjelden spennende. Men en basketballkamp med 30 poengs ledelse kan godt være heftig å se på, fordi disse litt spesielle tinga som verdsettes så høyt i basket, jo faktisk er ganske morsomme å se på og slår godt an hos publikum. Under OL i fjor var det for eksempel en amerikansk basketballspiller som faktisk hoppa over en fransk spiller på 2.17 m.! Kampen var egentlig helt jevn. Men det kom fullstendig i bakgrunnen for denne enkelthendelsen. Selv han som ble hoppa over var kjempehappy for all oppmerksomheten han fikk (latter)! Det er jo når slike artistiske ting skjer samtidig med de store idrettslige prestasjonene at det virkelig er bra.

Mange ungdommer hefter seg nettopp ved slike ting. Men de glemmer ofte den vanvittige disiplinen, treninga og det idrettslige nivået som ligger bak slike forestillinger. Forestillingen verdsettes mye mer i street basket, ofte mer enn å være effektiv. Og dette er selvsagt en frustrasjon for trenere som vil ha mer effektivitet. Det hender ikke sjelden at vi får ungdommer fra street miljøet som er kjempegode i for eksempel å spille en mot en, og som har klær, stil, hår og hele det fancy utstyret i orden som bare det. Men som ikke fikser å bli kritisert for feil, som ikke vil øve på mer «kjedelige» tekniske ferdigheter, eller som hopper av når de forstår at det faktisk også dreier seg om spille på lag dersom vi skal oppnå reelle idrettslige resultater. Men de er selvsagt meget viktige som publikummere! Likevel får spillerne mange viktige ting fra street basket. Hurtighet, et aggressivt og eksplosivt spill er viktige egenskaper. Når jeg var yngre var vi nok flinkere på lagspill, mens dagens unge spillere som kommer rett fra street basket er nok mye bedre enn oss på en- mot- en spill.

Det understrekes at som spill er basket vel egnet for å dyrke fram både individualistiske og artistiske verdier, blant annet fordi det bare er fem spillere i hvert lag som er ute på banen samtidig. Dette gir den personlige

profilen store muligheter til å bli sett. Denne tendensen blir kanskje ytterligere verdsatt innen street basket.

Dette samsvarer godt med hip hop'ens nesten rituelle vekt på skryting, selvhevdelse, konkurranse og utfordrermentalitet, slik George også karakteriserer Iversons offentlige opptredener i sitatet ovenfor.

Som blant snowboardere (se nedenfor) registrerer vi med andre ord en iboende *ambivalens* innenfor basketkulturen. På den ene siden dreier det seg om en idrettsform med tradisjonelle krav til trening, disiplin og idrettslig effektivitet. På den andre siden er sporten en del av en transnasjonal ungdomskultur hvor det å være artistisk, «cool», og kanskje litt opposisjonell spiller en viktig rolle, noe som også blir ytterligere understreket ved forbindelsen til hip hop-kulturens nåtidige symbolsett, der nettopp opprør, glamour, musikk, stil, og bestemte holdninger («attitudes») spiller en sentral rolle.

Spørsmålet som har særlig relevans her er selvsagt om denne forbindelsen også impliserer et tilsvarende liberalt forhold til illegale rusmidler?

Syn på rus og rusmidler?

I tråd med vekten på «ansvarlighet» i profileringen understreker Norges basketballforbund at de er meget klar over den funksjonen som rollemodeller som særlig spillerne i BLNO representerer. Det legges i tråd med dette stor vekt på at man presiserer svært nøye overfor spillerne at illegale rusmidler og assosiert adferd ikke kan tolereres. Dette er selvsagt helt i tråd med hva man vil kunne forvente av en ansvarlig idrettsorganisasjon av en slik størrelse.

Spørsmålet om eventuell stoffbruk er derfor selvsagt adskillig mer aktuelt å rette mot basketsportens andre «side», i form av street basketmiljøene, særlig som følge av forbindelsen til hip hop, som vi har sett ser ut til å ha utviklet relativt liberale holdninger til rusmidler i seinere tid.

Informanter innen den harde kjernen av Oslos hip hop'ere, som har kjent miljøet siden 80-tallet, og som også har vanket mye på en av Oslos mest populære møteplasser for street basket spillere, nærmere bestemt på området kalt «Cuba» på Grünerløkka i Oslo, er relativt kritisk til å legge for mye vekt på forbindelsene mellom hip hop og basketkulturen (se også hip hop delen). Grafittiartisten «Freeze» (29, oppvokst i Oslo) sier:

Forbindelsen mellom basket og hip hop har nok vært sterkere i Statene. For svarte ungdommer er jo basket noe av det samme som hip hop: en måte å komme seg opp på økonomisk og ut av dårlige boligstrøk. Som hip hop er også basket en «street greie», den begynner på gata, men kan gjøre deg til stjerne. Basket har mye av de samme verdiene som hip

hop. Men selv i Statene har den aldri vært en del av hva som er blitt kalt den tradisjonelle hip hop'ens pillarer. (Her refereres til de fire grunnelementene i hip hop: rap, breakdance, grafitti og DJ'ing). Jeg spilte jo litt sjøl i 16–19-årsalderen. Vanka på Cuba sammen med pakistanera, fillipinera og alle de andre. Jeg veit ikke, men vi kunne antakelig like godt spilt fotball. Det er vel ikke mer forbindelse mellom hip hop og basket enn at det er mange hip hop'ere, også i Norge, som liker basket, og omvendt. Men for meg har det jo ikke vært så viktig.

Det er her viktig å understreke at «Freeze» vel må regnes som tilhørende den eldre generasjonen hip hop'ere i Norge, noe som understrekningen av «grunnpillarene» sterkt indikerer. For yngre folk, som ikke har hip hop'ens historie så tydelig inne, og som er mer tiltrukket av motebølgene slik de manifesterer seg her og nå, vil antakelig basket og hip hop i sterkere grad være assosiert.

Spørsmålet om hvilken rolle eventuelle rusmidler spiller i de mer uformelle street basketmiljøene, og deres eventuelle relasjon til nyere utviklingstrekk med hensyn til rusmidler i den nyere hip hop'ens kjølvann, vil imidlertid bare kunne besvares innenfor rammen av et mer omfattende forskningsprosjekt.

Snowboard

Kort historikk

I likhet med skateboard har også snowboard sin opprinnelse i 60-tallets California, hvor bølgesurferne eksperimenterte ved å prøve surfebrettet i snøen. Men ifølge informanter var det først rundt 1985 at brettene ble mer populære internasjonalt. Siden 1986 har det eksistert mer aktive snowboardmiljøer i Norge. Snowboardforbundet ble startet i 1987. Snøbrettkjøring ble i 1995 akseptert som egen olympisk gren, og en rekke norske utøvere befinner seg i dag i verdenstoppen. Sporten har tradisjonelt vært karakterisert av internasjonalisme, individualisme og toleranse.

Ifølge informanter intervjuet i 1996 reflekterte denne toleransen også en viss åpenhet for grupperinger der også hasjrøyking hadde en viss utbredelse. Positive holdninger til hasj og marihuana ble her fremholdt som en del av arven fra opphavsmiljøene i USA (se Vestel mfl. 1997). Finnes det spor av dette også i dagens snowboardmiljøer?

Ifølge uoffisielle tall anslått av informanter med god oversikt over forhandlerne, er det solgt et sted mellom 60–80.000 nye brett i år på landsbasis. Snowboardforbundet har pr. i dag selv rundt 4000 medlemmer, fordelt på rundt 100 større eller mindre klubber. Selv om mange kjørere jo ofte har flere

brett, indikerer vel det høye antallet solgte snøbrett at det er en meget stor interesse for snowboard, også utenfor organisasjonen.

Lek, individualisme og naturopplevelser versus konkurranse, kommersialisme og regelbundet konformitet?

Under intervjuet med «Nils», en snowboarder på rundt 30 som har vært aktiv siden han var 15–16, går det fram at spenningen mellom det mer lekende og ungdomskulturelle preget på den ene siden, og det organiserte idrettslivet på den andre, representerer en viktig kontrast blant dagens snowboardere:

Int: En snowboarder jeg intervjuet for fem år siden la stor vekt på at snowboard for mange da var en hel livsstilspakke som inkluderte klær, musikk og stil. Er det noe igjen av det i dag, etter at snowboard nå er blitt mer en akseptert idrettsgren som deltar i tradisjonelle konkurranser, til og med i OL, og som vel deltar i mange store kommersielle arrangementer?

Nils: Ja, for mange er det faktisk ganske mye livsstil ennå. Mange står på snowboard om vinteren og skater på sommeren. Det speiles for eksempel i magasiner der stoff om både sno, skating, rollerblades og BMX (sykling) finnes side om side. Men særlig blant oss som står på «fribrett» (i motsetning til et lite miljø som står på såkalte «carving-brett» – en slags slalåmbrett – hvis brukere av Nils karakteriseres som «sterkt vestkantdominert og sossete») er det en stil som handler om å være ...litt sånn... laidback. Det er en tendens til at folk nærmest prøver å skjule at de faktisk trener ganske mye. De vil heller gi inntrykk av at alt handler om å ha det gøy og leke. Det har alltid vært viktig for snowboardere. Og når det gjelder klær så er det jo store klesprodusenter som er meget opptatt av snowboard. Musikken folk hører på er mye rap og hip hop pluss litt nypunk som jo også mange skatere er opptatt av. Men for den saks skyld, nå har jo snowboard fått et stort kommersielt gjennombrudd. Der betyr jo at «alle» står på snowboard, både østkant og vestkantungdom.

Det blir altså understreket at snowboard fortsatt har sterke stilelementer som på mange måter fremhever det ungdomskulturelle preget, på lik linje med skateboard, rollerblades og BMX, noe som også kommer tydelig fram i det norske magasinet som betegnende nok er kalt «Playboard» (se for eksempel Playboard nr. 13, januar 2001, og nr. 15, mai 2001).

Her betones altså lek og moro som så viktige for dagens snowboardere, at treningsaspektet for enkelte blir noe som helst skal skjules. I denne motstanden mot for stor vekt på trening ligger også en kritikk mot det etablerte idrettslivets føringer:

Sjøl er jeg skeptisk mot altfor mye organisert treningspes. Det er ikke bra med for stor vekt på konkurranser. I alle andre idretter så er det jo ofte sånn at hvis du ikke har fått det ordentlig til når du er en 14 –15 år, så slutter du. Det er jo veldig synd. Det er gjerne konkurranse fra første stund. Så det er veldig viktig at treninga ikke er så enormt gira på konkurranser. På den måten blir det jo mye mindre ekskluderende.

Etnologen Olav Christensen har gjort feltarbeid blant norske snowboardere siden 1996, og arbeider med en doktorgrad på basis av dette materialet. Han ser de mer ungdomskulturelle røttene og de alternative verdiene som en sterk kontrast til blant annet deltakelse i OL:

Snowboard har sine kulturelle røtter i bølgesurf- og skateboardmiljøer, og deler i stor grad disse subkulturelle verdier. Snowboard er skapt som alternativ til organisert idrett; mot foreldrestyre, mot treningstyranni, mot fastlagte og pålagte rammer for utfoldelse. Eller, mer interessant, for lek, for fysisk «radikalitet», for uformell konkurranse, for frihet, for friluftsliv. Det ligger i sakens natur at motstanden mot OL har vært stor blant unge aktive utøvere (kronikk i Aftenposten 7/6 1998).

Christensen uttaler seg også svært kritisk til Snowboardforbundets rolle:

Under OL kom snowboardpresidenten til orde i mediene, og benyttet anledningen til å uttale at «snowboard er en av verdens mest kommersielle idretter». Ikke minst ser det slik ut p.g.a. Snowboardforbundet. De lever godt på sponsormidler fra blant annet tele- og mediebedrifter som tror de vil fremstå som litt «kulere» ved hjelp av nye ungdomstrender. (...) Utenfor landslags- og Norges Cup-miljø har Snowboardforbundet liten troverdighet. (ibid)

Selv om det kan stilles spørsmål ved om ikke Christensen vel her kanskje uttaler seg mer som fan og deltaker enn som distansert forsker, og at det vel er vanskelig å vite hvor generaliserbare disse påstandene er, retter uttalelsen likevel oppmerksomheten mot en spenning mellom de alternative verdiene som lek, frihet og friluftsliv på den ene siden, og den mer kommersielle, konkurranseorienterte strømlinjeformingen på den andre (se også Christensen 1999).

Jeg spør «Nils» om han har inntrykk av at det er mange som er skeptiske til snowboardforbundet, som kanskje lett blir knytta til nettopp kommersialisme og det organiserte?

Ja, det er nok en liten gruppe som er skeptiske og mener at forbundet har ødelagt snowboard, at det er bare konkurranse og kommers. Det er de gamle hasjrøykende fjølkjørerene som stadig trur på undergroundpreget, som kanskje lager en video i ny og ne. Men jeg kjenner flere av dem som er litt sånn halvsonsa – de får brett gratis av en eller annen

produsent selv om å ta imot noe sånt er akkurat det motsatte av den antikommersens de påstår de står for. Men som jeg sa, er det mange også i selve forbundet som har en gjennomgående skepsis til konkurransepreget.

For en ny idrettsgren vil vel deltakelse i OL, slik snowboardere gjorde for første gang i Nagano i 1998, vanligvis tilføre betydelig prestisje. Jeg spør Nils om dette var en viktig hendelse for sporten?

Nei (fnyser), absolutt ikke. Trur ikke det var viktig for sporten i det hele tatt. Det var bare en annen konkurranse. Et jippo for pengefolka. Det var bare et resultat at de med mye penger ville inn for å tjene penger på sporten, for å kunne utnytte den bedre kommersielt. Flere av landslagsdeltakerne mener at det der ikke betydde noen ting!

Den noe nedlatende holdningen til OL-deltakelse som her kommer til uttrykk, kan nettopp sees i overensstemmelse med skepsisen mot det organiserte idrettslivet, noe som vel også må sees i sammenheng med tradisjonen for dyrke å individualisme som en sentral verdi blant snowboardere. Dette viste seg jo under OL når den norske snowboardkjøreren Daniel Franck stiller med leopardmønstrer hår og ukonvensjonell opptreden under evenementet. Jeg spør «Nils» om ikke dette var et uttrykk for at snowboard har et sterkere preg av å være en ungdomsbasert subkultur sammenliknet med resten av idrettene som deltok. Han svarer:

Daniel Franck har jo litt det der bajaspreget. Men det er jo ganske mange som går sånn på hue nå for tida. Jeg vil heller si at snowboarderne nettopp levde opp til forventningene som folk hadde til dem på forhånd. Og det der med å ha en egen stil som mange synes er så viktig. Sånn er det jo i de fleste ungdomskulturer. De tror de er spesielle og individuelle, men så ender de med å se veldig like ut.

Men denne adferden settes også i forbindelse med viktigheten av å ha et image som kan appellere til de kommersielle aspektene ved idretten:

Franck har den der show stilen. Det er viktig for ham. Skal du leve av snowboard så må du ha en image. Det er viktig for sponsorer og alt det der. Og selv om mange av oss er skeptiske til det kommersielle, så er folk ganske enkelt nødt til å ta hensyn til det når man faktisk skal leve av dette.

Opp mot dette settes imidlertid snowboardfenomenet Terje Håkonsens holdninger som blant annet gav seg uttrykk i at han, som verdens kanskje mest respekterte snowboardkjører, som kjent nektet deltakelse i olympiaden. Både Christensen og «Nils» er her fullstendig samstemte i vurderingen av Terje

Håkonsens sentrale plass, både idrettslig og som en uvurderlig representant for sportens kritiske holdninger til konkurranseidrett og kommersialisering:

Men det er da det er godt at snowboard har en fyr som Terje Håkonsen. Han kjører nesten det helt motsatte av Daniel Franck. Han har den helt lave mediaprofilen. Holder seg lavt i terrenget. Han er fullstendig skeptisk til alt som har med OL å gjøre. Ser det bare som en penge-maskin, pampeveldet, konkurransehysteriet og alt det der. Samtidig så er han den beste. Han er milevidt bedre enn alle andre. Jeg vil si han er nærmest et geni innen idretten, og det er ganske sjeldent. Han er enormt viktig fordi han også legger så stor vekt på at snowboard skal være en lek og å ha det gøy. Han får 18 millioner i året fra Burton og Oakland (de største snowboard-produsentene) uten en eneste klausul. Når du blir sponsa så er det ofte klausuler som hører til, som gjør deg ufri. Og frihet er kanskje noe av det viktigste for snowboardere. Men Håkonsen er så god at han kan gjøre akkurat hva han vil. Han er et ikon for hele sporten.

Som et tegn – et ikon – for snowboardsporten kan Terje Håkonsen kanskje sies å oppsummere sportens sentrale dilemmaer: På den ene siden finnes de ungdomskulturelle aspektene som legger vekt på stil, individualisme, lek, uforutsigelighet, inklusjon, toleranse og noe alternativt, mens man på den idrettslige siden finner kravene om å tilpasse seg «rasjonelle» idrettslige krav, og hvor konkurranse, tilpasning, disiplin utgjør sentrale bestanddeler. Begge disse sidene innehar en viss kommersiell appell, og Håkonsen kan på mange måter sies å både bære og overskride dette paradokset. Like fullt er «Nils» overbevist om at både sporten og forbundet vil klare å holde balansen mellom lek og idrett i framtida.

Han trekker her frem selve *opplevelsen* av brettkjøring som noe som på mange måter kan sies å skjære igjennom dette spenningsforholdet, og som jo vel må kunne ansees som en helt sentral bestanddel av de aspektene som gjør snowboard så tiltrekkende for ungdom i ulike aldre.

Opplevelsen – kick'et: pudder er porno

Opplevelsen av selve kjøringa trekkes med andre ord fram som det helt sentrale for en snowboarder, og som til tider adskillig viktigere enn konkurranser. Dette kommer tydelig fram når jeg spør «Nils» hva som etter hans oppfatning er selve kick'et for en snowboarder:

Det er pudder! Det er helt ubeskrivelig. Å kjøre i ny pudder med et brett. Det er nesten bedre enn god sex! Det er faktisk en god sammenlikning (ler). Det er nesten lettere å få en god opplevelse på brettet! Du er i naturen, i snøen, du er i mye mer nærkontakt med

bakken og det som er rundt deg enn på ski. En morgen med nysnø, det er det vi alle drømmer om, å være først i bakken. Pudder er porno for snowboardere. Det er det vi alle er ute etter. Uberørt natur. Du må bare oppleve det sjøl. Få deg et brett, kast deg ut i pudderet, ut i dypsnøen, så skjønner du hvordan det er å fly!

Det er lett å miste det faktum av syne at for de fleste ungdomskulturers vedkommende, er det nettopp visse sentrale opplevelser som ofte representerer de mest attraktive og motiverende egenskapene for unge entusiaster, i tillegg til de mer identitetsorienterte aspektene som dreier seg om å være «cool» og å ha kulturell prestisje.

Rus og rusmidler

Det er lite som tyder på at nye illegale rusmidler eller ruspraksiser er kommet til innenfor snowboard i de senere årene. Stadig er det hasj som i noen grad trekkes fram som det aktuelle rusmiddelet, noe som jo også nevnes i omtalen av de «hasjrøykende fjølkjørerne» som kanskje representerer en gruppe der kritikken mot forbundet er særlig uttalt. Samtidig er jo en sentral snowboardkjørers forbindelse til noe som kom offentligheten for øye i form av det såkalte «Groduddalens hasjrøykerlag», noe som – på tross av de humoristiske overtonene – jo i noen grad er med på å opprettholde sportens rykte som litt rufsete med hensyn til aksept for dette rusmiddelet.

Blant annet som reaksjon på dette er det i regi av Snowboardforbundet også gjennomført en kampanje mot hasjbruk rettet mot både medlemmer og assosierte som betegnende nok er kalt «Natural high on board». Den beskrives som følger:

Hva er Natural High on board? Vi er en gjeng med snowboardere som er lei av å bli stemplet som hasjrøykende saggerhuer. Vi ønsker å være bevisst på de valgene vi tar og ønsker å markere det ved å bære denne stikkern på bretta våre. (...) Vi oppfordrer deg til å si klart nei og markere dette med stikkern. Det forplikter du deg til ved å sette den på brettet. Hvis du mot formodning skulle bestemme deg for å bruke eller prøve hasj og andre ulovlige rusmidler så må du fjerne stikkern. (Kampanjetekst mottatt fra Snowboardforbundet).

Klistremerket («stikkern») det her refereres til, har ingen tekst som gjør det mulig for utenforstående å forstå innholdet. Dette understrekes som et bevisst design fra kampanjemakernes side. Ved å la innholdet være ukjent for de uinnvidde, vil unge folk som blir nysgjerrige på hva merket står for, nødvendigvis måtte snakke med kampanjefolk som da vil være nøye med å formidle at dette krever en bevisst vilje til å ta et valg som dreier seg om å ta

avstand fra illegale rusmidler. På denne måten spiller man på behovet for eksklusivitet og hemmelighold i tråd med snowboardmiljøenes opprinnelige og stadig ettertraktede aura av å være «underground» og å representere noe «alternativt».

Snowboardforbundet har bevilget til sammen 40.000 kroner til ulike tiltak mot rusmidler som realiseres via en rekke klubber.

Som en parallell til for eksempel basketballforbundets praksiser, er det selvsagt ikke overraskende at en offentlig idrettsorganisasjon på denne måten ønsker å markere at man tar avstand fra bruk av illegale rusmidler. Og som rollemodeller for en rekke yngre fans er dette selvsagt en viktig ruspolitisk profilering.

Men også her, i likhet med Basketballsforbundet relasjon til street-basketmiljøene, er spørsmålet om, og eventuelt i hvilken grad, slike kampanjer også vil få konsekvenser for rusmiddelpraksiser i enkelte skikt av de mer uorganiserte miljøene av snowboardere. Disse miljøene ser kanskje seg selv som forvaltere av de «sanne» snowboardverdiene. Her kan slik rusmiddelbruk eventuelt inngå som understreking av et attraktivt undergrunnspreg og som uttrykk for opposisjon mot hva de oppfatter som «straightingene» i Snowboardforbundet.

Ungdomskulturer, eliter og narkotikabruk: oppsummering

Ifølge house DJ'en «Groove» er det en tendens blant eldre deltakere til at ecstasy blir byttet ut med kokain, mens skiktet han omtaler som «kidsa» tenderer til å begynne rett på ecstasy uten å ha sin 3–4 år lange periode med «six packs» (øl), slik han hevder var vanlig under sin egen oppvekst. Han understreker videre at rusmidlene nå i større grad enn før er knyttet til mer differensierte «scener», samtidig som rusmidler som tidligere var tydeligere knyttet til house & techno nå er blitt mer og mer vanlig i de bredere lagene av «utelivet». Har han rett innebærer dette med andre ord *en sterkere normalisering av bruk av tyngre stoffer i mer mainstream-orienterte offentligheter.*

En liknende tendens ser vi antydninger til innenfor hip hop. Fra å være en ungdomskultur som i hovedsak kun er blitt assosiert med svakere stoffer som hasj og marihuana, rapporteres det om økende bruk og omtale av ecstasy innefor toneangivende miljøer i USA. Om denne tendensen også vil få fotfeste i Norge er foreløpig usikkert, ettersom kildene her gir noe motstridende signaler.

Det er kjent fra USA at det eksisterer nære bånd mellom hip hop og basketmiljøene. Hvilken betydning dette vil ha for holdninger til rusmidler blant Norges basketbaserte ungdomsmiljøer, er imidlertid usikkert. Her vil

spenningsforholdet mellom en idrettsorientering og en mer ungdomskulturelt forankret street-basket tradisjon være interessant å følge for fremtidig forskning, også med hensyn på rusmidler.

For snowboardmiljøenes del, kan man tilsvarende stille spørsmål om spenningen mellom Snowboardforbundet og det organiserte idrettslivet på den ene siden, og eventuelle deler av grasrotnivået på den andre, også rommer en motsetning mellom ulike holdninger til særlig hasj og marihuana.

I denne gjennomgangen er det altså særlig impulser fra house & techno, og hip hop som med sine respektive kommersielle gjennomslag ser ut til å virke inn på større rusrelaterte brukermønstre. Dette er imidlertid utviklingslinjer som foregår i et komplekst ungdomskulturelt landskap som befinner seg i kontinuerlig endring. Denne endringen skjer ikke minst i samspill med større sosiale prosesser, der fenomener som individualisering og eventuelle krav om å «skape seg selv» inngår som sentrale karakteristikk i tilstanden som gjerne omtales som post-, høy- eller sein-moderne.

Det er med andre ord generelt et åpenbart behov for videre forskning for å få et nærmere grep om rusmidlenes rolle i de ulike ungdomskulturene (inkludert fellesskap vi ikke har behandlet nærmere her som for eksempel skateboard, heavy metal relaterte genre, enkelte idrettsmiljøer, skikt innen miljøbevegelsen, mfl.).

Et annet interessant skikt som vi her bare har kunnet gi et svakt omriss av, og som antyder en gruppe rekreasjonsbrukere som befinner seg relativt langt fra hva vi vanligvis omtaler som «ungdomsmiljøer», er ikke minst de vellykkede middelaldrende som har godt betalte jobber og som benytter arenaer som er adskillig mer eksklusive enn musikkclubbene for de under 30, eller de store houseparty arrangementene som rettes mot «kidsa». Dette er med andre ord et skikt som uhyre sjelden omtales i rusmiddelforskningen og som uten tvil bør inngå dersom man ønsker en mer helhetlig oversikt over bruken av illegale rusmidler i nåtidens landskap. Hvordan dyrkingen av (house-)club-påvirket musikk med world music-bakgrunn (antakelig såkalt «world-dance») eventuelt inngår i disse miljøene, og i eventuelle relaterte ruspraksiser, vil være et interessant spørsmål for fremtidig forskning.

I fremstillingen av samtlige av de ulike ungdomskulturelle fellesskapene vi her har gjennomgått, ser det ut til at mannsdominansen er stor. En utdyping av årsakene til dette, og et nærmere fokus på kjønnsdimensjonens rolle i de spektakulære ungdomskulturelle tradisjonenes historikk og dynamikk, vil kreve en adskillig bredere og mer nærgående empirisk forskning i fremtiden.

I tillegg har denne fremstillingen (del 2) i hovedsak tatt utgangspunkt i eldre nøkkelinformanters versjoner ettersom disse har en særlig oversikt over utviklingstrekk over tid. For å oppnå et mer fullstendig bilde av rusrelaterte utviklingsprosesser, vil det i fremtidig forskning imidlertid være nødvendig å fokusere sterkere på yngre og mer uerfarne brukere, blant annet for å kunne danne seg et tydeligere bilde, både av mer mainstreamorienterte posisjoner og av ulike karriereveier inn i en mer omfattende rusmiddelbruk.

DEL 3: «House er død, leve ecstasy!»

Noen unge mannlige rusmiddelbrukere og housekulturen

Introduksjon

'Dag' er en familiefar i førtiårene med bakgrunn som gammel hasj-røyker. Dag er far til to gutter. En på 10 og en på 13. De var på sommerferie i en liten by på Sørlandet i år. Dag overrasket guttene sine i kontakt med et par-tre gutter fra stedet de var på. De lokale guttene var ett eller to år eldre enn den eldste av Dags gutter. En av de lokale guttene hadde fått tak i et brett med piller. Guttene var i ferd med å diskutere med Dags gutter hvordan pillene skulle spises når Dag kom. Guttene avslørte usikkerhet om hva de inneholdt og hvilken rus de ga. Dag beslagla pillene.

Dag hadde beslaglagt et brett med Sobril; et angstdempende middel. Sikkert stjålet fra et medisinskap hos intetanende foreldre. Ikke nesten tomme flasker med sprit fra familiens barskap; men piller fra badet deres – for å oppnå en rus. Hvorfor ønsker 14–15-åringer å eksperimentere med piller framfor sprit?

Det enkle svaret er at «terskelen til å ta i bruk piller er sunket blant ungdom» Men hvorfor har terskelen sunket?

Antakelig har det vært økende interesse blant yngre mennesker for medikamenter i forbindelse med rusopplevelser over lang tid. Men interessen kan også sees i sammenheng med de *meningsrammene* som omgir rusmidlene i dagens ungdomskulturelle landskap. Ettersom ecstasy jo som oftest forekommer i tablettform, er det rimelig å tro at den reduserte terskelen har å gjøre med at guttegjengene på en eller annen måte kjenner til fragmenter av de kulturuttrykkene (spor) som har dannet seg i kjølvannet av house & techno. Allerede i 1996 viste den store NOVA undersøkelsen av ungdom i Oslo at «House/techno» (sammen med hip hop og den mer uklare kategorien Disco) var en av de aller mest populære musikkjangrene blant brede lag av ungdomsbefolkningen, uavhengig av kjønn, klasse og etnisk bakgrunn (Øia 1998:146). Men vi vet langt mindre om hvordan denne spredningen, av rusmidler som del av en ungdomskulturell stilpakke skjer.

Det er dette vi ønsker å se nærmere på her. Med utgangspunkt i et meget begrenset datamateriale samlet i den korte prosjektperioden vi hadde

til rådighet, vil vi se nærmere på noen mulige mekanismer for spredning av rusmidler til ungdom. Nærmere bestemt ser vi på hvordan ecstasy kan spres til nye grupper av ungdom med utgangspunkt i historiene til fem unge menn med tilknytning til housekulturen, fem unge menn som alle har hatt eget forbruk av ecstasy. De fem mennene er rekruttert via nettverk som jeg antropologen (Geir H. Moshuus) har til Oslos rusmiljøer gjennom sitt doktorgradsarbeid.¹⁰ De fem er deltakere i tre forskjellige miljøer. Ingen av informantene kjenner alle de andre. De tre miljøene kjenner heller ikke til hverandre, men de har det til felles at jeg har hatt anledning til å følge dem over litt tid med flere samtaler og samvær. De fem presenteres i mer detalj nedenfor. Men det må understrekes at datamaterialet bare kan tjene til å peke på mulige sammenhenger for framtidig forskning. Det hadde for eksempel vært ønskelig med jenter blant informantene samtidig som jeg gjerne skulle hatt kontakt med yngre deltakere i housemiljøene.

Det er sikkert rimelig at kommersialiseringen av housekulturen er med på å gjøre at ecstasy tas i bruk av nye grupper av ungdommer. Men vi vet fortsatt ikke så mye om hvordan kommersialiseringen faktisk finner sted. For å nærme oss dette skal vi ta i bruk begrepsparet «levende kultur» og «kultur som sjanger». Ideen med disse begrepene er kort og godt å se på veien fra et kulturuttrykk er nytt og bare i bruk blant noen få, til uttrykket er kjent og i bruk blant mange. Med «levende kultur» tenker vi på den første spennende tiden når alt er nytt og ukjent, mens vi med «kultur som sjanger» ser på uttrykk som er kjent blant brede lag av (ungdoms)befolkningen. Vi gjør nærmere rede for begrepene nedenfor samtidig som vi gjennomgår noen enkle modeller som brukes på ungdomskulturelle uttrykk.

Vi er med andre ord opptatt av de veiene som går fra kulturelle trendsetterne til vanlige deltakere i det ungdomskulturelle landskapet. Den opprørte tobarnsforen «Dag», fortalte meg anekdoten ovenfor for å fortelle meg om en utvikling han ikke likte; om hans barn som blir utsatt for helt andre – og mye farligere – rusmidler enn de han selv sto ovenfor i oppveksten. En velvillig leser kan kanskje være med på at den anekdoten jeg fikk om de unge guttene med pillebrettet, kan ha som en mulig undertekst et ungdomskulturelt uttrykk som er vasket ut til det nesten ugjenkjennelige. Når guttene fattet interesse for brettet med Sobril så kan de ha hentet noen av sine meningsrammer fra house/techno. Dette er en kultursjanger som er alminneliggjort (mainstreamifisert) i hele ungdomsbefolkningen, en sjanger som er assosiert med bruk av piller i fest og russammenheng.

¹⁰ Ikke avsluttet NFR finansiert forskningsprosjekt, «Innvandrerungdom og rusforbruk».

Er det så enkelt som at når house & techno kommersialiseres og dermed blir en del av den brede populærkulturen, så blir ecstasy med på lasset? Ja, kanskje er det så enkelt. Det viktigste er nok at alminneliggjøringen av housekulturen fører til at flere får tilgang til en *annen* form for informasjon om ecstasy enn den som voksensamfunnet formidler. Eller i det minste bidrar en popularisert housekultur til at en annen måte å lese voksensamfunnets informasjon på, når fram til flere. Det er vel disse informasjonskanalene Uteseksjonen forsøkte å komme inn på når de lagde kampanjen «Husk å drikk vann i små porsjoner når du bruker ecstasy.» Det er omtrent de samme informasjonskanalene hip hop (gangstarap) stjernen Eminem forsøker å utnytte når han oppfordrer publikum til å følge hans eksempel og «droppe» en tablett. Selv spiste han visstnok en tyggegummi.

Kommersialiseringen av house & techno fører til at subkulturell informasjon om ecstasys rolle i ungdomskulturen blir lettere tilgjengelig for flere. Men samtidig vannes informasjonen ut og blir vanskelig å skjelne fra annen informasjon fra andre kanaler. Men nettopp når den opprinnelige meningsrammen – housekultur – for bruk av ecstasy vannes ut, skulle man vel tro at storsamfunnets tradisjonelle moralske skillelinjer får større gjennomslagskraft til å gjeninnsette ideen om ecstasy som et helseskadelig og illegalt rusmiddel, og slik føre til redusert bruk av stoffet blant ungdom?

Hippiekulturen døde ut, men hasj har fortsatt å tiltrekke seg ungdom. Aldri har en så stor andel av ungdomsbefolkningen i Norge eksperimentert med hasj og marihuana som i dag, mer enn tretti år etter 1968. Faktisk er det slik at alle de ungdomskulturene vi har gjennomgått her, og i vedlegget til Narkotikameldingen (Vestel et al. 1997), er tilårskomne. De fleste ble skapt i USA på 1970- eller 1980-tallet. De sliter alle med å markere avstand fra det store ungdomskulturelle landskapet, der «mainstreamspøkelset» truer med å sluke dem alle. Kanskje venter alle på at noe nytt skal dukke opp og skape forestillinger om en ny undergrunn utilgjengelig for voksensamfunnet. Men samtidig stopper ikke veksten opp i bruken av det vi tidligere har kalt for rekreasjonsdop. Ecstasy ser bare ut til å bli mer populært. Har disse prosessene ført til at også et relativt hardt rusmiddel som ecstasy er blitt en del av mainstream?

Ungdomskulturer, en modell

Vi har tidligere presentert en modell for å plassere ungdom i forhold til de elementene, de «stilpakkene», ungdomskulturen består av. Modellen bestod

av posisjonene «elite», «tilhengerne» og «mainstreamgruppene» ungdommene kunne bevege seg mellom.

En slik modell er ikke ulik den hierarkiske modellen Sarah Thornton brukte for å forstå den engelske housekulturen. Hun fokuserte på stilpakkene som en subkulturell kapital; jo nærmere man kom til det å skape stilpakkene, jo mer subkulturell kapital besitter man, jo høyere er man i hierarkiet. Hun så på akkumulasjon av subkulturell kapital i housekulturen for å oppdage topp- og bunnpunktene «hip» og «mainstream» i den.

Begge disse modellene, vår og den til Sarah Thornton, kan være hjelpeverktøy for å få større forståelse for hvordan ungdom kommer først i kontakt med bestemte ungdomskulturer (stilpakker), og hvordan de beveger seg inn i den ved «å pakke ut stilen» til de er deltakere eller tilhengere (eller endatil; eliter som skaper nye uttrykk) i de ulike pakkene det gjelder. I en situasjon hvor narkotika er en sentral komponent i stilpakken som knyttes til en ungdomskultur, får vi et inntak til hvordan (noen) ungdommer kommer i kontakt med illegale midler og hvordan de tar det i bruk innenfor meningsfellesskap (bestemte ungdomskulturer) som bidrar til å viske ut skillet mellom illegale og legale rusmidler for dem, fordi det viktigste er at de er hippe, eller kule.

Svakheten med disse modellene er at de ikke forholder seg til at den enkelte ungdomskultur ikke er en permanent størrelse. Housekulturen kom til Norge for omtrent 10-11 år siden, og har utviklet seg betydelig over disse årene. Allerede i 1994 kom det publikasjoner om hvordan housekulturen stod i en overgang fra en subkultur til å bli en del av populærkulturen (Ringstad et al. 1994).

Det er rimelig å tro at alle de spektakulære transnasjonale ungdomskulturene oppstår som en innovasjon (ofte inspirert av bevegelser i andre land) for å ende opp i det store populærkulturelle landskapet hvor flertallet av ungdom befinner seg (mainstreamposisjonen). Men vi vet langt mindre om hvordan det skjer og hva som skjer med rusmidlene de bærer med seg. Det vi vet er at ecstasy på samme måte som cannabis ikke synes å forsvinne med de ungdomskulturene som brakte dem med seg.

Som en modell på denne utviklingen kan vi ta i bruk en omskriving av antropologen Edwin Ardners begreper «erfaring,» «tekst» og «sjanger» (Ardner 1984). Ardner brukte begrepene for å forstå noen av utviklings-trekkene ved Antropologiens faghistorie. Hans poeng er omtrent som følger. Tradisjonen «Moderne Antropologi» var en nyoppdagelse oppfunnet ved skrivebordet og som siden har blitt en dominerende skrivemåte med høy akademisk gjenkjennelsesverdi. Samtidig har denne skrivemåten mistet noe av sin evne til å beskrive virkeligheten. Ardner skriver det elegant slik: «As

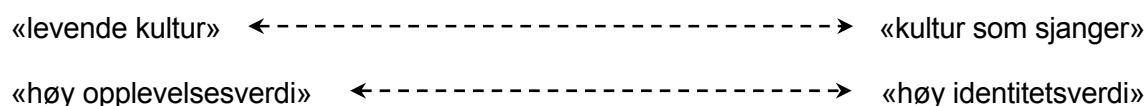
experience is made text, life becomes genre», eller oversatt til norsk: «Når erfaring blir tekst, blir liv til sjanger.» Han låner et litteraturvitenskaplig perspektiv for å si at moderne antropologi ble oppfunnet som en helt ny måte å gjøre erfaring til tekst på, og at seinere antropologer har forholdt seg mer til den etablerte sjangeren av tekster enn de har forholdt seg til erfaringen. Det er med andre ord to måter å skrive tekst på, den første er på basis av erfaring og den andre på basis av (andre) tekster (sjanger).¹¹

Vi tror at begrepene til Ardener også kan brukes om de prosessene ungdomskulturer går igjennom over tid, om enn med litt omskrivninger. Der Ardener var opptatt av akademiske tradisjoner, er vi opptatt av ungdomskulturelle uttrykk. Selv om det er nokså ulike størrelser, tror vi likevel at de har det til felles at i det de blir skapt formidler de helt nye erfaringer mens de begge med tiden blir mer orientert mot vedlikehold av allerede skapte uttrykksformer. Det er vel ikke rimelig å tro at vi har å gjøre med så omsegripende sosiale endringer som fører til at ungdomskulturer erstatter hverandre. Ja, rent empirisk er det vel tilfelle at selv om en ungdomskultur «dør ut» så kommer det ikke straks noen annen i dens sted. Men alle ungdomsuttrykk må nok treffe «en tidsånd» eller tilsvarende for å bli en ungdomskultur.

¹¹ Ardener mener selvfølgelig *ikke* at det ikke skjer en veksling mellom disse skrivemåtene hele tiden. Tvert i mot mener han at ulike teoretiske tradisjoner innenfor faget nettopp kan gjenkjennes i slike vekslinger. Men samtidig løper det en overordnet skrivemåte han beskriver som «moderne antropologi» som ved utgangen av 1970-tallet var blitt til en sjanger som i liten grad var i stand til å ta inn ny erfaring. Da denne skrivemåten ble oppfunnet på skrivebordet på 1920-tallet var den mest av alt en ny måte å nærme seg kultur på. Det nye kulturbegrepet kom i stand som en negasjon av den tidligere oppfattelsen om at det var mulig å reise i rom for å oppdage vår (eller sivilisasjonens) fortid. Ny teknologi gjorde at reisen ble kortere og enklere å gjennomføre. Det var likevel viktigere at perspektivet reisen fant sted innenfor forandret seg til å gjøre meningen med reisen helt annerledes. Med det nye kulturbegrepet var det slik at de fremmede ikke lengre var vår barbariske eller primitive fortid, men våre samtidige som levde ut vår samtid på en annen måte enn vi selv gjorde. Ideen om EN kultur ble erstattet av kultur i flertall. Dette ble raskt en sannhet som andre kopierte i måten de skrev på. Til slutt ble den nye erfaringen mindre viktig enn den nye måten å skrive den på. Erfarings sannheten ble ikke lengre undersøkt. I dag er ikke denne sannheten lengre gyldig. Ikke bare er det lenge siden kulturer eksisterte som isolerte sannheter på hvert sitt sted, men det begynner å bli en stund siden moderne samfunn var dominert av en kultur. I dag er kulturene oftest konstruksjoner i bruk av interessegrupper av ulikt slag som bruker dem i direkte kamp med andres konstruksjoner. Først når denne nye erfaringen ble klar for flere og flere ble det gradvis oppdaget hvordan den dominerende skrivemåten var stivnet hen som en sjanger, og nye mer levende framstillinger gjorde krav på å forvalte den vitenskaplige sannheten. (I tråd med den nye sannhetens labile karakter, finnes det heller ingen enighet om EN ny vitenskaplig skrivemåte.)

Om vi benytter oss av begrepene «levende kultur» og «kultur som sjanger», så låner vi Ardeners perspektiv og bruker det på dagens ungdomskulturelle uttrykk. Da nærmer vi oss det vår opprinnelige modell ikke tok hensyn til; at disse kulturelle uttrykkene ikke er permanente størrelser. Med levende kultur tenker vi på tiden når det ungdomskulturelle uttrykket er helt nytt – som nye grensesprengende akademiske tekster – det nye uttrykket fanger virkeligheten på nye måter. Med kultur som sjanger tenker vi på den tiden hvor det ungdomskulturelle uttrykket – som en anerkjent akademisk tradisjon – har funnet sin form og som det etablerte akademiske uttrykket er det ikke lengre like sensitivt i forhold til ny erfaring. Vi håper på denne måten å få tak i noe av den dynamikken i spredningen av ungdomskulturelle uttrykk fra de få til de mange, fra «eliten» til brede lag av ungdomsbefolkningen (mainstream).

Grimshei, som jo er en langtidsdeltagende observatør av housekulturen, vektlegger betydningen av identitet i sammenheng med housekultur, men han nevner også et annet; opplevelsesverdi (2000:46–48). Begge forhold er viktige. Det Grimshei skriver om opplevelsesverdi og identitet, sett i sammenheng med argumentasjonen vi henter fra Ardener for begrepene «kultur som liv» og «kultur som sjanger», tror jeg vi kan sette sammen i en enkel modell:

(Pilene indikerer et kontinuum.)

Alle modeller forenkler. Det er jo poenget med dem. Det er selvfølgelig ikke slik at housekulturen på noe tidspunkt er uten opplevelsesverdi og kun har verdi som identitetsmarkører. Men vi tror likevel at det vi alle kaller for «kommersialisering» av kulturuttrykk kan bedre forstås som en overgang fra et levende kulturuttrykk til et sjangerpreget uttrykk. Det levende uttrykket kjennetegnes av at det har høy opplevelsesverdi, mens det sjangerpregede kjennetegnes av sterk grad av gjenkjennelse eller identifikasjon. Det er klart at den gjengen som tidlig på nittitallet kjørte rundt og så etter nye lagerlokaler som de kunne bryte opp og kjøre et party lørdag natt, i mindre grad gjorde det fordi de var «housere» og mer for det «kicket» (*opplevelsen, jfr. DJ Groove i forrige del*) de opplevde i kraft av å gjøre som de gjorde. Omvendt er det sannsynlig at de i dag som kan gå forbi køen lørdag natt på de mest populære klubbene må reflektere over identitet og tilhørighet.

Poenget her er å bruke denne modellen, ikke så mye for slå opp åpne dører for å fortelle at housekulturen ser annerledes ut i dag enn den gjorde for ti, elleve år siden, men for å forsøke å få et mer presist bilde av hva som skjedde med ecstasy på veien; hvorfor ecstasy ikke forsvant ut av bilde for ungdom da housekulturen «døde» – eller i det minste ble en «kultursjanger» (dvs. ble en del av mainstreamposisjonen). Men først må våre «data- (leverandører)» presenteres; fem unge menn med rusmiddelbruk og feste i housekulturen.

Ecstasygenerasjonen

Housekulturen har eksistert i Norge i 10–11 år. De fem unge mennene vi har hatt kontakt med «Arne» 28 år, «Ola», 30 år, «Øyvind» 27 år, «Tom», 28 år, og «Petter», 23 år, har alle, i denne perioden oppdaget housekulturen, deltatt i den og lagt den aktive deltakelsen i den bak seg. Alle er merket av den og alle forholder seg til den fortsatt. Og alle ble kjent med ecstasy gjennom den. Som Petter sa: *Uansett hvilket annet dop jeg prøver, er ecstasy mitt dop.* De er Ecstasygenerasjonen. Eller mer korrekt; de er del av den. De er ikke en gang en representativ del av den. De er de jeg tilfeldigvis møtte i den korte tiden dette prosjektet holdt på – to måneder. Det er for eksempel ikke med noen kvinnelige informanter, ei heller noen av de under tyve år som er aktive deltakere i dag.

Arne er fra Oslo. Jeg møtte ham fordi to av de andre i utvalget, Øyvind og Tom hadde fortalt meg at «Arne kjente alle innenfor housekulturen.» Arne har ingen rushistorikk fra før han møtte housekulturen, annet enn litt alkohol i forbindelse med helgefester. I dag er Arne en storselger av ecstasy, med eget salgsnettverk, og han betraktes av andre som en oldtimer i housemiljøet. Det er antakelig ikke kjent for de fleste at han selger. Men han kom i kontakt med housekultur etter å ha avsluttet videregående skole, mens han gikk arbeidsledig. Arne forklarte hvordan han på sitt andre party gikk sammen med en kamerat og kjøpte ti tabletter som de blandet ut til tolv slik at de kunne beholde en tablett hver og selge ut de ti for det samme som de hadde betalt opprinnelig. I følge Arne gikk det bare noen måneder før han «*hadde fått arbeid og en arbeidsgiver.*»

Øyvind og Tom kommer begge fra samme landsdel, et godt stykke unna Oslo. Men de ble først kjent med hverandre i housemiljøet. Øyvind hadde allerede et omfattende rusforbruk lenge før han møtte housekulturen, men han ble raskt del av house da han oppdaget det i 1994. Øyvind sa at han inntil da hadde brukt mest rusmidler med dempende effekt, og han hadde holdt seg

mye for seg selv. Men ecstasy hadde åpnet en helt ny verden for ham. Også han begynte tidlig å selge, han arrangerte partyer utenfor byene, basert på nyhetsverdien housekulturen hadde. Øyvind så på det som en god mulighet til å øke sin omsetting. Også Tom oppdaget effekten av ecstasy da han kom ut på dansegulvet. På samme måte som han vi kaller Arne begynte Tom med omsetting i det små for å finansiere sitt eget forbruk. I dag holder Tom på på samme måte som Arne. Han kjøper større partyer med ulike rusmidler knyttet til partybruk fra kontakter i utlandet som han selger til grossister i Norge.

Ola er fra Oslo. Han har ingen relasjon til noen av de andre i utvalget. Han har heller ikke noe spesielt forhold til rusmidler i dag, men han har brukt både ecstasy, amfetamin og kokain. Ola kom i kontakt med housekulturen da den var i støpeskjeen, og er et godt eksempel på en av fra den aller tidligste «eliten» for å referere til vår modell – samtidig som han på ingen måte er DJ. Ola startet i døra, og endte til slutt med å administrere hele party'ere. I dag har Ola ulike typer arbeid hvor hans kunnskaper fra tiden i housemiljøet kommer godt med.

Petter er fra Oslo. Han har nettopp startet på en treårig utdanning i sosialsektoren. Petters far kommer fra Latin-Amerika. Petter startet meget tidlig en ruskarriere, allerede som 13-åring brukte han regelmessig både alkohol og hasj. Han kjenner ingen av de andre i dette utvalget. Han er også den yngste. Før han var 16 hadde han vært på houseparty mens de fortsatt var illegale, og han prøvde ecstasy. I en periode var han med i en latin-amerikansk gjeng som spesialiserte seg på salg av ecstasy. Etter en dom for vold brøt Petter ut av miljøet. Han har avsluttet videregående skole, derfor kunne han nå begynne på høyere utdanning. Petter har gjennomført behandling for rusmiddelbruket sitt.

Alle fem kjenner housekulturen i Oslo fra den gang nesten alle de store partyene var illegale og fram til situasjonen i dag. Deres fortellinger ligger til grunn for det følgende om hvordan house gikk fra levende kultur til kultur som sjanger.

House – fra levende kultur til kultur som sjanger

Sommerparaden er en av de årlige kjempefestene i housemiljøet i Oslo. Fra starten i 1996 fram til paraden 2001 har den vokst fra 300 til 20 000 deltagere. Og målet er å få flere med hvert år på en positiv markering av et kulturelt uttrykk på tvers av etnisk bakgrunn og seksuell legning. Dagsavisen skrev dagen før den gikk av stabelen i 2001 at

I house- og teknokulturen står parolen [«Du kan bli din egen stjerne for en natt», uttalt av pop-kunst ikonet Andy Warhol] ekstra sterkt, for mens publikum i rock, teater og annen showbusiness er fanget i en passiv tilskuerrolle – er det ofte publikum som spiller hovedrollen i klubbmiljøet. (Dagsavisen 27.07.01).

Akkurat under årets parade var nok en slik vektlegging av *publikum* nyttig å ha med seg fordi det var tydelig at en stor del av de som var møtt fram var der for å få et bedre bilde av hva housemiljøet er for noe, heller enn å danse eller delta på annen måte.

Så man nærmere på årets sommerparade så kunne det for en utenforstående observatør virke som det egentlig var kun de som sto på lasteplanet på de ni trailerne som utgjorde paraden, og som var fullt kompromittert i forhold til kulturuttrykket paraden prøve å formidle, at du kan kle deg (og oppføre deg?) akkurat som du selv vil.¹² Men det er rammer for friheten. Dagsavisen siterer en houser: «Hovedpoenget er å skille seg mest mulig ut, og da blir det lett ekstremt. Og når folk kler seg så jævla ekstremt, minner det mest av alt om et bad taste-party.» En annen peker på at fordi alle i søk etter sin egen stil oppsøker de samme klesbutikkene, ender det med at alle kler seg likt. En tredje legger vekt på at «..vi er en fast gjeng, en familie, og at det er viktig å kle seg for familien» (Dagsavisen 27.07.01).

Så danserne på lasteplanet av trailerne kunne kle seg som de ville bare de holdt seg innenfor det akseptable for «familien» og styrte unna bad taste og kommersiell stil. Men «familien» var mye mindre enn de 20 000 rapportert i pressen som var tilstede under Sommerparaden. Med noen unntak var «familien» også de som danset *rundt* trailerne, folk som i mye mindre grad var utkledd for anledningen. Det virket som om flere av dem når som helst kunne skli inn i massen av nysgjerrige betraktende tilskuere. Var det slik at de bare behøvde å stoppe og danse, så ville de forsvinne i massen?

Kanskje hadde vi egentlig å gjøre med et *teater*, hvor de «de autentiske» houserne, de *på* lasteplanet, danserne og DJ'ene¹³, *spilte* en forestilling om den personlige friheten (eller en annen måte å uttrykke det på: de iscenesatte housekulturen)? Kanskje var det de som danset rundt som var de virkelig frie, de som i neste øyeblikk kunne velge å forsvinne i massen: House-folket spilte *for* sommerparaden, men var selv *ikke* deltakere, det var det publikum som var. Hvis det er tilfelle, er det et sterkt bilde på hvordan housekulturen er

¹² Antrekkene bar tegn på stor oppfinnsomhet, men likevel hadde den enkelte dansegruppe på hver trailer det samme antrekket. Slik at for utenforstående kunne antrekkene virke uniformert.

¹³ Hver trailer hadde sin DJ som spilte på musikkanlegget traileren hadde.

blitt en stivnet sjanger. For det som engang var en ivrig gjeng for hvem livet dreide seg om å bryte seg inn i lagerlokaler for å holde kjempepartyer, de var blitt til en liten spesialisert gruppe som levde etter strenge regler for hva frihet er, de holder et teater for massen som eier partyet. Houserne har mistet huset sitt til festdeltakerne. Huset var viktig når housekulturen etablerte seg i Norge. Ola var med den gangen.

Selv om ikke Ola er en DJ, var han med fra oppstarten av housemiljøet i Oslo og han var med på utformingen av housekulturens spesielle uttrykk. For ham var house et slags svar på noe han søkte, uten å kunne formulere det i et konkret spørsmål.

Det er klart i begynnelsen tenkte jeg at det vi gjorde var gærn't. Vi driver med anarkistisk tankegang, vi bryter oss inn i lagerlokaler ulovlig, vi selger øl uten skjenkebevilgning, vi lager falske leiekontrakter, vi bytter låser, vi bruker dop, det er dop der, det er folk som dealer dop der. Hele de greiene der. Det skremte meg, men det gjorde meg også nysgjerrig. Så glei det bort. Det var sånn det var liksom. Jeg ble en idealist, jeg ble en houser og tenkte på det her hele tiden. Alt dreide seg om å dra rundt å se etter nye lokaler for bryte seg inn og lage nye partyer. Det var ikke noe profitt, det var ikke for å tjene penger. Vi var unge mennesker som ville lage party for oss selv liksom. Det var unge mennesker som ville lage fest for ungdommer, med musikk lagd av ungdommer for ungdommer, på arrangementer laget av ungdommer for ungdommer. Det var ikke for noen profitt liksom, det var å sette sammen de rette elementene for å gi det du sjøl ville ha, da. Og det utvikla seg da hele tiden selvfølgelig. Det var en helt fantastisk greie å være med på de greiene der for atte du kunne blande mennesker. På ett sted [i en diger skitten lagerbygning] kunne du ha 1500 mennesker på undergrunnsparty. Vi hadde gitt ut flyere kanskje to timer i forveien. På den var det et møtepunkt hvor våre vakter kunne se folk an og sende dem dit det var og røyke ut politiet. På denne flyerpushinga hadde vi 1500 mennesker. Du har et lokale med lakk og lærhomser, blitzere, nynazister, du har byvankere i blådressen og tupp deg i ræva sko, torpedoer, dørvakter, du har damer som flyr rundt i Bh'en og tanga'n som hører på musikk de aldri har hørt før. Folk står og danser og danser og vi selger 200 kasser øl, og svetta renner av dem og de blir grønne rundt kjeften av alt støvet i lokalet, folk tar helt av uten antydning til krangel, til og med eieren av et av Oslos største utesteder står i køen og betaler en hundrings for å komme inn. Det var en kjempestor opplevelse og være med på de greiene der. Det var bare riktig. Ingenting ga en gal følelse. Det var ikke noe bråk. Politiet kom og gikk igjen.

Det var antakelig omtrent slik det var, en skremmende følelse av frihet blandet med angst, de tok seg til rette, sprengte opp låser og brøt seg inn i

ukjente lokaler, dro i gang kjempeseter og visste ikke selv helt hva de satte igang, men de var som besatt på å gjøre det annerledes enn forrige gang. Alt var nytt og alle var nye. De omgav seg med dop de ikke kjente, folk som de aldri hadde møtt før møtte fram, blitzere OG nynazister. Jeg spurte Ola om hvorfor dette ble hans «greie». Han hadde ikke noe svar på det, men han ba meg være oppmerksom på at filosofien bak den rastløse kjøringa rundt på jakt etter nye lokaler var en søken alltid etter noe nytt.

Du skulle lage en illusjon om det alltid nye. Vi var som en levende organisme. Hvert arrangement, hvert lokale skulle være nytt. Musikken, dansen, lyset, dørvaktene, flyerne, dekorasjon, alt skulle være nytt hver gang. 'Rush the house' var målet. Det er målet hver gang å bygge opp til 'Rush the house', klimaks, bruke virkemiddelet fram mot det tidspunktet alt slippes løs. Får du publikum med på det så er det kicket alle partyer prøver å nå.

Poenget er igjen kicket, «Rush the house», som her er nært knyttet til det å skape noe nytt. En higen etter det nye, svaret på spørsmål de ikke kunne formulere, drev dem. Det som blant danserne i sommerparaden kanskje er oversatt til drømmen om å uttrykke en grenseløs personlig frihet. Og som Ola sa, «musikken var kittet» som holdt partyet sammen som en enhet. Litt seinere så forteller Ola hvordan housekulturen formidler en generasjons verdier. En insistering på en framtidstro.

House er egentlig bare et produkt av vår søken. Vårt voldsomme behov for å skape vår egen framtid uten hukommelse, uten å se på det som var laget før. Et brennende behov for å skape. Som jeg sa i sted å lage noe for andre ungdommer. Det er love og peace som hippiene, men uten deres kritikk av foreldrene. Alle kunne lage sitt eget uten noen mal. Alt var lov. Det vi ville ha fantes ikke, så derfor skapte vi det sjæl. Vi er den første generasjonen som søker framover uten å ta med oss fortiden. Min følelse er at dette ikke lenger er noe som er særegent for housere, i dag tenker alle ungdommer som oss; de ser framover uten å ta med seg fortiden.

For å vise hva han mente brukte han et eksempel med klær.

De tingene som funker blant ungdom i dag, de er sånn. Ta klesmerker. De som lages av housere sjæl slår alle de store kjedebutikkene rett ned i støvlene. De lager sånne klær som dem liker sjæl, ikke sant. Liker de en bukse, så lager de 100 av dem og så setter dem sitt eget merke på dem. Fordi alle vil ha sin unike bukse bare for dem så slår det an og så kommer det flere og kjøper den samme bukse. Så er det bare akkurat dem som har den bukse. Dem slår sånne som Hennes og Mauritz, ikke i massesalg men til UNGDOMMER liksom. Målet er ikke å selge

100.000 bukser, men å selge den buksa du synes er kul, og så er det kult at også andre ungdommer liker den buksa og så kommer venna deres og kjøper også. Det er *det* det dreier seg om.

Mens housere i dag er nøye på hva de bruker av klær for ikke å bli lik med andre samtidig som de unngår å avsløre bad taste, så var Ola opptatt av at ungdom i housemiljøet oppfant sine egne klær og lagde dem og at det var det som var poenget, ikke at de var forskjellige fra hverandre, men at «de var laget av ungdom, for ungdom». De traff noe, en tidsånd, av et slag. Kanskje var det en slags individualisme som presset seg på som en slags revolt mot konformitetskrav og skolepress, fra en generasjon som var grundig lei av foreldregenerasjonens desillusjonerte politiske prosjekter. Som Ola sier det, så tenker alle ungdommer i dag som vi gjorde den gangen, de ser framover uten å ta med seg fortiden. (Men det gjorde selvsagt 50-talls rockerne, 60-talls hippiene, 70–80-tallspunkerne òg, kan vi legge til).

Denne tankemåten særmerker ikke housekulturen på samme måten i dag. Arne hadde lovet å ta med meg på Sommerparaden. Arne ville ordne meg en plass på en av trailerne. Det var ikke mulig. I stedet fulgte jeg Arne igjennom dagen. Til min overraskelse førte det til at vi ikke brukte mye tid på selve sommerparaden. Det viste seg at Arne var medarrangør på et privat arrangement på et av hotellene i byen sammen med en DJ. Det var påfallende lite kontakt mellom Arne og denne DJ'en. Arne og to andre unge menn Arne hadde rekruttert, hadde ansvaret for døra. De kontrollerte at det bare var gjester med adgangspass som slapp inn. Det var pass utstedt av et firma og betalt på forhånd. Mer eksklusivt enn et vanlig klubb-besøk, 250 kroner. Et vanlig klubbbesøk en lørdagskveld koster kun 80 kroner. Men billigere enn deltakelsen på større housepartyer hvor det godt kan koste 3–400 kroner å komme inn. Jeg hadde blitt anbefalt å ta kontakt med Arne «fordi han kjenner hele housemiljøet». Jeg merker nå at Arnes kjennskap til miljøet er slik en salgssjef kjenner sine kunder. Arne står i et kommersielt forhold til marked, der hvor Ola deltok i housekulturen. Hele dette private arrangementet er et profesjonelt opplegg, men jeg skjønner ikke først hva poenget med det er, siden det foregår samtidig med Sommerparaden. På ett tidspunkt blir Arne med meg bort til rådhusbrygga hvor paraden endte. Der holdes det fest med ulike DJ's som opptrer. Arne ser utover mengden og sier, henvendt til meg, at her er det ikke mange en ser på klubbene i helgene. Det er ikke houserne vi treffer på rådhusplassen.

Når vi er vel tilbake, tror jeg jeg aner hva dette strengt private partyet med kun inviterte publikummere, er. Dette er et backstage-party hvor insidere treffes, folk som har hatt ulik deltakelse i aktivitetene rundt

Sommerparaden. Kanskje er det slik at når deres forestilling er over, trekker insiderne seg tilbake hit hvor de har betalt for kun å være sammen med de andre «performerne», de andre autentiske houseerne.

Arne hadde fortalt meg at han først hadde kommet i kontakt med house mens han gikk arbeidsløs etter videregående skole. Jeg hadde ikke lagt mye vekt på dette med at Arne var arbeidsløs, men nå var betydningen av dette tydeligere. Når Arne var med på dette private partyet, så var ikke det bare et con amore prosjekt. Arne var også på jobb, festen var også et sted han kunne pleie sine kunder.

At housekulturen har gått igjennom en forandring fra å være et levende ungdomskulturelt uttrykk i starten av 1990-tallet til å være en kultursjanger blant flere i dag, er ikke så overraskende. Men måten det foregikk på er mer oppsiktsvekkende.

Det var aldri musikken *alene* som definerer dette kulturuttrykket. «house» er et *sted*, slik det også var i Chicago og Detroit hvor dette ungdomskulturelle uttrykket tok form. Når vi bruker begrepet «housekulturen» eller «housemiljøet», er det fordi dette er et mer eller mindre dekkende navn på det sosiale fenomenet, som i tillegg til bestemte typer musikk består av kjempetilstelninger som «Hyperstate» og «Sommerparaden», samt klubbene som holder det gående de fleste kveldene i uka og morgenklubbene i helgene. Selv den aller første tiden da Ola holdt på var det ikke bare de illegale kjempetilstelningene, parallelt med dem foregikk det mindre tilstelninger på regulær basis. Steder som Project, Christiania, Bonnet og Chess hadde en eller flere housekvelder i uka.

Men det vi kan lese av det vi har presentert ovenfor, er at i den prosessen hvor house er blitt en sjanger så har denne ungdomskulturen flyttet vekk fra «husene» sine og overlatt dem til det store ungdomskulturelle landskapet. Eller som en av lederne i Uteseksjonen sa, hennes inntrykk var at de som gikk på de store partyene i dag ofte var ungdom utenfra Oslo. Osloungdom søker de lukkede små klubbene. Det som skjer er at ettersom de «autentiske» nå kun «lever» på bestemte klubber, så er de store partyene blitt til masse mønstringer som i større grad tiltrekker seg «ungdom flest» som vil ut og feste. House som sjanger har mistet stedene som definerte dem som en kultur til mainstreamungdom som bare vil feste og ha det gøy, uten å kjenne kodene som forvaltes og voktes av eliten og de innbarka, kunnskapsrike tilhengerne.

Det kan med andre ord tyde på at den mest kommersielle «scenen», de store arrangementene, er arenaene hvor identitetsforpliktelsene er lavest, og der friheten i forhold til stilpakken er størst. I følge Uropatruljen i Oslo

(Hoff-Olsen, personlig kommunikasjon, 2001) kunne politiet på flere av disse partyene tatt inn nærmere tre fjerdedeler av deltakerne for illegalt rusmiddelbruk (hvorav ecstasy utgjør en stor del), dersom politiet hadde hatt ressurser til det.

Hvorfor fører likevel denne «frigjøringen» i forhold til housekulturen til utbredt bruk av de rusmidlene som var innlemmet i den opprinnelige pakken knyttet til den mer eksklusive, undergrunnselskende og elitære utgaven av house & techno miljøene?

Men ecstasy lever!

Da jeg spurte Ola om hans syn på rusmidler den gangen da han var med på å starte housekulturen, svarte han:

Det som skjedde var jo at ungdom fikk et nytt forhold til narkotika. Vårt bilde var jo unge folk som hadde sosiale problemer og som starta med narkotika som fikk problemer med aksept i sitt gamle miljø og søkte til slutt tilflukt i et miljø av andre narkomane. De endte på glattisen. Men sånn var det jo ikke med oss. I dag er det akseptert å bruke dop. Det er full forståelse for at det går an å bruke dop, gå på videregående og gjøre det bra på skolen samtidig. Gå på jobben og bruke dop i helgene som et vanlig rusmiddel som alkohol og fungerer helt normalt. Ecstasy er ikke SÅ farlig, LSD er ikke så farlig, speed er ikke så farlig, ungdommer VET det fordi de har funnet det ut SELV, vi kjenner til oppdatert kunnskap via nettet, og fordi vi har prøvd det SJØL. Vi har sett andre som gjør det. På den måten fikk vi en jævli stor kløft mellom voksne og oss. Vi har prøvd å si i fra: Slutt å fôr oss med informasjon som faktisk er feil! Vi vet faktisk mer enn dere!

Dette er argumentet for den velfungerende partydoperen. Antakelig er det en ide som er dypt forankret i housekulturen. Argumentet passer godt med den grunnfestede ideen ved partyene, slik Ola framførte dem, om alt dreide seg om å skape for ungdom av ungdom, om å se framover uten å ta med fortida. *Partydop var noe de visste mer om enn foreldregenerasjonen.* Som Borgestadklinikken Kompetansesenter (1998) skriver om de nye misbrukerne, så opplevde de at de fikk besøk av selvsikre ungdommer som oppsøkte dem for å vurdere klinikkens tilbud opp mot andre, for å finne ut hvor de skulle kjøpe sine tjenester.

I delen før dette, hvor vi sammenlignet flere ungdomskulturer, siteres DJ Groove på hvem som bruker hvilke rusmidler i dag i housekulturen. Han peker på at blant de eldre deltakerne er det en tendens til at ecstasy blir byttet ut med kokain og at de yngste, de han kaller *kidsa*, begynner rett på ecstasy

uten å ha gått turen om øl først. DJ Groove peker på at i tillegg til at rusmidlene alltid har vært knyttet til ulike «scener» hvor de spiller ulik musikk, så er det og slik at skillet mellom house og resten av utelivet har forsvunnet. Slik at det som før var en måte å spise dop på som var forbeholdt housekulturen, nå er overtatt av hele utelivet.

DJ Groove er musiker, for ham er nok house først og fremst musikk. Ingen av mine informanter, utenom Ola, har lagt særlig vekt på musikken. Jeg fikk aldri noe informasjon fra dem om musikkstiler. En gang jeg satt i Arnes bil hørte jeg noe musikk som fattet hans interesse og jeg spurte Arne om hva det var. Han svarte at det var «noe techno» men at han ikke visste hva det var. Han flirte og sa at han var jevnlig innom HS records, en kjent platesjappe innenfor house i Oslo, og ba eieren, som han kjente godt, utruste ham med en ny samling med house cd'er som var hippe på det tidspunktet, så hørte han på de i bilen. Han fikk ikke lov hjemme. Samboeren synes det ble for masete.

I en samtale jeg hadde med Øyvind og Tom ga begge uttrykk for at det var først når de prøvde ecstasy at de ble opptatt av å danse.

Øyvind. Jeg husker jeg var på [et utested i Oslo] og plutselig ga kameraten min meg en E, en «Grønn Firkløver». Jeg hadde hørt om det i 1992 når jeg var i Amsterdam. At det var det nye dopet, men at det var livsfarlig, at du kunne dø etter bare et par forsøk. Virkningen var helt enorm. Jeg tror jeg var forelska i alle damene som var der. Jeg prata med alle.

Tom. Grønn firkløver er noe av det beste jeg har smakt noen gang.

Øyvind. Jeg satt på utesteder for meg selv. Røyka hasj den gangen og snakka ikke med noen. Ecstasy åpna en helt ny verden for meg.

Tom. Jeg hadde ikke tatt et dansesteg noen gang før. Rett etter at jeg oppdaga E gikk jeg på Hyperstate. Jeg dansa i 16 timer i et strekk. Vaktene fløtta meg rundt hele tida for jeg svetta så fært at jeg kunne ikke stå i nærheten av andre folk. En kompis måtte bære meg ut for jeg var så stiv i musklene at det var umulig å gå. Jeg hadde holdt på å spise E'er en hel uke før Hyperstate. Jeg så fram til partyet som den største opplevelsen i mitt liv. Vi hadde hatt party på Hovedøya gjennom hele sommeren.

Det kan være problematisk å overvurdere betydningen av musikkstiler som er skreddersydd for bestemte rusmidler. Både Øyvind og Tom snakket om det å holde en stabil festeform over flere døgn som det viktigste, hvor de blandet og mikset flere rusmidler for å holde festen i gang – poenget var rusen og festen. Slik var det at Tom kunne danse 16 timer i strekk.

Etter disse innledende rusopplevelsene begynte begge raskt å selge ecstasy. Jeg spurte dem om endringene som hadde funnet sted fra da de begynte å vanke i housemiljøet og fram til i dag. De svarte omtrent unisont at det på midten av nittitallet var slik at de solgte dop stort sett til housemiljøet og at folk stort sett kjente hverandre. Men at det hadde endret seg dramatisk de siste par årene, at de plutselig kunne selge på alle uteplasser i Oslo, og at det gamle miljøet var borte. Handelen gikk til ukjente og «alle» spiser dop. De unnlot å trekke konklusjonen selv, men det var likevel klart at det var *utelivet* (i adskillig bredere forstand enn tidligere tiders «houseparty») som var deres arbeidsplass.

Alt i alt tyder dette på at ecstasy har bibeholdt sitt image som partydop for den velfungerende brukeren, at terskelen stadig senkes blant yngre deltakere i Oslos uteliv, at vi ikke skal overvurdere betydningen av at ecstasy i sammenheng med andre rusmidler er designet for bestemt musikk.

Det som kanskje er aller viktigst av det som er i ferd med å skje, er at de «autentiske» houserne, de som sterkest identifiserer seg med kulturuttrykket, i stadig større grad har fjernet seg fra den største scenen innenfor kulturen; massepartiene. Det gir både rom og ikke minst frihet til «kidsa»; de unge overtar scenen og pakker ut stilelementet ecstasy på sin måte. Det forklarer i det minste hvorfor politiet finner så store grupper av deltakere på disse partiene som er ruset på ecstasy – når vi samtidig vet at de etablerte houserne i dag er på vei bort fra ecstasy.

På de store partiene er konformitetspresset fra House som sjanger minst og den umiddelbare opplevelsesverdien høyest, fordi house-eliten nå har forlatt arenaen. Det store partiet er kanskje på vei tilbake dit det startet, nemlig som en plass hvor ungdom med alle mulige identitetsmarkører kom sammen under felles tak for å danse. Men denne gangen er det ikke fordi det er en liten kreativ gruppe som har funnet fram til en ny musikkform, men fordi dette er noe som «alle» synes er «cool»!

Ecstasy på vei til nye ungdomskulturer

Ecstasy overtas av nye grupper av danseglad ungdom – de har arvet danselokalet. Men det er òg mulig at ecstasy fortsetter som et rusmiddel blant ungdom fordi det eksporteres til nye arenaer. Det er her Petters historie kommer inn.

Petter kom inn i housekulturen ved en tilfeldighet. En dag han hang ute sammen med sin litt eldre halvbror i dennes bil og spilte technomusikk, kom det ung mann forbi og hørte musikken de spilte. Han ga dem en flyer til

lørdagens houseparty. Petter dro dit, uten å få overtalt sin halvbror til å være med. Det ble et sterkt møte hvor Petter, som ikke hadde fylt 16 ennå, fikk smake sin første ecstasytablett. Petter fortalte meg at han var glad i å danse, dessuten ga housepartyene ham hans første mulighet for å finne et eget miljø utenfor lokalmiljøet. Etterhvert møtte han to brødre, som på samme måte som han selv hadde latinamerikansk bakgrunn. Det viste seg raskt at alle tre drev med småsalg av ecstasy for å finansiere sin deltakelse. De ble kjent akkurat i den perioden innvandregjenger var i medias fokus, på slutten av 1990-tallet. Inspirert av hva de leste i avisene besluttet de etterhvert å danne sin egen gjeng som fikk sitt navn etter to Hollywoodfilmer som omhandlet gjengsystemer som rekrutterte latinamerikanere. I noen få år herjet denne gjengen deler av Oslos ungdomsbefolkning. I følge Petter besto gjengen på det meste av 35 medlemmer. Petter beskrev gjengen som en erstatning for hans egen familie. Men det viktigste i denne sammenheng er det som ble gjengens virksomhet. Gjengen ble en regelrett salgsorganisasjon basert på formidling av ecstasy. De to brødrene og han selv ble lederskapet i gjengen, brødrene hadde skaffet seg en meget gunstig avtale med en importør av ecstasy. Deltakerne i gjengen fikk forsyninger med ecstasy på kreditt fra lederskapet. I følge Petter hadde alle deltakerne eget forbruk. Salgsorganisasjonen fungerte utmerket og gjengen solgte til mange ungdomsarenaer som ikke hadde noe med housekulturen å gjøre. Flere av deltakerne solgte også på skolen. På denne måten solgte gjengen til store ungdomsgrupper som aldri gikk på noe houseparty. Når de jobbet flere sammen, pleide alle å ruse seg. Selv hadde Petter jobb som inndriver av gjeld fra aktører som ikke gjorde opp for seg ovenfor gjengen. Han gikk nesten aldri på houseparty lenger.

Petter ruset seg på ecstasy for å holde «action» oppe i kamper og oppgjør på gata. Petters historie er på denne måten et, i det minste foreløpig, sjeldent eksempel på hvordan forbruk av ecstasy ikke bare øker fordi nye grupper kommer til på arenaer etterlatt av tidligere generasjoner, men også fordi brukerne overfører ecstasy til nye arenaer.

Som nevnt i forrige del er det en tendens i USA til at gangsta rapmiljøet, på liknende vis, er i ferd med å overta ecstasy fra housekulturen. Blant Petter og gjengen hans var ikke ecstasy lengre noe «kjærlighetsdop», det var noe de brukte for å hisse hverandre opp til action. Med dette er meningsrammene for ecstasybruk kommet et godt stykke vekk fra den positive stemninga og de gode «vib'ene» fra de første undergrunnspartyene, i pionertida!

Oppsummering

Det er kanskje selvforklarende at ungdomskulturer som inkluderer nye rusmidler i stilpakken, og som reintegreres inn i det store ungdomskulturlandskapet, bringer rusmidler ut til større grupper av ungdom, større enn da kulturuttrykket var en nyskaping som ble opplevd av ungdom som deres eget uttrykk. Slik ser det ut til å ha gått med hasj og slik er det kanskje med ecstasy. Når House dør, våkner ecstasy til liv på nye arenaer, fordi flere får tilgang til det. Men da ser vi bort fra to forhold; et rusmiddel trenger en ramme rundt seg som gir det mening. Ikke en gang guttegjengene fra introduksjonseksempelet turte å bruke pillene de satt på før de visste hva det var for noe. De håpet nok på ecstasy, for det ER noe. Uten en eller annen kulturell innpakning er rusmiddelet «ingen ting». Det er nok derfor hasj har overlevd, fordi det har spredd seg fra en (ungdoms)kulturell innpakning til den neste. Dessuten er rusmidlene illegale og utsettes for kontrolltiltak. De er «intet» i et vakuum.¹⁴

Vi har ved hjelp av begrepsparet levende kultur – kultur som sjanger – forsøkt å antyde noe av det som skjer i det housekulturen har gått fra å formidle sterke opplevelser, til den reduseres til en rekke krav til renhet slik at gruppeidentiteten forsteines. Det vi viser her tyder vel på at housekulturen ikke er død, men den har trukket seg tilbake til de små rom og overlatt det rommet som i første omgang definerte kulturuttrykket til nye grupper av ungdom.

Vi forsøkte å vise dette ved å fokusere på den årlige Sommerparaden. Vi har et inntrykk av at paraden forsøker å formidle en ide om at du kan kle deg og oppføre deg akkurat som du vil. Samtidig kom det klart fram hvordan denne friheten var normstyrt innenfor bestemte grenser. Dessuten var det klart at de som egentlig hadde en kompromittert deltakelse bare var DJene og danserne på lasteplanet til de ni trailerne som utgjorde paraden. Mer enn å feste, *forestilte* de housekulturen for alle nysgjerrige tilskuere. Så fort paraden var over forsvant de vekk fra festen som var laget på rådhusplassen, de forsvant til private mindre partier med inviterte deltakere. Dette var roligere fester hvor ecstasy ikke hører med. Både det private partiet beskrevet her og informasjonen fra DJ Groove i forrige del viser tydelig at favoritt-dopet i slike sammenhenger er kokain.

¹⁴ En heroinist jeg møtte på «Plata», utendørsmarkedet i Oslo sentrum, sa til meg at sprøytebruket av heroin var helgefylla med nye stoffer. Poenget er selvfølgelig ikke at rusmiddel må ha en ungdomskulturell innpakning for å eksistere. Men rus foregår alltid innenfor et eller annet sett av meningsfulle rammer.

Samtalene med informantene avslørte at de var overraskende lite interessert i ulike former for housemusikk. Det som så ut til å være viktigst var å kunne ta ut rusen på dansegulvet og å holde flyten i rushumøret oppe over flere døgn av gangen. Det var oftest derfor de var så opptatt av å blande rusmidler, fordi en vellykket eksperimentering ga bedre resultater enn å begrense seg til et stoff. I tillegg til dette er det grunn til å tro at den opprinnelige ideen om at ecstasy er et rusmiddel som ungdom eier kunnskapen om kanskje holder seg når dansegulvet nå tømmes for de gamle houseerne, og stedet fylles opp av andre ungdomsgrupper. Ecstasy er sterkt symbolsk knyttet til house og kan formidle grunnfilosofien om at ungdom skaper seg selv uavhengig av bindinger fra fortiden – nye dansere som har frihet til å pakke ut housekulturen på nye måter.

Til slutt forteller «Petters» historie at det ikke bare er i USA vi finner eksempler på at gangsta rap'en overtar ecstasy fra housekulturen. Kanskje skjer det også etter hvert i Norge at ungdommer involvert i andre ungdomskulturer, tar i bruk ecstasy for nye rusopplevelser. Faren er da at ecstasy i fremtiden skal få nye symbolske oppgaver som identitetsmarkør. Omtrent som hasj har gått fra en ungdomsgruppe til en annen.

Avslutning

Veien videre.....

Det er rimeligvis betydelig bekymring knyttet til økende rusmiddelbruk blant ungdom, men det finnes også vilje til innsats og handling. Forskningsbasert kunnskap på feltet vil være en del av et godt grunnlag for tiltaksutvikling, og vi vil derfor ønske oss en betydelig styrking av forskningen på denne delen av rusmiddelfeltet.

Forskning om bruk av partydop er foreløpig svært begrenset her i Norge. SIFA's (nå SIRUS') årlige ungdomsundersøkelser er et redskap for å følge trendene i ungdomsbefolkningen over tid med hensyn til omfang av de som har erfaring med illegale rusmidler. ESPAD-prosjektet vil også være en mulighet for å følge trender i ungdoms rusmiddelbruk her i Norge og samtidig i forhold til trender i andre land. Mer omfattende og generelle ungdomsundersøkelser (f.eks. NOVAs ungdomsundersøkelser og WHO's skoleundersøkelser) gir oss noe innblikk i ulike psykososiale kjennetegn ved dem som eksperimenterer med rusmidler. Mer inngående kjennskap til lukkede miljøer og subkulturer hvor partydop har en fremtredende plass, er imidlertid svært begrenset. Datainnsamlingen til denne rapporten har bidratt til å gi noen smakebiter og innblikk i miljøer og enkelte karrierer, og Anniken Sands hovedoppgave (Sand, 2000) har vært et annet slikt bidrag. Andre viktige bidrag foreligger også omkring Uteseksjonens Futureprosjekt. Det vil imidlertid være viktig å videreføre både de epidemiologiske studiene på feltet, og de antropologiske studiene innenfor brukermiljøene. Vi mangler i Norge også omfattende studier fra spesifikke arenaer og arrangementer hvor partydop inngår. Videre vil det være viktig å få fram studier av partydopbrukere i tilknytning til behandlingssøking og i straffeapparatet.

Vi ser for oss flere tema som vil være særlig aktuelle å forfølge i videre forskning. Dersom bruk av partydop i hovedsak er et steg eller en fase mellom eksperimentell bruk og tyngre misbruk (og med varierende kulturell motivasjon), kan kunnskapen om hva som kjennetegner disse to ytterpunktene være nyttig for å gjøre antakelser om det som befinner seg imellom. Dette gjelder i første rekke noen demografiske og psykososiale kjennetegn ved de to ytterpunktene.

Kjønn: Omfanget av eksperimentell narkotikabruk, i første rekke hasjrøyking, er tilnærmet likt for jenter og gutter innenfor samme aldersgruppe. Blant de tyngre misbrukerne finner vi imidlertid en vesentlig større

andel menn; i behandlingstiltak er forholdet menn–kvinner omtrent 2:1, i fengsler og varetekt omtrent 5:1, og ved overdosedødsfall omtrent 4:1. Det ser altså ut til at gutter eller menn har en større risiko for å utvikle illegal rusmiddelbruk fra eksperimentering til tungt misbruk. Hvordan er kjønnsfordelingen innenfor ulike partydop-miljø, og skjer det en «avskalling» gjennom utvikling mot mer omfattende rusmiddelbruk som er knyttet til kjønnsroller?

Alder/kohort/periode: Andelen som har erfaring med eksperimentell rusmiddelbruk øker med alder gjennom tenårene. Gjennomsnittsalder for debut med både legale stoffer (alkohol og tobakk) og illegale stoffer som hasj, ser ut til å være lavere for dem som utvikler et tyngre misbruk sammenliknet med de som har en begrenset erfaring. Tradisjonelt har det vært slik at jo tidligere man begynner med rusmidler, jo større er risikoen for utvikling av misbruk. Er dette også gyldig innenfor partydopmiljøer, eller ser vi nye karrieremønstre i disse miljøene?

By/land: Illegal rusmiddelbruk har «alltid» vært mer utbredt i storbyer enn på mindre steder, og dette gjelder både omfanget av eksperimentell bruk og tyngre misbruk. Ser vi på trendene for begge grupper, ser vi imidlertid en større relativ økning av eksperimentell bruk utenfor storbyene enn i storbyene, men dette synes også å gjelde for tyngre misbruk. Både bruk og tyngre misbruk av narkotika synes derfor å ha spredt seg fra storbyer (spesielt Oslo) og utover i landet ellers, men det er vanskelig å avgjøre om risiko for utvikling fra eksperimentell bruk til tyngre misbruk er forskjellig i storbyer sammenliknet med mindre steder. Er en slik diffusjon en del av en «alminneliggjøring» av narkotikabruk, og hvordan kan i såfall en slik «alminneliggjøring» forklares?

Psykososial bakgrunn: Flere studier, bl.a. Ungdomsundersøkelsen i Oslo, har vist at det ikke er store sosiale forskjeller med hensyn til eksperimentell rusmiddelbruk, hvis vi bruker bosted og foreldres yrke og utdanning som kriterier. Derimot henger eksperimentell rusmiddelbruk sammen med psykisk helse, og ungdom med dårlig psykisk helse har gjennomgående noe mer erfaring med rusmidler. Blant tunge stoffmisbrukere ser vi imidlertid at andelen med ressurs svak bakgrunn er vesentlig høyere enn i befolkningen ellers, og størstedelen av denne gruppen har omfattende psykiske vansker (ofte trolig en følgetilstand til misbruket). Hvilken betydning psykososial bakgrunn har for ulike karriereveier med rusmiddelbruk er i liten grad beskrevet, og det vil også være av særlig interesse med hensyn på partydop.

Utover disse spesifikke problemstillingene er det et generelt behov for videre forskning på rusmidlenes rolle i de ulike ungdomskulturene. Det er behov for å studere mønstre i rusmiddelbruk i relasjon til endringer i det

ungdomskulturelle landskapet og i samspill med større sosiale endringer. Det vil også være viktig å undersøke om vi finner tilsvarende samvariasjonsmønstre og endringer her i Norge, som man finner i andre land som USA, Storbritannia og Australia.

Vi tror særlig at nærmere studier av rekreasjonsbruk av rusmidler som inngår i «kulturelle stilpakker», er viktig for å oppdage motivasjonsmønstre og «trinn» i utvikling av rusmiddelbruk.

En rekke spørsmål vil være viktige å belyse i den videre forskningen på dette feltet, som for eksempel:

- Hvilke «mekanismer» ligger til grunn for at nye veier synes å åpnes for bredere grupper av ungdoms «apetitt» på ulike rusmidler?
- Er det i tilfelle slik at dette representerer noe nytt i forhold til tidligere?
- Er den økende eksperimenteringen med partydop blant ungdom knyttet til en «bølgetopp» for et bestemt kulturuttrykk, nemlig housekulturen?
- Eller er partydop kommet for å bli, som en stadig mer utbredt moderne mote?
- Eller finner vi nå spor etter noe kvalitativt nytt – for eksempel en sterkere grad av individualisme og «hyperkontroll» med rusopplevelser?
- Hvorfor blir et rusmiddel et embleme for én kultur, og ikke en annen?
- Kan vi spore noe form for systematikk rundt hvordan tegn og innhold bytter plasser og forandrer seg i den store bevegelsen henimot mainstreamstatus?
- Hvilken rolle spiller de større sosiale prosessene knyttet til tidsfasen diagnostisert som «post-», «høy-» eller «seinmoderne» for utformingen av ungdommers rusmiddelpraksiser i dagens Norge?

I den internasjonale forskningslitteraturen er fokus på ulike utelivsscener sentralt i svært mange studier av rekreasjonsbruk av rusmidler. Betydningen av slike utelivsscener vil være viktig å få kartlagt også i framtidige norske studier på dette feltet, og vi vil her kort nevne noen momenter som framtidig forskning bør fokusere på.

- *Kjønnsdimensjon.* Rusmiddelbruk er ikke bare forskjellig for jenter og gutter, men kan også kommunisere uttrykk av femininitet og maskulinitet, og kanskje i særlig grad på utelivsscener.
- *Kriminalitetens rolle.* Når illegale stoffer florerer i utelivet, flyttes deler av økonomien fra bardisken og over til en skjult omsetning. Hva skjer i møtet mellom de kulturelle innovatørene og de som tjener på dem; hva er

forholdet mellom DJene og pusherne? De første skaper rusmidler til symboler, de andre tar penger for dem.

- *Det flerkulturelle uteliv.* Hvilken betydning har et uteliv hvor partydop flourer, for det flerkulturelle samfunnet? Hvor finner vi de unge med innvandrerbakgrunn i denne delen av utelivet?
- *Det velbemidlede uteliv.* Finnes det relasjoner mellom ungdommens utelivsscener med partydop, de eksklusive subkulturelle innovatørene og de rike, vellykkede og middelaldrendes stoffbrukernes grupperinger? Er det forskjeller og likheter når det gjelder rusmidler og kulturelle stilpakker?

De grunnleggende spørsmålene dreier seg her for det første om hvordan visse kulturelle uttrykk (ungdomskulturer) blir «innpakningspapir» for bruk av rusmidler og andre ikke, og hvordan alminneliggjøring (kommersialisering) av kulturuttrykk foregår og påvirker spredning av rusmidler til større befolkningsgrupper.

Summary

Recreational drug use – more than ecstasy

The term 'recreational drug use' is mostly applied on the use of drugs that was part of the youth cultural waves rooted in music styles such as house & techno and which reached an increasingly larger part of the youth population during the 1990s. This was particularly the case with ecstasy, the most renowned drug within the house culture. In this report we apply the term recreational drug use on use of any illegal drugs in social contexts where drug use is not the main purpose. Thus, we do not only refer to use of 'new' drugs such as ecstasy, GHB and ketamine, but also to use of cannabis, LSD, cocaine, heroin and other illegal drugs. Neither do we confine the term to use of drugs within particular contexts such as house or rave parties.

Use of drugs has increased significantly among youth during the 1990s

National surveys among 15-20 year olds have shown that the proportion of youth who report experience with illegal drug use has increased significantly during the 1990s. This is particularly the case with cannabis use. But, experience with use of amphetamines, ecstasy and other illegal substances has also become more prevalent towards the end of the 1990s. Yet, it should also be noted that most youth who report experience with illegal drugs seems to have taken the drugs only once or a few times. On the other hand, it also seems that with an increasingly higher prevalence of drug use, experience with drug use has become more common, – outside the larger cities, – within younger age groups, and – among groups of advantaged and resourceful youth. These trends in illegal drug use follow closely the trends in use of legal substances (alcohol and tranquilizers), and resemble those of estimates of injecting drug addicts, all showing a significant increase during the late 1990s. It also seems that illegal drugs that were closely associated with specific youth sub-cultures, have found their ways into other social circles and have become part of main stream culture, and thus increasingly detached from their cultural origin. This has happened within larger social processes and trends such as increased liberalisation, demand for individual freedom, pursuit of indulgence and creation of identity. These constitute a larger framework within which use of illegal drugs should be viewed.

Hip hop and house culture: cultural framework for experimental recreational drug use

Large youth surveys have shown that experimental drug use is evenly distributed between girls and boys and across social classes. Drug use is still more common in Oslo and larger cities and among youth who display other problem behaviours. Young people who spend much time in inner city areas and who are integrated in house & techno or hip hop more often report having used illegal drugs. It is known from the U.S. that there are close associations between hip hop and basket ball circles, yet whether there is any association here in Norway between drug use and other youth cultures, such as snowboard and basket ball, still remains uncertain. The tension between athletic orientation and youth cultural street basket ball tradition would be an interesting case to pursue in further research with respect to illegal drug use. Within snowboard circles a similar tension between organised athletes on the one hand and some kind of grass root movement on the other, can be anticipated. Such a tension may also hold contradictions in attitudes to use of drugs, particularly cannabis. Finally, we will strongly emphasise that, despite that illegal drug use has been closely associated with house & techno and hip hop cultures, the majority of youth who relate to these cultures have never tried any drugs.

Recreational drug use at the dance scenes

Not only do young people who live in larger cities more often use drugs, but it also seems that larger cities attract young people from less urban areas in connection with large dance scenes (e.g. Hyperstate, Valhall). It is also likely that recreational drug use takes place in private homes or other private settings, yet this is hitherto hardly explored empirically. Moreover, we know little about recreational drug use among adults. We have indications of frequent cannabis use in certain middle class circles, of cocaine use in urban party scenes and among successful middle aged people in well paid professions. This suggests that recreational drug use is not solely a youth phenomenon, yet this should also be further explored in future research.

Ecstasy use and other drugs

Recreational drug use is hardly or never related to a passion for one single, specific drug. Recreational drug users tend to use a variety of drugs, if they do not take several drugs during one occasion, they do so over some period of time. An ecstasy user who never takes other drugs, does hardly exist. The traditional drug use career starts with cannabis as the first illegal drug, before any other (harder) drugs such as amphetamines or ecstasy are tried. There are

some early and sparse indications that this traditional picture is being changed. We may now be witnessing the emergence of new career patterns, where ecstasy or amphetamines are new gateways to drug use careers. There is, however, no empirical support for this in survey studies, and this should thus be explored more closely in future research.

Ecstasy as style

Drug use among youth has traditionally been viewed as a response to a burdened background, psychosocial problems, etc. Recreational drug use may, however, also be regarded as being part of a sub-cultural orientation, where drug use constitutes a “pack of style”. Such a view fits also a tendency towards generalisation of illegal drug use and diffusion of illegal drug use into larger groups of ordinary and resourceful youth.

And beyond this...

Considerable concern has been associated with the observed increase in drug use among youth, yet there is also expressed willingness to provide efforts and to act. Research based knowledge is a necessary part of the basis for development of preventive and harm reducing measures, and consequently research activities in this field should be enhanced. Of particular importance is to further study recreational drug use as part of cultural ‘packs of style’ so as to assess patterns of motivations and steps in the development of drug careers.

Referanser

Ardener, Edwin, «Social Anthropology and the decline of Modernism» 1985
Joanna Overing (ed) Reason and Morality, ASA Monographs 24, Tavistock
Publications, London

Bretteville-Jensen, AL & Ødegård, E. 1999. *Injeksjonsmisbrukere i Norge*. SIFA-
rapport nr. 4/99. Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning, Oslo

Bourgois, Philippe 1995: *In search of respect: selling crack in El Barrio*
Cambridge: Cambridge University Press

Bourgois, Philippe 1998: Just Another Night in a Shooting Gallery. *Theory, Culture*
& *Society* Vol. 15, no 2, May 1998

Christensen, Olav 1999 The playing collective. Snowboarding, youth culture and
the desire for excitement. *Ethnologica Scandinavia* vol.29

Courthwright, David T.1995 The Rise and Fall and Rise of Cocaine in the United
States. In Jordan Goodman et al. *Consuming Habits. Drugs in History and*
Anthropology. Routledge, London

Douglas, M (ed.) 1987: *Constructive Drinking. Perspectives on Drinking from*
Anthropology. Cambridge Univ. Press, Cambridge

Gefrou-Madianou, D. (ed.) 1992: *Alcohol, Gender and Culture*. Routledge, London

George, Nelson 1998: *Hip hop America*. Penguin books. Harmondsworth

Grimshei, Christian 2000: *Elektronisk ekstase*. Uteseksjonens skriftserie; nr 2.2000

Hauge, R. & Østby, L. 1998: *Narkotikabruk i kommunene 1993-1996*. Rusmiddel-
direktoratet og Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning, Oslo

Håkerud, Ellinor 2001: «*Ungdom og nye misbrukstrender*». Rusmiddeletaten, Oslo
kommune

McDonald, M (ed.) 1995: Gender, Drink and Drugs. *Cross-Cultural Perspectives*
on Women vol. 10 Berg: Oxford

Ogg, Alex and Upshal, David1999: *The hip hop years. A history of rap*. Channel 4
books, London

Pedersen, W & Skrondal, A. 1999. Ecstasy and new patterns of drug use: a normal
population study. *Addiction*, 94; 1695–1706

Pedersen, W. & Bakken, A. 1998. Ecstasy. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 39;
49–77

Reynolds, Simon 1998 *Generation ecstasy*. Little, Brown and Company. London

- Riley, S.C.E. , James, C., Gregory, D., Dingle, H. & Cadger, M. 2001: Patterns of recreational drug use at dance events in Edinburgh, Scotland. *Addiction*, 96; 1035–1047
- Sand, A. 2000. *Dop er greit så lenge det ikke styrer livet ditt*. Hovedfagsoppgave i antropologi, Universitetet i Oslo, Oslo
- Skretting, A. 2000. *Ungdom og rusmidler*. Rusmiddeldirektoratet og Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning, Oslo
- Skretting, A. 2001. By og land – hand i hand. Endringer i narkotikabruk blant ungdom. *Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 1, 109–115
- Sletten, M.Aa. 2001. *Ung i Tromsø*. NOVA-rapport nr. 12/2001. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Oslo
- TEAMET ved PUT-Drammen 1998 De «nye» stoffmisbrukerne, erfaringer fra PUT-Drammen 1996-1998, Skien: Borgestadklinikken kompetansesenter – Blå kors i Norge, 1998
- Thornton Sarah Club 1995. *Cultures: music, media and subcultural capital*. Cambridge : Polity Press
- Topp, L., Hando, J., Dillon, P., Roche, A. & Solowij, N. 1999. Ecstasy use in Australia: patterns of use and associated harm. *Drug and Alcohol Dependence*, 55; 105–115
- Vestel V. et al. 1997. *Ungdomskulturer og Narkotikabruk*. NOVA Temahefte nr. 1/97. Norsk institutt for forsknings om oppvekst, velferd og aldring, Oslo
- Williams, Terry Crackhouse 1992: *Notes from the end of the line*. Trykt: New York: Addison-Wesley
- Williams, Terry M. 1989. «*The Cocaine Kids. The Inside Story of a Teenage Drug Ring*». Bloomsbury, London
- Øia, T. 2001. Oslo sentrum – et lokalmiljø for ungdom. I Heggen, K., Myklebust, JO & Øia, T. *Ungdom. I Spenninga mellom det lokale og det globale*. Det norske samlaget, Oslo